

VIGILIA

1 9 7 7
február

Szennay András:
**A felnőttek teológiai
képzésének alapkérdései**

Doromby Károly:
„Merre tart a Vatikán?”

Belon Gellért:
Avilai Szent Teréz

Molnár Antal:
**Mit mond
az Eroica-szimfónia?**

Hegyi Béla:
**Beszélgetés
Illyés Gyulánéval**

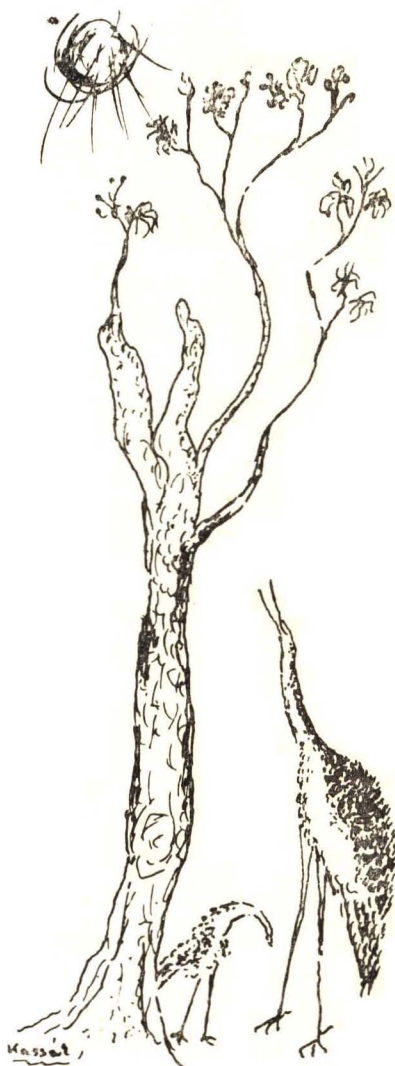
Síki Géza:
A piarista iskola — ma

Kerényi Grácia:
Zarándokutak

Varga Imre:
A canonica visitatio

Leskovar Jenő **novellái**

Tűz Tamás, Halassy Adrien
és Vékey Tamás **versei**

Kassák Lajos munkája
(Vattay Elemér reprodukciója)

SZENNAY ANDRÁS	A felnőttek teológiai képzésének alapkérdései — —	73
BELON GELLERT	Avilai Szent Teréz — — — — — — — —	81
SÍKI GÉZA	A piarista iskola — ma — — — — — — — —	87
DOROMBY KÁROLY	„Merre tart a Vatikán?” — — — — — — — —	94
MOLNÁR ANTAL	Mit mond az Eroica-szimfónia? Beethoven halálának 150. évfordulójára — — — — — — — —	101
VARGA IMRE	A canonica visitatio — — — — — — — —	104
TŰZ TAMÁS	Antifresco, Bennünk az égbolt (versek) — — — —	108
KERÉNYI GRÁCIA	Zarándokutak — — — — — — — —	109
LESKOVÁR JENŐ	Kutyakrumpli hercegnő; Ó, a gellérthegy reggelek! (elbeszélések) — — — — — — — —	115
SZILI LEONTIN	Lepkeszárnyon. Emlékezések (8) — — — — — —	126
VEKEY TAMÁS	A lényeg árnyékában; Áldást kérve (versek) — —	130
VASADI PÉTER	Irgalom, Édesanyám... — — — — — — — —	131
DÉVÉNYI IVÁN	Hevesi Sándor ismeretlen levele — — — — — —	132
HALASSY ADRIEN	Válasz (vers) — — — — — — — —	133
K E P E K	Rocskai László: Szentendre 86; Moldován Domokos felvétele: Pléh-Krisztus 103	

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Illyés Gyulánéval (*Hegyi Béla*) — — — — — — — — 121

NAPLÓ

Siki Géza: Szemben Sik Sándorral és Pusztai Sándorral — 134; *Tóth Sándor*: Ottó Ferenc halálára; Vántus István Aranykoporsója — 137; *D. I.*: Új képzőművészeti kiadványok — 138; *Vasadi Péter*: Szentpál Monika előadócstje — 140; *R. L.*: Beethoven körül — 140; Idegen nyelvű tartalomjegyzék — 142; *Zsinat-utáni értelmező kisszótár* a hátsó I. borítón; *Tájékozódás* című rovatunk a hátsó II. borítón.

Felelős szerkesztő: RÓNAY GYÖRGY

Felelős kiadó: VARKONYI IMRE

Laptulajdonos: Actio Catholica

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 173-438; 173-933 Postacím: 1364. Budapest, Pf. 111. Terjeszt. előfizetés és templomi árusítás: Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk száma száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest. Külföldön terjeszt a Kultúra Könyv- és Hírlap Kúkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 11,80 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekk számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 12.— Ft. Előfizetés: egy évre: 140.— Ft. félévre: 70.— Ft. negyedévre: 35.— Ft.

Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921.

A FELNŐTTEK TEOLÓGIAI KÉPZÉSÉNEK ALAPKÉRDÉSEI

Napjainkban az egyes tudományterületek ugrásszerűen differenciálódnak. Ennek a haladásnak szükségszerű következménye, hogy a társadalmi tagjai bizonyos fokú szakmai, sőt tudományos szintre törekcsenek. Korunk társadalmá egyre inkább a képzettségre törekvő, sőt képzett társadalomnak nevezhető. Mi sem természetesebb, mint hogy az ilyen környezetben élő egyházi közösségekben is egyre sürgetőbben jelentkezik az igény, hogy a hit ismereteiben, tehát teológiailag is jobban képezzük híveinket. Annál inkább fontos ez, mivel ma a környező világ, a társadalom adja fel a kérdéseket az egyháznak. Ha mindezt számba vesszük, akkor elmondhatjuk, hogy új nézőpontokból kiinduló, de távlatában mégis a „klasszikus” időkre emlékeztető „teológiai korszak” előtt állunk. A látszólagos különbség talán csak az, hogy míg régen az utcákon, piactereken és a fórumon vitatkoztak a hit izgalmas kérdéseiről, addig ma a hírközlő eszközök az emberek otthonába is elviszik — különböző előjelű kommentárokkal és értelmezésekkel — az egyházi élet és a hittudomány mai kérdéseit. A hívő életnek a tudománnyal összefüggő, tudományos szintű teológiai értelmezése mind nélkülözhetetlenebbé válik, mivel a mai ember csak megalapozott, harmonikus válaszokat képes elfogadni.

Ma tehát az egyházi életnek fontos feladata — a helyi egyház társadalmi környezetének megfelelően is —, hogy nagy gondot fordítson a felnőttek keresztény képzésére és folyamatos továbbképzésére. Ennek elmulasztása azt a szomorú jelenséget eredményezné, hogy míg a hívő ember, maga a pap is, különféle szakmákban és tudományágakban egyre képzettebbé, felnőttébbé válik, ugyanakkor hitbeni ismeretei megmaradnak az alsótagozatú képzés szintjén, vagy akár a régi „iskolási” teológia korunkban alkalmazhatatlan keretei között. A keresztény felnőttképzés és teológiai továbbképzés tehát ma nem történhet holmi „véglegesen kész” tankönyvek besulykolásával. Nélkülözhetetlen tényezője ugyanis, hogy kapcsolatot teremtsen a környező világgal, annak eseményeivel, ideológiáival. Ez a kapcsolatteremtés, a külső és belső dialógus lesz a helyesen megalapozott „napra kész” (*up to date*) rugalmasság feltétele.

Történeti előzmények

Az egyházi élet kezdetén a teológia az Isten népének közös ügye volt, aminek igazságaért a keresztények készek voltak életüket áldozni, száműzetést és mellőzést vállalni. A hitkérdések aktualizálása, a hitbeni ismeretek elmélyítése és széles körű kiterjesztése tehát nem mai újítás, hanem visszatérés — *mutatis mutandis* — az egyház életének ősi és lényeges formáihoz. Jézus Krisztus nemcsak a tizenkettő előtt szólt az Isten országáról, hanem tanítványainak és alkalmi hallgatóinak is világosan kifejtette tanítását örömhíreről, a hitről, az igazságról, a szeretetről, üdvösségünkről és eljövendő életünkről. Amit pedig hallgatói a hittitkok mélységeiből nem voltak képesek felfogni, azt példabeszédekkel, köznapi hasonlatokkal, az emberi élet egyetemes szimbólumaival tette hihetővé. Ugyanezt a módszert követték az első *igehírdetők*, amint ezt az újszövetségi iratok tanúsítják. Szent Pál beszédeit és leveleit viszont már sajátos teológiai szempontok jellemzik, sőt egyes kérdések kifejtésénél bizonyos rendszert is alkalmaz. — A teológia ebben az időben az *ősegyházban mindenki ügye volt*: mindenki beszélt, kérdezett és tanított Istenről és Krisztusról. A felnőtt-keresztelés és az ehhez tartozó hosszas előkészítés lehetővé tette, hogy az így „kész keresztény” ismerje hitét, élje szentségi életét és képes legyen a keresztény tanítást röviden összefoglalni, esetleg megvédelmezni a támadásokkal és bizonyos korabeli rágalomokkal szemben.

Bár az egyes egyházaknak mindig voltak kiemelkedő tagjai, vezető egyéniségei, mégis az egész közösséggel együtt oldották meg a problémákat, határozták

meg a feladatokat, amikor az újabb és nehezebb helyzeteknek jézusi megoldását keresték. Ez az idő a *közösségi teológiának* volt a korszaka, és a fennmaradt szent iratok ezt a tanítási és életformát tükrözik. Ezért írja H. D. Bastian, hogy az újszövetségi szerzők kis csoportja mögött ott állt a nagyszámú hívőserég, melynek feltett konkrét kérdéseit és ellenvetéseit közvetlenül nem ismerjük, de kikövetkeztethetjük a fennmaradt írásokból (idézi H. W. Augustin: *Diskussion zu Bischof Robinson's „Gott ist anders”, München, 1964. 213*). Ezt úgy is mondhatjuk, hogy az ősegyházban közösen írták az *újszövetség dialogikus teológiáját*.

Az *egyházatyák* korában a teológiai képzés és elmélyülés a rendszeres lelkipásztorok szolgálatában állt. Egy-egy összetartozó hívőcsoportnak a püspök volt a feje és a lelkipásztora. Ez az időszak a *püspöki teológia* korszaka. A püspökök nagy műveltségű emberek voltak, mint például Atanáz, Vazul vagy Szent Ágoston, és koruk szellemi áramlatában éltek. Tanításaikban, még az elvontnak tűnő fejtegetéseken is felismerhető a személyes jelleg, az igaz hitet kutató és bemutató lelkipásztori lelkület. Teológiájuk nemcsak tanítás, hanem felőleli az egész egyházi életet. Különösképpen a misszionálást, Krisztus hirdetését célozta. Mivel a püspök egyúttal a reá bízott „nyájának” hivatott és illetékes pástora is volt, azért ez a püspöki teológia tekintélyt jelentett a szervezettség felé fejlődő egyház életében.

Az intézményesedés során egyre jobban felhalmozódott kormányzási és adminisztratív feladatok végül is egészen háttérbe szorították ezt a típusú teológiát. Bár a nyugati egyháztanítók és hit hirdetők egy ideig még rendszerint teológiailag is jól felkészült püspökök voltak.

A korai középkorban a teológia oktatását és az igehirdetést nagy részben szerzetesek végezték. A fejlődő teológiának a kolostorok váltak műhelyeivé, ahol az elmélkedés és a misztikus megismerés szolgálatába állították a hittudományt, amit a férfi és női kolostorokban egyaránt magas tudományos felkészültséggel és bölcs lelki tapasztalatokkal tanítottak. A *kolostori teológia* korában egy-egy tudós és szentéletű apát és apátnő számos világi pap és hívő tanítója, tanácsadója és lelki mestere volt.

Bár a szerzetesek később is feladatuknak tekintették, hogy a fizikai munka mellett, a civilizáció és kultúra terjesztésével egyidejűleg elmélyedjenek a teológiában, a teológia mégis az egyetemek oktatási anyagává vált. Az *egyetemi teológia* célja elsősorban az egyéni képzés, az értelmi csiszolódás és a magasabb fokú képesítés elnyerése volt, és csak másodlagosan, közvetve szolgálta a lelkipásztorok szolgálatát. A teológusok szembetalálták magukat koruk szellemi áramlataival és problémáival, és lassan fő feladatuknak érezték a felmerülő téves vélemények cáfolását, ami egyben a hit védelméül is szolgált. Ebben az időszakban a képzett teológusok elkülönültek a lelkipásztorok papoktól és az egész hívő néptől; rendszerint egyetemi tanárok és előadók voltak. Nyelvezetükben és írásaikban elsősorban koruk művelt, vezető rétegét tartották szem előtt, a széles rétegek számára alig érthető, zárt tudományt műveltek. Ezen az úton járva a XVI. században a teológia véglegesen beszűkült. Csak a „kevesek” tudománya lett, illetve a klerikusok képzésére szolgált. A papok viszont, amikor a pasztorációba kerültek, népszerűsített prédikációkba foglalták hitük tanítását, vagy leegyszerűsítve — és ez volt a jobb — katekizmus formában tanították. Ez a típusú teológia uralkodott napjainkig az egyházmegyei és szerzetesi főiskolákon és többnyire az egyetemek teológiai karán is.

A *századforduló után* a teológia egyre inkább érdeklődést keltett a világiak között is. Módszerében azonban sajnálatosan megmaradt az ún. akadémiai szinten, és egyesek törekvései ellenére is alig lett belőle több, mint hogy a papságra készülők „szakmai” kiképzési anyagát leadták az érdeklődő világi hívek számára is.

Bár a szeminárium és egyetemi fokú teológiai képzés továbbra is fontos a papjelöltek számára, ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy az elmúlt három évszázad során teljesen háttérbe szorult a teológia egykori széles körű dialektikus és pasztorális jellege. Ez a „kiképző” teológia már kevéssé törődött azazal, hogy a kinyilatkoztatásból kiindulva és oda visszamatatva korunk égető egyéni és közösségi kérdéseire is választ adjon. Főleg csak azt ismertette a hallgatókkal és az olvasókkal, amit a régiek gondoltak, vitáltak és védelmeztek. A leendő papok általában az „előre kész” válaszok gyűjteményét vitték magukkal.

Ha pedig a lelkek mélyéről feltörő új kérdéssel kerültek szembe, idegenül és értetlenül fogadták, vagy mint zavart keltő kételyt visszautasították. Kivételesnek számítottak azok a tudós és bölcs teológus-lelkivezetők, akiktől „mindent” lehetett kérdezni, akik előtt mindent fel lehetett tárni, és akik több irányból is meg tudták mutatni a megoldás útját. Az egyház nyilvános közvéleménye az új-iskolás teológiában már nemigen hallatta hangját, mivel az főleg az előre meghatározott fogalmak rögzítésére és továbbítására szolgált.

Ilyen közeli és távolabbi előzmények után érthető, ha ma rendkívülinek tűnik, hogy *a fejlődés eredményeképpen visszatérünk az ősi, közösségi teológia magasabb formájához*. Ma az önkéntesen és tudatosan érdeklődő hívek közössége kérdezni és tudni akarja mindazt, ami a hit körébe tartozik. Napjainkban szinte szemünk láttára bontakozik ki egy új dialogikus és laikus teológia. Itt nem csupán arról van szó, hogy világszerte több világi előadó, professzor és hallgató található az egyetemek teológiai karán, az egyházmegyei főiskolákon, hanem arról is, hogy jelenlétük, érdeklődésük és a világból hozott problémáik átforgalmazzák napjaink teológiájának karakterét. A világiak fokozottabb társadalmi érzékkel, munkamorállal, realisabb szexuális érzékkel, természettudományos felkészültséggel, nagyobb élettapasztalattal közelítenek számos egyházi-teológiai kérdéshez. Egyre több világinál található meg a lekipásztori és evangelizáló lelkület is. Ezekből a tényekből azonban helytelen lenne azt következtetni, hogy két, esetleg szemben álló, ún. klerikális és laikus teológiát állítanának egymás mellé. A világi és papi teológusoknak együttes funkciót kell teljesíteniük, közösen kell munkálkodniuk azért, hogy helyesen töltsék be hivatásukat Isten egész népének szolgálatában.

Hogy ez az új típusú teológia egészségesen fejlődjék, elő kell készítenünk annak jövőjét. Fel kell tárni a jelen hitbéli nehézségeket, a megoldási lehetőségek irányvonalait. Elő kell készítenünk az érdeklődő laikusok képzését, biztosítanunk kell a teológusok és a már képzett hívők számára is a rendszeres teológiai továbbképzést. Meg kell tanítani olvasni, helyesen megvitatni és végiggondolni hitünk alapkérdéseit. El kell sajátítaniuk azt az ítéletbeli világosságot, ami a lelki-szellemi nagykorúságnak a jele. Ez vetné gátját a szertelenségnek és szabadosságoknak, és előkészítené az önként vállalt tekintély és rend elfogadását, megélését.

Napjaink hitbéli nehézségeinek gyökerei

A hívő megismerés két pilléren nyugszik. Az egyik a *Szentírás*, a helyesen értelmezett és olvasott történeti kinyilatkoztatás, — a másik a *változó ember*, a folyton változó világban. Mivel a második állandóan dinamikus mozgásban van, azért az ember már elfogadott hitbéli ismeretei, tételesen fogalmazott teológiai igazságai sohasem lehetnek véglegesen lezártak és „stabilak”, hanem bizonyos szabad mozgási kilengésük van, azaz nyitottak. A hívő kérdésnek és megismerésnek ösztönzője az embernek önmagáról, környezetéről és a világról szerzett újabb ismerete és tapasztalása. A hitbéli eszmélődésnek mindezt számon kell tartania. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy teológiánk sosem véglegesen lezárt, hanem a változás eljegyzettje. A hitbéli kitágulás feladata és célja, hogy az isteni misztériumokban egyre jobban elmélyülve, az evangéliumi örömhírt mind helyesebben felismerje és közkinccsé tegye. A szüntelen újrafogalmazási és a helyes értelmezési folyamat az evangéliumból kiindulva, az emberi tapasztalás és tudás-gyarapítás útján jöhet létre, ahol a múltat a jelenrel összevetve megújítjuk. Ezt az aktív szembesítést az ó- és újszövetségi Szentírás, mint a kinyilatkoztatás ősi írott tanúja, és a hívők idők során feladott kérdései és válaszai között kell megvalósítanunk. Nem elegendő a Szentírást idéznünk, hanem úgy kell előadnunk, hogy amint az a feljegyzés korában az adott körülmények között aktuális volt, éppen olyan módon a mai ember számára is jelentős és kifejező legyen. Ezért a Szentírás magyarázata, teológiai kifejtése a kinyilatkoztatás mindenkori értelmezését vonja maga után. Ez az aktualizáló tartalmi kibontás az egyéni és közösségi élet hosszmeteszében mindig csak úton van a teljesség felé. Nincs és nem is lehet ennek a teológiai feladatnak olyan lezárt szakasza, amelynek végére pontot tehetnénk.

A *kinyilatkoztatás mintegy beágyazódott az emberiség történetébe, azaz hagyományképző jellege és ereje van*. A hagyomány mint folyamat ugyanis a hívő

közösségnek azt a magatartásmódját jelenti, ahogy a kinyilatkoztatást hallgatja, értelmezi és továbbadja. A hagyomány már átszötte az apostoli tanítást, annak írásos formáját, a Szentírást, — de áthatja a történelmi egyház minden élő fá-zisát is. A Szentlélekkel megerősített *egyház élő tudata* megőrzi az elmúlt korok értelmezését és ugyanakkor újraértelmezi az Írást, amikor a *kinyilatkoztatást ko-ra emberének új kérdéseire is alkalmazza*. Mindebből természetesen az kö-vetkezik, hogy a teológiai kutatás és a keresztény felnőttképzés során szüntelenül szem előtt kell tartani a tradíciót. Ugyanakkor pedig a hagyomány ún. őrzésé-nek megtevésvető ürügyével nem állítható meg az egészséges fejlődés. A *sententia communis* — a közös megegyező vélemény — sohasem „voit” eleve megadott szkéma, eleve „kész” tanítás, hanem mindig „lett”, azaz a tevékeny alakítás gyü-mölcseként született meg.

Kétségtelen, hogy bizonyos *egyedek és típusok* korok szerint változó módon hajlamosak arra, hogy *szélsőséges helyzetet* teremtsenek a hagyomány elfogadá-sával és alakításával kapcsolatban. Az *egyik alaptípus* könnyedén, meggondolat-lanul, egyszerre felszámolná a múlt hagyományait azért, hogy *szinte minden pü-lanatban valami újjal kísérletezzék*. Az ilyen úgy vélekedik, hogy a történelem-nek és a történelmi kinyilatkoztatásnak napjainkig vezető hidját káros követke-zmények nélkül fel lehet égetni. Nem veszi észre, hogy az új kiformálásában is a ráhagyományozott tapasztalás reflexeivel dolgozik még akkor is, ha közben el-pusztítja a múlt tárgyi értékeit. Ma már közismert, hogy az egyház folyamatos élő valósága, „tradíciója” nélkül a Szentírás lapjait sem jegyezték volna fel, és nem érdemesítették volna arra, hogy az utódok számára továbbítsák. A Szentírás és a mindig megújuló hagyomány eleven kölcsönhatásban van az egyház éle-tének minden szakaszában.

A hagyomány értékeléséből fontos következtetéseket vonhatunk le. A min-denkori teológiai képzést, továbbképzést csak hitünk életének és hitbeni ismeret-einknek kölcsönhatásában tudjuk fejleszteni és hitelesen továbbadni. Így a ha-gyományos hitigazságok mindig egy-egy új nézőponttal, áttett hangsúllyal gaz-dagodhatnak. Mintaként szolgálhat az az eljárás mód, ahogy a II. vatikáni zsinat a liturgia értelmezéséről, az egyházzól, a püspöki hivatalról, a nem katolikus egy-házakról szóló tanítását előadta a mai élet számára. Arra kell tehát törekednünk, hogy a keresztények az egyházi tanításnak ne csak a múltját ismerjék, hanem napjaink egyházának felfogását, a teológusok nézőpontjait, a közösség életének irányvételét is tudomásul vegyék. A múltból kiragadott idézetek, az egyház-atyáktól kölcsönzött kifejezések csak akkor válhatnak hitelessé, ha megfelelő dogmatikai háttérrel elevenítjük fel őket. A történelmi fejlődés folyamatossága a nagy egyháztanítók, a jeles teológusok napjainkig vezető folyamatában értékel-hetőek valósan. Az ilyen teológiai munka és képzés meggátolja a szertelen újítási vágyban való tetszelgést, és szilárd alapot biztosít a hitbeli kibontakozás szá-mára. Ezen a módon kiküszöbölhető az a téves felfogás is, hogy az a „haladó” teológus, aki már csak „elvből” is szembehelyezkedik a múlttal, sőt a jellel is, aki mindent fel akar számolni, csak azért, hogy a holnap egyházát alakítsa.

A teológiai képzéshez és továbbképzéshez hozzá kell kapcsolni a réginek és a jelenleginek „felülvizsgálatát”, ki kell alakítani a meglévő értékeink kritikai szemléletét, hogy azokat helyesen őrizzük és gyarapíthassuk. Az életszerű fejlő-dés természete az, hogy sok minden régit és használhatatlant kivet magából, és ezzel helyet ad az új, az életképebb hajtásnak. Ez az életszerű fejlődés az egész Credónk korszerű újrafogalmazását sürgeti. Napjaink szekularizálódó vi-lága például az istentannak olyan újrafogalmazását kívánja, amelyben Jézusnak istenemberi alakja, feltámadása, az egyház, az eszkatológia kérdései is áttekint-hető választ nyernek.

Amilyen nehézséget jelent a hagyományok elvetésének vagy meg nem érté-sének kérdése, éppen olyan komoly akadályokat támaszt az egyháznak és teo-lógiájának életében a *másik alaptípus*, a *csak múltba néző konzervativizmus*. E szemléletmód számára csak annak lehet érvénye a jelenben és a jövőben, ami történetileg egyszer már megvalósult, és változatlanul megőrzött érték. Az ilyen felfogás azt fogadja el igaznak, ami már megszokott, ami történetív vált, s ily módon „szent és sérthetetlen”. A hagyománynak ez a múltban megmereve-dett fogalma nem veszi tudomásul, hogy a múltból kapott tanításnak a mai életet és a további fejlődést kell táplálnia. A hagyomány élő jellegének fel nem

ismerése az eddigi értékeket is megbénítja, muzeális tárgyakká formálja, azaz kivonja a mindennapi gyakorlatból.

A napjainkban kiélesedett két szélsőség között, a tradíció felszámolása, valamint betokosodása között meg kell találni azt a kiegyensúlyozott kritikai szemléletmódot, amely szembenéz a már meglévővel és párbeszédet kezd a hit jelen valóságairól. Ugy kelti életre az egyesektől változtathatatlanul gondolt, múltbeli formákat, hogy azok belső értékeit a mában is kibontakoztassa. *Az idők jeleit a jelen horizontjában figyelve* eljut a kinyilatkoztatott tanítás, az egyházi hagyomány mélyebb értésére és korszerű, hívő értelmezésére. Ez a felülvizsgálás, a megélt jelen józan kritikája nemcsak az egyes hívők számára nélkülözhetetlen, de maga az egyházi tanítóhivatal sem vonhatja ki magát belőle. Mindig és mindenütt, ahol az egyház pápai körlevelek, nyilatkozatok vagy püspöki pásztorlevelek útján a rendes tanítóhivatali működését végzi, — még az ilyen megnyilatkozásokhoz is joga van az egyházi közösségnek vagy akár az egyes hívőknek is kritikus módon hozzászólni. Az egyház valóban „felnőtt”, azaz keresztény jellegében nagykorú tagjait ezen a téren is szólásszabadság illeti meg, éppen úgy, mint a közösségi élet egyéb területein. Természetesen csak kellő hozzáértéssel, mérlegelt, lelkiismeretes és felelősségteljes felülvizsgálat után ajánlatos bárkinek is véleményt nyilvánítani az egyházi megnyilatkozások kérdéseiben. E megnyilatkozások súlyát és értékét azonban éppen a hívők nagy többsége által történt elfogadás teheti hangsúlyossá.

Az egyházi tanítás kritikai felülvizsgálatának lehetősége feltételezi és igényli, hogy a *teológiai képzés és továbbképzés a lelkiismereti szabadság légkörében* az élő hívő közösség előtt történjék. Így nem csupán az elvontan értelmezett teológiai kutatás, hanem a konkrét teológus is jogos igényt tart a lelkiismereti szabadságra. Ha az *egyház holnapját* felelősen kívánjuk előkészíteni, ha azt szeretnénk, hogy még holnap is legyen, aki hallja és meghallgatja az egyház tanító szavát, akkor ezt a holnapot hiteles módon és minél szélesebb lehetőségek biztosításával kell előkészítenünk. Az ily módon jól felkészített, lelkiismeretben szabad és felelős keresztény reménykedve tekint az eljövendő Krisztus felé, és nem fél a holnaptól, nem válik aggályossá, ha a szabadságot kínálják fel neki. Az ilyen hívőknek nem jut eszébe, hogy „konzerváló” önkéntes szellemi-lelki gettóba vonuljon, mivel a reményből élő, reális optimizmus vezérli. Számára egyetlen végső bizonyosság létezik: a holnap az Isten kezében van. A keresztény azt is tudja, hogy ez a jövő megkívánja szellemi munkáját, erőfeszítését, mert Isten ezt várja el tőle, ezt kínálja feladatnak.

A teológiai képzés, továbbképzés keresztény szabadsága azonban *nem jelent irányítás és felügyelet nélküli szabadosságot*. Az óhajtott lelkiismereti szabadság nem vonhatja ki magát a tanítóhivatal vezetésé alóli. Azonban maguknak az egyházi szerveknek, a tanítóhivatalnak is objektív szempontokhoz kell igazodniuk. Ezek között feltétlenül első helyen áll Isten írott üzenete, mindenekelőtt az evangélium. Ugyancsak objektív tényezők az egyház földi vándorútját, jövőjét biztosító társadalmi feltételek, mert a tanítóhivatalnak, a múlt felől érkezve, a tradíció talajából kinöve a jelenben kell biztosítani az egyház holnapját. *Csak az ilyen, a lelkiismeretileg és társadalmilag megvalósított szabadság teheti a ma egyházát és keresztényét alkalmassá arra, hogy képes legyen belső és külső dialógust folytatni, és hogy így a keresztény gondolkodás távlatait a szellemileg felnőtt ember szintjén tárhassa fel. Csakis ebben a légkörben válhat a teológiai képzés, továbbképzés és felnőttképzés a holnap felé nyitottá, az öntudatos hívők és a szokványos keresztények, az ifjak és öregek, a műveltek és kevésbé tanultak számára értékesé és fontossá.*

A változások értelmezése

Az elmúlt negyedszázadban a keresztény teológia — nyugodtan mondhatjuk — forradalmi változásokat élt át. Manapság egészen másképp szólunk a teremtéstörténetről, a bűnbeesésről, az áteredő bűnről, a csodáról, Jézus feltámadásáról, vagy éppen az eszkatológia nagy igazságairól, mivel azokat tartalmukban és stílusukban több új oldalról is megközelítjük. Amikor ujról, újjításról beszélünk, *nem* a hittételek „felszámolásáról”, hanem inkább azok gazdagításáról, kibontakoztatásáról, az újabb szempontokból fakadó pontosabb megfogalmazásáról

van szó. Es bármennyire hallatják is szavukat a minden új miatt aggodalmaskodók; ha összehasonlítjuk napjaink számottevő kézikönyveit (pl. Handbuch theologischer Grundbegriffe, Sacramentum Mundi, Mysterium Salutis), meg is láthatjuk, hogy az alapvető kérdésekben máris *sensus communis*-ről beszélhetünk. Tudomásul kell vennünk azt is, hogy az új irányú szemlélet nem annyira a teológia kutatóinak jelent nehézséget, hanem inkább ott jelentkezik a probléma, ahol az új ismereteket kell közvetíteni a hívek számára. Sokan csodálkoznak, ha a „megszokott”, az évtizedek óta hallott és ismételt helyett valami „újat” kell hallaniuk, tudomásul venniük. Számos pap és világi mereven ragaszkodik a régi ismert gondolatokhoz, mert azok „nem keltenek zavart a lelkekben”. — És ezen a jelenségen nem is lehet csodálkoznunk. Az új tudományos eredmények a maguk szakterületén is csak lassan hódítanak tért, az idők során válnak megszokottá, majd természetessé. Amikor az új eredmények megfogalmazásait szóban és írásban publikálni kezdik, amikor azok a hírközlő eszközök vonalára kerülnek, ott először mint meghökkentő újat népszerűsítik őket, sokszor tartalmukat is elferdítik, hogy a széles körű publikum számára érdekessé és izgatóvá legyenek. De ebből a folyamatból nem maradnak ki a több-kevesebb szakismerettel rendelkezők sem.

A gyermek-katekézis területén alapvetően nincs komolyabb nehézség, mert az újszülöttnak még minden új. A fiatalok egyszerűen nem veszik észre — ha külön nem figyelmeztetik őket —, hogy mást vagy másképpen tanulnak, mint néhány évtizede szüleik vagy nagyszüleik. Sokkal nehezebb, igényesebb, nagyobb beleélést és szaktudást igényel az a munka, amivel a *hitoktatókat, a szülőket, papokat és felnőtt világiakat kívánják továbbképezni*. Annál is inkább így van ez, mert az érdekeltek sokszor két-három generációhoz tartoznak, és így több évtizeddel ezelőtt szerezték meg hitbeni ismereteiket. Érthető tehát, ha ezek a felnőttek nehezen tudják bevenni az újat és belső meggyőződésrel elsajátítani az új módszerű ismeretanyagot. Nehézségeiket csak fokozza, hogy az „új” képviselői, hirdetői között akadnak önkényes egványeskedők is, akik olykor felületes és elnagyolt kijelentéseikkel visszatetszést és zavart keltenek.

Mint látjuk, *a tulajdonképpeni probléma a felnőttek hitbeni ismereteinek elmélyítésekor jelentkezik*. Sainos sokan társadalmi, szakmai műveltségük ellenére gyermek módján gondolkodnak a hit kérdéseiben. Olykor egyenesen meg kell döbennünk, hogy bár mindenki igyekszik szakmai területén rég szerzett ismereteit továbbfejleszteni, a hit ismeretanyagában szívesen megmaradnak a gyermeki szintű, naiv elképzeléseknél.

Papok és világiak — ha más-más mértékben is — egyaránt továbbképzésre szorulanak a hit ismereteiben. Sokan ugyanis az ún. „hivatalosnak” tartott vagy vélt egyházi tanítást apologetikus beállítottsággal védelmezik még akkor is, ha már belsőleg bizonytalanná váltak benne. Mások azért panaszkodnak, hogy „semmi sem igaz már abból, amit régen tanultam”; és hogy „megmentsák hitüket”, inkább nem hallgatnak meg, nem olvasnak el semmi újat, nehogy hitükben zavar keletkezzék. Egyre többen vannak azonban olyanok, akik a bölcs bibliai tanításhoz igazodnak: „Vizsgáljátok meg mindent, a jót tartsátok meg!” (1 Tessz 5.21) —, és az igazságot éhezve és szomjazva nyitott szívvel figyelnek arra, hogy az igazság megvilágosodni kezd előttük, és így őszinte felszabadultság — érzés töltse be lelküket. Ezek a *tudatos kérdezők-keresők* lesznek képesek rá, hogy a szélsőséges túlzásokat kiküszöböljék, teret biztosítva az élő igazság fejlődésének. Ezért van az, hogy végül sem a radikálisok, sem a hívők nyugtalanítása miatt aggódók nem tudják késletelni azt a forrási folyamatot, amelynek kristálytiszta bora megvidámítja az ember szívét (Zsolt 104.15).

Közel negyedszázad hazai és külföldi tapasztalatai alapján állíthatom, hogy *a mai teológia alap problémái egyre szélesebb rétegekben keltenek érdeklődést*. Vannak, akik „negatív hittel”, azaz ateista szemlélettel közelítenek és szellemileg-lelkileg nyitottak, tehát a kor problémáinak megfelelően új, hiteles válaszokat várnak. Ezek az elvárások a teológusok számára nehéz és kényes feladatot jelentenek. A felmerült problémák agyonhallgatása éppúgy ellenkezik az intellektuális becsületességgel, mint az elméleti radikalizmus. De ma az is *értelmetlen lenne*, ha a szakteológusok csak „zárt tárgyalásokon”, a nyilvánosság kizárásával, csakis egymás közt beszélnék meg problémáikat, — és mást mondanának a színpadon vagy a sajtóban. Ezzel elzárnák maguktól a számukra is kontrollált jelentő hívő közösség megnyilvánulásait. Ugyanis Isten egész hívő népének jo-

ga van hallani még a feltételes, de talán holnap hitelessé váló megnyilatkozókat is. Természetesen az ilyen kérdéseket az előadók nem nyújthatják „az egyház hivatalos tanításaként”, hanem csak úgy, mint az új, közös kutatások eredményét. Az igazi igehirdető, előadó és egyházi író azonban — miként a bölcs családátja — megpróbálja az „újat és régít” (vö. Mt 13,52) megbízható érveléssel egybefogni, előterjeszteni és benne a helyes irányt előre megjelölni.

Gyakorlati feladatok

Az általános elvek után felvázoljuk a *felnőtt keresztény továbbképzésnek néhány fontos kérdését* a válaszadási kísérletekkel együtt.

— A *témaválasztás* legyen érdeklődést keltő, vonzó, de mindig szorosan illeszkedjék a hitigazságok történeti folyamatosságához, része legyen a *hit szilárd alapvetésének*. Tárgyalásmódja legyen megbízható, szakszerű, könnyen érthető, és ne csupán szélsőségesen népszerűsítő.

— Az igehirdető ne csupán az ismeretanyag közlésére vállalkozzék, hanem a *keresztény híveknek* a történelmi „hic et nunc”-ban, a mában kialakítandó *önértelmezését* is törekedjék formálni. A keresztényeknek megalapozott hitüket a környező világ adott problémáival, és saját életpasztalataikkal kell összehangba hozniuk. Ezt a feladatot nem egyedül, hanem Isten népének együttesében tudják hatásosan megvalósítani.

— A teológusoknak, papoknak hivatásukból fakadó feladatuk, hogy alapos és *hiteles tájékoztatást* adjanak. Csak bensőleg átgondolt és átélt, őszinte, nyílt, megfontolt beszédük nyomán erősödhet a hívők meggyőződése úgy, hogy a bizonytalankodók is talajt érezzenek a lábuk alatt. A továbbképzés felelős munkáját magára vállalónak akkor sikerül meggyőzően feltárnia az új ismereteket, ha kellő mértékben kitágította a hívek látókörét és az aggályoktól felszabadult lelki nyugalmat biztosította. Az előadónak, igehirdetőnek feladata tehát, hogy az újként ható ismeretek közlésével egyidejűleg *konkrét irányelveket* is adjon, és megmutassa az utat az eredmények és meglátások lelki-szellemi feldolgozásához, az alapvető ismeretek beépítéséhez.

— Az az előadó, aki előzőleg még nem tehetette szellemileg-lelkileg magáévá az újat, felelőssége tudatában ne is vállalkozzék arra, hogy új „híryanagok” tömegével árássza el hallgatóságát. Csakis *kellő felkészülés, elmélyülés* után lesz képes elgondolkoztató válaszokat adni a töprengésre hajlamos, gondolkodni vágyó emberek számára. Természetesen így sem tud „megspórolni” senkinek sem bizonyos *gondolkodási és életkrízist*, ami egy-egy új, érettebb életszakasz szülőanyja lehet. Aki viszont megfontolás és szótértés nélkül, saját egyoldalú szemzőgén kívül eleve minden „mást” elutasít, — olykor azzal a képmutató és szellemi tunyaságból fakadó érveléssel, hogy a híveket az új csak „megzavarná”, az ilyennek gondolkodása és magatartása nem lehet irányadó az új kérdések megválaszolásában. Jó volna, ha az ilyen ember megszívlelné az ószövetségi bölcs figyelmeztetését: „Bölcesebb a tohonya a saját szemében, mint hét más, aki bölcsen meg tudna felelni” (Péld 26,16). Egyébként is igen nagy különbség van a káros „lelki zavarkeltés” és az üdvös „nyugtalanág-teremtés” között. Ez utóbbi Clairvaux-i Szent Bernát szerint azok sajátja, akik valóban bevetik magukat Isten országának építésébe és lelkük nyitottságának kialakításába. Amint Szent Ágoston maga is megtapasztalta: „Nyugtalan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik tebenned, ó Isten!”

— Szükségtelenné tartjuk hangsúlyozni, hogy a napjainkban ható és tapasztalható *teológiai megújulás a hívő embert személyében érinti*. A fő kérdések az emberi élet értelme alapján fogalmazódnak meg. Isten igazságai életünket sorsdöntően meghatározzák. Ezekre a kérdésekre a hívők számára egyéni és személyes feleletet kell adnunk. A hit személyes jellegének kidomborítása szinte a legjellemzőbb korunk vallásosságára, melyre azonban más részről a *természettudományos gondolkodás* is rányomja bélyegét.

A természettudományok azonban a jelenségek felé fordulnak, afelé, ami mérhető, számokkal kifejezhető. Akik kizárólag ebben a gondolkodási modellben nevelődnek, azok számára a hívő emberek egyfajta „szubjektívizmus” áldozatai. Az igazság iránti kérdést viszont csak ott lehet érvényesen feltenni, ahol már eleve rádöbentünk arra, hogy a valóságnak, amit meg akarunk ismerni, magunk is részei és alakító tényezői vagyunk. Az Isten nem kísérleti módszerekkel

észlelhető jelenség. Őt teljes létünkkel, minden képességünkkel együtt foghatjuk fel, mivel „benne élünk, mozgunk és vagyunk” (Ap Csel 17,28).

A teológiai továbbképzésnek, a tanultabb hívek számára nyújtott katekézisenek, előadásoknak és írásoknak napjainkban jelentős célkitűzése, hogy az egy-sikú látás helyett rámutassanak az *igazság átfogó keresésmódjára*, az igazságban való elmélyülés számos lehetséges útjára. Ahogy egy művészi alkotást sem lehet bemutatni, feltárni, „megérteni” pusztán szinképelemzés stb. segítségével, az emberi személy intim világát érintő valóságot is csak az „egészlet átfogó” beállítottsággal lehet megközelíteni. A bizalomról, a szeretetről sem tudományos kísérletekkel szerzünk tapasztalást, hanem csak személyes élmények útján tudnak meggyőzni. A „másikat”, az Istent mindig személyes kereséssel kell újra és újra „felfedezni”, valóságában elmélyülni, szívünkbe-elménkbe befogadni. „Én vagyok a Kezdet és a Vég, az Alfa és az Omega” — mondja az Úr. Ő „az igazi világosság, és mindannak, aki befogadta, hatalmat adott, hogy Isten fiává legyen”. Az ilyeneknek ígéretet tett, hogy „a hit által életük lesz” (vö. Jel 1,8; Jn 1,9.12; 20,31).

Hogy mi a *jövő útja*? Mit ígér a jövő? — Úgy tűnik, hogy a papok és felnőttek teológiai továbbképzése során, a papok és világiak által közösen végzett munka nyomán a *teológiának új típusa* van kialakulóban. A szöszékről csak oktató, olykor „kioktató” pap szerepe csak „hallgató” keresztényeket, hallgató-ságot követelt. Ugyanez állt az egyetemi, főiskolai katedrán kizárólag csak „elő-adó” tanárra is. A papi továbbképzés és a felnőttek teológiai képzése, a hit-beni ismereteknek egyre szélesebb körű és elmélyültebb továbbadása szükség-képpen magával vonja *Isten egész népének aktív bekapcsolását a teológia mű-velésébe*. Ma már nem is szabad egyházunkban a teológiáról mint „papos” tu-dományról szólni. A *teológia az egész egyház ügye*. Ha nem így lenne, ha a hi-vők közösségével nem lenne eleven, dialogikus kapcsolata, ha továbbra is oly „rutinfeladat” maradna, amelyben az egyház csakis mint „téma”, mint oktatási anyag szerepel, — akkor a teológia végleges denaturálásához érkeznénk el.

A teológiai továbbképzés *jelentősége* — papok és világiak számára egyaránt — igen nagy. Nem csupán arról van szó, hogy sokan mélyebb, gazdagabb ismeretek birtokába kerülnek, és ilyenekkel gazdagítanak másokat is. De még csak az sem lenne elegendő célkitűzés, hogy a természettudományokban, történet-tudományban, társadalomtudományban jártas emberek épp hitük vonatkozásá-ban ne maradjanak meg infantilis, gyermeki fokon. Mindez kétségtelenül fon-tos feladata lehet a továbbképző munkának. A legfontosabb azonban az, hogy ez a továbbképzés papokat és világiakat egyaránt arra vezessen rá, hogy valóban *aktív, gondolkodó, „felnőtt”, nagykorú tagjaivá legyenek az egyházi közösségnek*. Nagykorú emberhez illő módon vegyenek részt ne csak az egyház liturgiájában, karitatív munkájában, a társadalmi-emberi kötelességeknek hitből is motivált vállalásában, hanem hitük elmélyítésében, kibontakoztatásában is. Mert csakis ez utóbbi garantálhatja, hogy az előbb felsorolt területeken a keresztény ember éle-tében ne rutinból, ne megszokásból vagy bizonyos emberi tekintet miatt, hanem hívő meggyőződésből fakadjon minden.

A teológiai továbbképzésnek épp az a feladata, hogy olyan embereket for-máljon, tanítson meg hívő gondolkodásra, akik a holnap új, szokatlan, előre nem látható, előre be nem iskolázott helyzeteiben is képesek lesznek változatlana-nul krisztusi, hívő emberek maradni. S hogy azok *maradhassanak, van bátor-ságuk ellene* mondani a megmerevésnek, az amorffá válásnak, van bátorságuk élni és előre lépni.

Lapunk 1975. decemberi számában *Blanckenstein Miklós* Az ősegyház közös-ségéről című tanulmányából sajnálatosan kimaradt a hivatkozás *dr. Eizer Ferenc* Krisztus és az egyház kapcsolata Szent Cyprián tanításában című disszertációjára.

AVILAI SZENT TERÉZ

„Az asszonyok hallgassanak az egyházban”: többnyire így olvasta és értelmezte az egyház a Korintusiakhoz írt első levélben (14.34) foglalt páli parancsot. 1970. szeptember 27-e óta viszont a Nagy Szent Terézre emlékező misét így kezdi: „Fölnyitotta száját az egyház közepén (ti. Isten) és eltöltötte a bölcsesség és értelem lelkével” (Egyháztanítók miséje, bevezető). Csakhogy — vélik nem is kevesen — ha már egy női szentet egyháztanítóvá emelnek, nem tudtak volna olyasvalakit keresni, aki közelebb áll a mai időkhöz? Mert hiszen Terézia 400 évvel ezelőtt élt, gondolkodásában pedig még a saját korát további 300 évvel megelőző időkben járt. Az 1200-as években keletkezett a szentföldi Kármelhegy barlangjaiban, a világtól elvonultan élő remeték eszményét megtestesítő „eredeti szabályzatot” akarta visszaállítani, szemben a virágkorába jutott spanyol kultúrához valamiképpen alkalmazkodó, a világ felé megtáruuló karmelita léttel szemben. Mint Ratzinger szellemesen megjegyzi: az „aperturát és aggiornamentót” megvalósító Megtestesülés sarus karmelita kolostorból, ahol húsz évet töltött el valódi jámborságban és — e szellemi központként ható kolostornak is szellemi központjaként — sok lelket mozgató apostolságban, világtól elzárt (klauzúrás), a hallgatás és önmegtartózkodás életformájába „menekül”, és oda hívja a jóra törekvő lelkeket, ezzel a jelszóval: Isten egymagában elég! Nem engedi meg a húsevést, kietlenül szegény életmódot kíván, meghalna egy jelentéktelen egyházi előírásért (rubrikáért), a főnöktől inkább szigort követel meg, mint elnéző anyai jószágot. Írásaiban is különleges lelkek különleges elragadtatásairól, lelki röptékről és lebegésekről szól.

Nem valami tévedés ejtette meg az egyházat? A zsinat szellemiségéből nem a múlt századok világába, a konkrét élet szekularizálódó időszakából nem az élettől elvonatkozó „sacrum” platóni szemléletére akar visszavezetni az élénk állított eszménykép által.

KELL-E A MODERN VILÁGNAK? — Bár a számok a szellemi dolgokban általában nem sokat jelentenek, bizonyos vonatkozásokban mégis jellemzőek lehetnek. 1967-ből származó összegezés szerint Nagy Szent Teréz művei négyszáz év alatt 1212 kiadást értek meg. Éspedig: halálának csonka századában tizennyolc év alatt 17, a következőben 243, a fölvilágosodás korában 125, a XIX. században 269, a jelen, ismét csonka században 529 kiadást, ez utóbbiból az első ötven évben 345, 1950—67-ig 184 kiadás jelent meg. Föltűnik az adatokból a fölgyorsuló tendencia, ami nyilván a Szent Teréz iránti erősödő érdeklődést mutatja.

Kiváló szellemek is érdeklődtek iránta, sőt csodálták. Az angol történész, a protestáns Macaulay azt írja róla: „Terézia az egész emberiségé”. És idézve kora sikeres költőit, hozzáteszi: „Egész jelentőségük semmivé zsugorodik, ha összehasonlítjuk őket Jézusról nevezett Teréz pazarul tündöklő kasztíliai nyelvezetével... Egyszerűség és rövidség: ez a kettő jellemzi. A legcsodálatosabb a dologban az, hogy fogalmunk sincs róla, hol szerezte ezt a remek stílust.” (Idézte: Szent Terézia és a karmeliták. II. 320. o.).

Bergsont mélyen érintik írásai (Keresztes Szent Jánoséival együtt). Azt mondja: „Most értettem meg a vallásosság kérdésének jelentőségét, ami eddig elkerülte figyelmemet... A misztikusok nyitották meg nekem az utat...” Pár évvel ezelőtt nyilatkozott stílusának meleg emberséget és emberközelséget árasztó bensőségeről egyik jeles írónk. És akár külföldön vagy itthon, hívők és ateisták (köztük marxisták is — ld. például legutóbb Radnóti Sándor cikkét a Vigiliában) elismerik írói nagyságát. A Scheler és Husserl bölcséletén nevelkedett Edith Stein egyik barátjánégnél ráakadt Szent Teréz Önéletrajzára, elkérte és egyetlen éjszaka elolvasta. „Ez az igazság!” — mondta, és miután Teréz többi munkáját is áttanulmányozta, annyira lelki gyermekének érezte magát, hogy a keresztségben az ő nevét vette föl, és később karmelita lett. — Amikor XXIII. János pápa ajtót nyitott az ökenizmusnak, és egyes vallási vezetők nyilatkozataikban

tanbéli és jogi fenntartásokkal ugyan, elismerőleg emelték ki a katolicizmusban foglalt értékeket, sokan közülük elsősnek éppen Szent Terézt említették. Ramsey anglikán primás athéni beszédében 1962-ben szólt a katolikus egyházban élő nagy keresztényekről. „akiktől tanulhatunk, például Szent Teréztől, Keresztes Szent Jánostól és másoktól, mint a hit tanúságtévőitől”. Athenagoras páriárka egy zárándokcsoporthoz előtti püspökei társaságában kijelentette: „Teréz írásai leggyakoribb lelkis olvasmányaim. Eredetiben olvasom, szótár nélkül.” Roger Schutz taizéi periel eszményének tekinti, akinek példájából láthatni, hogy a szemlélődés a kereszténységben nem luxus, hanem a gyakorlati élet mozgalmasságai között is az élet tengelyében állhat.

Mutassunk rá végül a modern lelkiség egyik nagy alakjára Foucauld atyára, aki így foglalja össze Teréziához való kapcsolatát: „Úgy tűnik, te (Terézia) adod nekem csöndes intéssel a feleletet mindenre és a kulcsot mindenhez.” Csodálta „jéghideg agyát, tüzes szívét, mely azzal a jellemző jellegességgel párosult, ami lehetővé teszi: mindent megpróbálni és mindent keresztülvinni Istenért Istennek” (Naplóiból). De idézhetnénk a nagy keleti vallások képviselőinek nyilatkozatait is. Csak a konfucziánus C. H. Wu-t említiük, aki a buddhizmuson keresztül érkezett el a kereszténységbe. „A belső Karmel” (London, 1954) címen írt könyvet, melyet sok nyelvre lefordítottak.

Mindez meggyőzhet bennünket arról, hogy Szent Teréz iránt a nagy számokban is mutatkozó érdeklődés komoly szellemi igényt takar.

KI EZ A SZENT TERÉZ? — Mi lehet az a vonzó erő, ami a ma emberét Terézhez vezeti? Ha életét egy kicsit tudományoskodóan foglalnánk össze (amit ő sohasem szeretett), azt mondhatnánk: horizontálisan és vertikálisan bejárva egész korát, sikerült megmaradnia a szó legszorosabb értelmében egyszerű embernek, Isten gyermekének és mindenki testvérének. Bejárta a lélek magasságait és mélységeit, és az emberi létnek, a sexualitást kivéve, talán egyetlen mozzanata sincs, amit meg ne kellett volna tapasztalnia. Élete olyan ellentétes színekből álló szöttek, amelyeket spanyol hazájának népművészete készített. V. Károly és II. Fülöp Spanyolországának fekete bársonyban és tündöklő gyémántban ragyogó kultúrájában él; X. Leó és a reformáció szellemi klímájába születik bele, a trienti zsinattal elinduló katolikus reformáció mozgalmi közt végzi munkáját, és a spanyol inkvizíció nyomasztó világában írja műveit.

Hétéves korában a vértanúság vágyával a mórrokhoz akar szökni. Fiatal leány korában — édesapja tilalma ellenére — titokban lovagregényeket olvas, szeret öltözködni és piperézkedni, unokatestvérei, fiúk és lányok napborszatt mesélnék neki bizalmas dolgaiáról. Majd kiátaszva apja éberségét és a megfizetett cselédekkel szövetkezve ismeretségbe kerül egy fiatalleánnyal, és szép szerelem kezd kibontakozni szívében, ami — saját szavai szerint — „házasságra vezethetett és így jól végződhetett volna” (Önéletrajz. 28). Anélkül, hogy különösebb csalódás vagy tragédia érte volna, Isten iránti szeretetből hosszú hónapok belső küzdelmei után zárdába szökik szerető, de szerzetesi életét ellenző apja mellől. Nem rendítette meg hivatását évekig tartó súlyos betegsége sem, miközben megtapasztalja a teljes tehetetlenséggel járó kiszolgáltatottság és megalázottság minden formáját. Majd meggyógyulva a zárdába bejáró világiak társaságának középontja lesz, mert szépsége, eleven szelleme, nyílt és tágas világszemlélete mágnesként vonzotta magához az embereket. Később a belső imát gyakorolja, látomásai lesznek, és húsz év vívódásai után rászánja magát az eredeti szabály követését szolgáló reformra. Ezzel magára zúdítja szerzetestársai, más szerzetbeliek, vallásos világiak és saját rokonsága ellenérzését, neheztelését, félreértéseit és rágalmait. Saját lelki világát és terveit is kora legnagyobb vallásos szellemeivel ellenőriztette: Alkantarai Szent Péterrel, Banez Domonkossal, Borgia Szent Ferencsel és másokkal. Elsősnek ő maga gyanakszik magában, és szinte élete végéig megmarad benne a félelem attól, hogy szemfényvesztés áldozata. Egy „városszerte vallásosságáról híres nő” azt terjesztette róla, hogy a magasabb lelkiség jelszavát hangoztató allumbrados (felvilágosultak) közé tartozik. Ezért az inkvizíció elé került, és bár fölmentették, továbbra is sokszor álneveken írt és rejtve küldte leveleit. Azzal, hogy szigorú belső életet akar élni — s közben a 32 kolostoralapítással járó rengeteg utazást, tárgyalást, pénzügyi és személyi ügyeket, nehézségeket elhárító megbeszéléseket intézi, kihívja az akkori Spanyolország virágzó egyetemeinek bírálatát is. A salamancai egyetem tudós domonkos tanára,

Medina, a tekintélyes tomista teológus a katedráról jelentette ki: Teréz „egyike azoknak a nyughatatlan szerzetesnőknek, akik nem tudnak megülni egy helyben; pedig jobban tennék, ha otthon imádkoznának és fonnának”. Terézia éppen jelen volt, amikor a bíráló elhangzott; örömmel fogadta, és megkérte Medinát, ítélje meg lelki állapotát, mert remélte, hogy tőle pártatlan és javára sem elfogult véleményyt fog kapni. Medina professzor teljesítette a kérést, és a következő órán így szólt a hallgatóihoz: „Uraim, a múltkor néhány meggondolatlan szót mondtam egy szerzetesnőről, aki sarutlan női zárdákat alapít. Állításomat ezennel visszavonom.” Később nyíltan hirdette Teréz életszentségét. (Szent Terézia és a karmeliták. I. 417.)

Személyi varázsával a sarus karmelita generálist, a római De Rossit a spányol sarusok minden vádaskodása ellenére meg tudta nyerni reformjának, és az ő engedélyével alapította zárdáit. (Igaz, hogy később De Rossi teljesen háttal fordított Teréznek és cserben hagyta.) A pápai nunciusok egyike, Hermeto szintén mellé állt, utóda Segá viszont „nyughatatlan, kőszá fehérnépnek” nevezte. Híre Madridba is eljutott; kihívta maga ellen az udvari celszövényeiről híres Eboli hercegnő haragját, amitől csak II. Fülöp személyes közbelépése mentette meg. Saját rokonságát azonban nem tudta meghódítani. Kis unokahúga, Terezita, akit pedig elhalmozott szeretetével, lélekben idegen marad tőle. Egyes rokonai perrel fenyegették, és nagyon megkegyerítették élete utolsó idejét. Két néttel halála előtt a valladolídi perjelno, akiben leginkább bízott, azt mondta kísérőjének: „Menjenek innét s többé be se tegyék ide a lábukat!”

Már ebből a változatos ismertetésből is látható, milyen viszontagságok közt telt élete, milyen földi körülmények közt járta lelke a mennyei magasságokat, s írta imáinak, látomásainak és elragadtatásainak csodálatos műveit, melyek ma is az élő szó melegeivel és közvetlenségével hatnak arra, aki a kezébe veszi őket. De aki meg akar ismerkedni vele, jól teszi, ha nem a főművein kezdi, hanem a levelein (Szeghy Ernő fordításában az I–II. kötet).

SZABADSÁGOT ISTENNEK. — Ha Teréz ma is ható életművének lítkát keressük, csakhamar ráeszmélünk, hogy ez a lítok nem más, mint amit az apostoli hitvallás első mondata hirdet: Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében. Ezt az egyszerű igazságot pedig az a Terézia mondja, aki megjárta az Istenbe merülés mélységeit vagy magasságait, és átment a lélek útjának minden kanyarulatán és emelkedőjén, tehát a személyes tapasztalat biztonságával mutat rá a leglényegesebb dolgokra.

Minden lelki magasságokban való járásnak kezdete az, hogy komolyan vegyük Jézus mondását, amibe egész tanítását belesűrítette: „Beteljesedett az idő, és már közel (itt) van az Isten országa (uralma). Tartsatok bűnbánatot, és higgyetek az evangéliumban (jóhírben)” — mint Márknál olvassuk (1,15). Terézia istenélményét ez a két tétel fejezi ki: minden Isten hatalmában van (mindenható); és Isten jóindulattal van irántunk (atya). Egész lelkiéletet egybefoglaló rendszere a belső imára épül föl: „A belső ima — nézetem szerint — nem egyéb, mint benső barátság Istennel, amennyiben gyakran maradunk vele négy szemközt, tudván azt, hogy szeret bennünket” (Önéletrajz, VIII. 72.).

Ezt az Istennel való benső barátságot nem győzi ajánlani nemcsak szerzete-seinek, de mindenkinek, akármilyen helyzetben vagy foglalkozásban legyenek is. Mint az Úr, ő is mindenkinek hirdeti a „jóhírt”, az Isten kegyességét, atyai szeretetét. Levelei tanúskodnak róla a legjobban, hogy nem szűkítette le néhány kiválasztottra az Istennel való barátság ápolását. Viszont mindenkinek sürgette az alkuatlan odaadást annak az Istennek, aki nem valahol a messze távolban van, hanem — mindenhatóként — az élet minden mozdulásában, minden konkrét helyzetében van jelen szeretetével.

A legtöbb ember infantilizált Isten-képet hordoz magában. Azt a gyermekkorából őrzött, fenn a mennyekben élő és uralkodó Istent, aki valahonnét kívülről és távolról nézi és szemléli életünket. Teréz — a kopernikuszi fordulat századában — valami hasonló nagy fölfedezést és fordulatot sürget benső világunkban. „Nagyjából mégiscsak tudjuk vagy mi, hogy lelkünk is van; hallani csak hallottunk róla, meg a hitünk is tanítja! Csakhogy persze nem gondoljuk meg, hogy mekkora kincsek rejlenek benne s hogy ki az, aki lelkünk mélyén lakik” (Belső Várkastély, I. lakás 1. fej.). Ezt a rejtőző Istent kell megkeresni és megtalálni. Keresztes Szent János a lélek útját mint valami hegyre való fölmenetelt

ábrázolja, és a hasonlatai is az emelkedéssel kapcsolatosak (a Pseudo-Dioniziosz nyomán); Szent Teréz hétlakásos Várkastélya pedig befelé van, a lélek mélyén; és nem úgy megy át egyik lakásból a másikba, mintha szobák során haladna át. „Ha valaki benn van a szobában, annak nem mondjuk, hogy lépjen be. Igen ám, csakhogya ember különböző módon lehet benn.” Minden lakás az Isten megtapasztalásának egy módja, és ha a hetedikhez elért, nem marad ott állandóan: majd az egyik, majd a másik lakás lakója lesz.

A lényeg az, hogy az első lépést, az Isten felé fordulást tegye meg: hitben adja oda magát a szerető Mindenhatóságnak. Ez a nehéz fordulat: a hit önfelédtségével és alkutlanságával tekinteni az Istenre. A zen gyakorlatok hívei és a keleti nagy vallások elmélyüléseit gyakorlók kötelesek teljesen elhagyni és valami más-ságnak, egy nagy objektívumnak átadni magukat, ahhoz kötődni, és mindent a legkeményebb szigorúsággal és következetességgel, hogy a lélek mélyeinek pszichoszomatikus feltételeit biztosítsák. A karmelita lelkiség nagyjai az ősi szabályzathoz való visszatérésben a Kelet nagy elmélyülési hagyományai-ból mentettek át valamit, természetesen úgy, hogy náluk a személyes Istenhez kell ilyen szigorúsággal hozzákötődni.

Teréz ezt többször is megtette. Sohasem külső események nyomására, hanem belső vágyódástól sürgetve. „Mikor kiléptem édesatyám házából — (szökve, atyja akarata ellenére) — olyan érzés fogott el, amelynél — azt hiszem — még a hal-doklás sem lehet rettenetesebb: mintha csontjaimnak izületeit szaggatták volna széjjel” (Önéletrajz, IV.). De megtette. Ez az elszántság jellemezte később is. „Igen sokszor, éspedig több éven át, inkább csak az után vágyódtam, hogy bár-csak vége volna már a kiszabott időnek s inkább azt lestem, mikor üt végre az óra, semhogya elmékedtem volna... Sokszor oly kedvetlenül léptem a kápolná-ba, hogy össze kellett szednem egész akaraterőmet... S tettem ezt (a félrevonu-lást) igen gyakran egész kedvetlenül; erőszakolva önmagamat...” (i. m. VIII.) Ezt kéri másoktól is, mindenkitől: hogy mindenáron következetesen és szigorúan az Úr felé forduljanak és mindig szenteljenek neki egy kis időt. És csodálatos emberi tapintattal mondja a bűnei miatt visszariadóknak: „Hiszen nem azt mon-dom, ne bántsa meg az Istent s ne essék bűnbe; — bár ha valaki egyszer ilyen kegyelmekben kezd részesülni, el lehetne várni tőle, hogy óvakodjék minden hibától — de hát olyan nyomorultak vagyunk! Én csak azt tanácsolom: ne hagy-ja abba a belső imát” (i. m. XV. fejj.).

Ezen a ponton dől el, hogyan alakul a lélek sorsa. Tudja-e Isten szabadságát tisztelni és ebben a szellemben intézkedéseit elfogadni. „Ilyenkör legjobb, ha az ember Isten karjaiba veti magát. Ha az égbe akarja vinni: csak rajta! Ha a pokolba: azt sem bánja, mert hiszen Óvele, az ő kincsével megy oda. Ha meg kell hálnia, annál jobb! Ha ezer évig kell élni: úgy is jó! Tegyen vele Ó Szent Fel-sége, mint sajátjával” (i. m. XVII. f.). De nemcsak az élet különböző fordula-taiban kell meglátni az Isten jóságát, hanem a lélek történéseiben is. A hiba rendszerint ott van, hogy a lelki erőfeszítések és az imént említett gyakorlatok eredményeként halálos biztossággal várjuk az Isten megragadását, kegyelmi kö-zelségét és bennünk lakásának kézzelfoghatóvá válását. „Amiről pedig én most szólni akarok — figyelmeztet viszont Szent Teréz — egyik, lényeges pontja en-nek a kérdésnek, s nagyon szükséges mindenkinek, aki imádságos életet él. Már-most hogyan gondolhatná az igazán alázatos ember, hogy ő van olyan jó, mint azok, akik följutottak a szemlélődés színvonalára? Hogy az Isten odajuttatja, az világos... de ha nem tenné, arra való az alázatosság, hogy szolgálja ki örö-mest az Úr szolgálóit... Nagyon fontos észben tartanunk, hogy az Úr nem vez-et mindenkit egyazon úton, s esetleg az olyan, aki saját nézete szerint nagyon alacsonyán jár, a legmagasabb úton van az Úr szemében... Én tizennégy eszten-deig voltam úgy, hogy még elmélkedni sem tudtam, hacsak nem volt könyv a kezemben... Sohasem tudhatjuk, hogy ezek a szellemi örömeik tényleg Isten-től valók-e, vagy pedig az ördög hamisítványai... Nem azt akarom mondani, hogy ne igyekezzetek eljutni a szemlélődésre, hanem csak azt, hogy legyetek min-den munkára kaphatók, mert nem áll módunkban az előbbit választani. Azt az Úr tetszése szerint adja... Bízátok a háziúrra, Ó bölcs és hatalmas” (A tökéle-tesség útja, XVIII.). Szinte egyetlen sora sincs, ahol ne aianlaná az Isten iránt való alázatot, ami nem más, mint Isten önállóságának és szabad döntéseinek tisztelete. Ó, aki igazán ismerte és élte az isteni megtapasztalásokat, nem győzi hangoztatni, hogy a rendkívüli lelki jelenségek nem teremtenek kiváltságolt sze-

repet, nem jelentenek Istentől való igazolást, sőt a büntelenségnek sem csalhatatlan bizonyítékai. Egy hallomásból följegyzi Jézus szavát. „Még a szemlélődő imának gyönyörűségei és élvezetei sem azok (ti. az egyesülés jelei), bármily magas fokúak, és még ha Entólem származnak is; ezek gyakran csak eszközök a lélek megnyerésére, nemegyszer olyankor, amikor az nincs is a kegyelem állapotában” (Isteni kegyelmek, XXIX.). Mintha csak az evangélium lapjairól olvasnánk Jézus megnyilatkozását: „Sokan mondják majd nekem azon a napon: Uram, Uram. Hát nem a te nevedben jövedöltünk? Nem a te nevedben üztünk ördögöt? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát? (Lk 13,26-ból). A szemed látiára ettünk és ittunk, a mi utcánkon tanítottál. De ő megismétli: Nem tudom, honnan valók vagytok” (Mt 7,22). Éppen ez a jézusi kijelentés teszi indokolttá Terézia alázatát, mindvégig megmaradó bizalmatlanságát önmagában. De ezért van az is, hogy lelkileg sohasem zsugorodott, se nem félénk és tétlen, mert szerető nyitottsággal annak az Istennek színe előtt áll, aki mindenhatóságában is atya, szabadságában is szeret, aki tehát mindig tudja, mit miért mikor tesz akár az egyes lélekben, akár a nagyvilágban; és ezért lehet rá építeni, akár kedvező, akár kedvezőtlen számunkra pillanatnyilag intézkedése.

JÉZUS KRISZTUS ISTENE ÉS ATYJA. — A misztikának van az elgépiesítésen kívül egy másik kísértése is: a világunktól való elidegenedés, vagyis elfutni a teremtett dolgoktól és egyedül az abszolútum felé fordulni. A plátói ihletésű istenség-szemlélet Plotinoszon keresztül Dioniziosz Areopagitán át a keresztény misztikába is beáradt, és Eckhardt köre által még Szent Teréz korában is éreztette hatását. Olyannyira, hogy őt is arra biztatták, hagyja ki szemlélődéseiből Krisztus szent emberségét és az istenségnek önmagában való megragadására törekedni. „Azt mondiák ugyanis, hogy ... még a Krisztus Urunkról mint emberről való elmélkedés is zavarja és akadályozza a tiszta szemlélődést” — írja (Önéletrajz, XXII. f.), és megállapítja: „Mi nem vagyunk angyalok, hanem testünk van. Oktalanság részünkről, ha, amíg e földön élünk és annyira e földhöz ragadt lények vagyunk, angyalok szerepét akarjuk játszani... ügyes-bajos dolgaink, üldöztetések és szenvedések közepett, amidőn az ember nem jut elégséges nyugalomhoz, nemkülönbén lelki szárazságok idején, nagyon is jól esik nekünk Krisztus Urunknak barátsága. Benne ugyanis embert látunk, aki fárad és szenved, mint mi” (uo.). És nemcsak példát adó barátot tekint, hanem pontos teológiai értelmét is adja szemléletének. „Az is világos előttem, hogy ha az Úristennek kedvében akarunk járni, úgy illik és úgy akarja Ő, hogy minden ennek a szentséges emberségnek a közvetítésével történjék, amelyben Ő szent felségének — saját szavai szerint — gyönyörűsége telik... Világosan megértettem, hogy ezen a kapun kell belépünk, ha azt akarjuk, hogy Ő Szent Felsége nagy titkokat közöljön velünk” (uo.).

Teréz Istene tehát nem az istenség önmagában, még csak nem is a Szentháromság, hanem az Úr Jézus Krisztus Istene és Atyja. Ez hármat jelent.

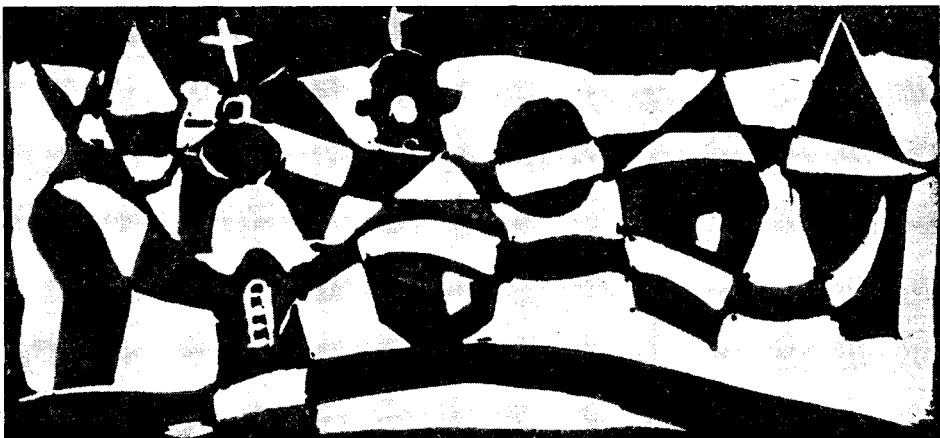
1. *Krisztus középpontúságot.* „Úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta.” „Senki sem juthat el az Atyához, csak én általam” (Jn 14,6). Ez úgy átjárja Terézia életét és tanítását, hogy nem kell tovább elemeznünk.

2. *Mély, emberszerető humanizmust.* Teréz látszólag menekül a világtól, bezárja magát és nővéreit szigorú kolostori rácsok mögé, böjtölésekre, önmegtartózkodásra, hallgatagságra bírja az önként jelentkezőket (és 32 kolostor telt ki belőlük!), a mindennapi ember iránt mégis csodálatos melegség árad egyéniségéből és megnyilatkozásaiból. Unokahúga, Terezita, aki különben nem tudta nagy-nénje szeretetét viszonzni, azt mondta róla: Néném olyan eleven és oldott volt mindenkivel szemben, hogy az emberek nem is sejtették, mily nagy szent. Madridban egy hercegnő meghívta szalonjába. és a fényes társaság valami kinyilatkoztatásfélét várt látomásaiból és elragadtatásaiból, az ő első szava viszont az volt, az akkor fővárossá épülő Madridról: „Mily gyönyörűek Madrid utcái!” Hogy tud örülni minden kicsiségnek, ami az emberek szolgálatára van. Ha leveleit olvassuk, elámulunk rajta, milyen kis részletekre tud érdeklődésével kitérni, és agyonhajszoltságában, az álommal küszködve még segítséget és tanácsot tud adni ügyes-bajos dolgokban. Ahogy Jézus evangéliumának középpontjában az emberszeretés áll, úgy ő is ezt tűzi ki szerete legfőbb feladatának. Egész reformját az egyház, a hívő keresztények, a hithirdetők megsegítésének szolgálatába állítja (Alapítások könyve, I. f.). „Nem a sok gondolkodás, hanem a

szerepet segíti át az embert” — mondja sokszor (Belső Várkastély, IV. lakás. I. f.), és a legmagasztosabb lelki magaslatozról szolo műveben a szemlelődő és cselekvő élet vitáját, a szemlelődő élet javára szolo evangéliumi részi Mariáról és Mártáról úgy magyarázza, hogy renaonitálja Mártát (a szorgos munkát), Mária — mondja — elozoleg már elvegezte a munkáját (i. m. VII. lakás IV. f.). Szinte utolsó mondataiban így int: „Mondottam már, hogy az ördög olykor nagyobb magasztos vagyakat kelt bennünk, csak azért, hogy elhagyva az Ur szolgálátában reánk nézve kivihető és éppen kezünk ügyében levő dolgokat, kivihetetlenek után sóvárogjunk és ebbeli vágyainkat sokra becsüljük. Imáitokat fordítsátok azok javára, akikkel együtt éltek, mert hiszen irántuk vagytok a leginkább lekötelezve. Vagy azt hiszitek talán, hogy az olyan csekélység volna, ha az alázatosság, az önmegtágadás, a szolgálatkészség, a nagy testvéri szeretet és az Urhoz való ragaszkodás... hatna rájuk?... Végül pedig nővéreim — s ez legyen utolsó megjegyzésem —, ne építsünk tornyokat alapok nélkül. Az Ur nem annyira a tettek nagyságát nézi, mint azt a szeretetet, amellyel a tetteket végrehajtjuk” (i. m. IV. f.).

3. *A szenvedésben való megváltás folytatását.* Teréz azért nem tud beleveszni az istenség mindentől elvonatkozó szemléletébe, mert Jézus Istene az az Isten, akinek „úgy tetszett, hogy oktalannak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket... a megfeszített Krisztust hirdetjük: aki a zsidóknak boirány, a pogányoknak meg oktalanság” (I. Kor 1,21—23). A keresztben való megváltás „az Atya titka” (Kol 2,2); de ezt a fájdalmas titkot nem csupán a múltban kell szemlélnünk, hanem a történet minden mozzanatában. „Íme a világ lángokban áll! — írja koráról — Újra halálra akarják ítélni Krisztust! Földre akarják tiporni Öt...” (A tökéleteség útja, I. f.). Az élet adta nehézségekben és megpróbáltatásokban — a nagyokban és kicsinyekben egyaránt Jézus helyzete újul meg, és azért kell, hogy a lélek szabadságot adjon Istennek abban, hogy ne csak sikereket és eredményeket rójon rá, hanem megpróbáltatásokat is; mert ezek végeredményében Krisztus mai szenvedései, ezért Krisztus lelkével kell nézni őket. A bajok nem azért vannak, hogy kisebbitenek; hanem titkos, megváltó erők rejlenek bennük. Ilyen értelemben mondta Terézia: „Vagy szenvedni vagy meghalni”. Ezért nem irtózott sohasem a reformjával, vagy a kolostoralapításaival járó bajoktól, nehézségektől, emberi fufangtól és hűtlenségektől, mert a Megváltót ért fájdalokat látta bennük, és az Ő lelkével akarta elviselni őket. A mindennapi bajok megszentelésére hívta karmelitáit. Sokan ebben látják hivatását, illetve küldetését; hogy ismét elterjessze azt a lelkületet, mellyel Krisztus ragadta meg a keresztet a világ bűneiért.

Szent Terézt olvasni kell; a többit elmondja ő. Összes műveit Szeghy Ernő kármelita atya fordította. Ugyanő írta meg a Szent Terézia és a karmeliták című művet két kötetben, idézeteinket onnan vettük.

Rocskai László: Szentendre

A PIARISTA ISKOLA — MA

Áhítatos csendben lépdelenek a szülők a rendház és az iskola szűk folyosóin. Szóval ezek azok a kockakövek, melyekről a gyerekek mesélnék otthon? Talán épp ebben a padban ül, itt fohászkodik, hogy legyen végre vége az órának. És itt, az izlésesen modern kápolnában hallgatja a diákmisé, lelkigyakorlatot, itt ministrál, sokszor már reggel hajkor, álomtól ragadós szemmel, a takaró melegének emlékével.

Ezek hát a tanáraik. Róluk hallanak otthon mindennap. Persze, a nevük, amelyik az anyakönyvben szerepel, kicsit homályosan ködlik föl, hiszen sokkal inkább a becenevükön szerepelnek otthon. Nézik a fekete reverendában suhogó derűs alakokat. Mint a családapák. Egy nagyon nagyra növekedett család fejei. Ebben a családban ugyanúgy érintetlenek az összetartó rokon szálak, mint a valódiban. Tagjai büszkén viselik szívükben a jelt: piarista diákok voltak.

1976. november 27. Tanár-szülő találkozó a budapesti piarista gimnáziumban. Villanás a múltból: a Takács Ervin vezette irodalmi színpad bemutatja Sík Sándor Rákóczi-darabját. És a jelen: kréta- és szivacszagú tantermek, előadótermek, titokzatosan surrogó-burrogó gépek, halk, majd egyre szenvedélyesebb beszélgetés, csendes, áhítatos szentmise, életközébe került egyéniségek. Vajon megismerik-e őket igazán? Abban a valójukban, melyben napról napra feltáruulnak diákjaik előtt. miközben újra meg újra teljes önmagukat adják, beleírva magukat tanítványaik szívébe, oktatta és nevelve őket, őrizve, ápolva és továbbépítve a nagy hagyományt? Nem mindegyikük kiemelkedő egyéniség. Vannak közöttük remek tanárok, és vannak talán szürkébbek is. De valamennyien magukban hordják a pedagógia hivatását, azt az elkötelezett nevelői attitűdöt, melyről Sík Sándor írt:

*Most az öreg klastrom folyosói hűsén
A jövendőnek fiatal reményét,
Óvatos kézzel eleven virágú
Sarjakat oltok.*

*Élesztem lángját tűzemen tűzellő
Apró lelkecskék puha szép szemének,
Apró szivecskék erein tapintom
Titkaid, élet.*

(Apró lelkecskék)

Balanyi György, a piaristák tudós történetírója számol be egy réges-régi anekdotáról. Lehet, hogy így történt, de ha nem, akkor is következtethetünk belőle a piarista nevelés kisugárzására. A kecskeméti cigány vállalkozott rá, hogy egy urat felfuvaroz Pestre. Amikor azonban rájött arra, hogy utasa a kitűzött napra nem tud végezni a dolgával, semmi pénzért nem volt hajlandó tovább várakozni. Az uraság természetesen izgatottan tudakolta mehetnékje okát. „Mert holnap komédia lesz, s nékem ott köly lennem” — hangzott az öntudatos válaszasz. Mit volt mit tenni, dolgavégezetlenül kocsiztak vissza Kecskemétre, s a cigányember ki sem fogta a lovait, rohant egyenest a színelőadás helyére.

És egy másik, megtörtént eset. Az öszülő hajú üzletkötő külföldre indult. Mereven ragaszkodott azonban ahhoz, hogy a visszatérésére kijelölt nap előtti délután akar visszautazni. „Hogy miért? — válaszolta elképedt igazgatójának — Azon az estén lesznek a középiskolai kosárlabda-bajnokság döntői. És ebben az évben a piaristák is bejutottak a legjobb négy közé...” Az igazgató persze nem tudhatta, hogy legjobb üzletkötője valaha a kopott padlójú teremben, mint piarista diák dobálta a kosarakat, s még a komor tekintetű Szilágyi Géza is csettintett egy-egy szellemes megoldása után.

Ha két-három volt piarista diák találkozik, a negyedik szavuk biztos az iskola. „Emlékszel?... Emlékszel?” És lelki szemük előtt megjelennek a szeretett, tisztelt vagy rettegett arcok, ott ülnek ismét a néma termekben, s szívük szorulva várják, hogy Pogány tanár úr félelmetes lapjainak valamelyikéről felhangozzék a nevük. Mert ezeket az arcokat, ezeket a személyiségeket nem lehet elfeledni. Múlhatatlanul, kitörölhetetlenül belevésődött az ember szívébe egy arc, emlék. Életének meghatározója lett az a szellemiség, melyet a rendalapító Kalazanci Szent József örökéhez híven ápol és őriz a piarista rend.

Ma az állam és az egyház között kötött megállapodás értelmében két iskolája működik a rendnek: Budapesten és Kecskeméten. Az utóbbi a korábbi alapítás: 1715 januárjában érkezett Kecskemétre három piarista tanár. A város lakossága valóságos diadalmenetben vitte be őket ideiglenes szállásukra, s aki a régi intézmény mai utódját felkeresi, azonnal megérzi, hogy ez a szeretet ma is érinthetetlenül él tovább. Budapesten 1717. november 5-én tartották az első beírásokat: Demka Sándor igazgató összesen 155 tanulót jegyzett be a felvételi naplóba. Ma évről évre körülbelül 160 első osztályos piarista diák vág neki az új tanítási évnék: nyolcvan Budapesten, nyolcvan Kecskeméten.

A rendalapító szent annak idején a legszegényebb római utcagyerekeket gyűjtötte maga köré, őket tanította, s velük ért el hamarosan eredményeket. A piarista iskola a legegyszerűbbek, legszegényebbek számára létesült. A népvelés eszményét vállalta és teljesítette. Az elhagyott, szegény gyerekeknek igyekeztek az életben nélkülözhetetlen ismereteket, tudást adni. Voltaképp tehát a mai általános iskola első tagozatához hasonlítottak leginkább az első piarista iskolák. A rendalapítóról feljegyezték, hogy idősebb korában ő maga is a tanulópadba ült: szépírást tanult, hogy minél jobban taníthassa. Már az első években jelentkeztek azonban olyan diákok is, akik magasabb szintű képzést igényeltek, így aztán hamarosan megszülettek a gimnáziumok. Hazánkban, néhány esztendővel az első alapítások után, jórészt ez az iskolatípus vált uralkodóvá, s napjainkra a piaristák gimnáziuma fogalomná lett. De ma ugyanúgy, mint évszázadokkal ezelőtt *mindenki számára nyitva áll*. Ebben is a hagyományok, hív sáfárai, hiszen már 1801-ben azt olvassuk az egyik rendfőnöki följegyzésben: „Egyetlen betegsége ennek a rendnek végtelen szegénysége. Az ellátás a legtöbb rendházban annyira sivár, hogy a rendtagok éheznek. Még a betegeinknek sem jut jobb falat.” Talán ezért is volt a piaristáknak különös vonzalmuk a nehéz sorsú, ziláltabb családi körülmények között élő diákok iránt. Nem véletlen, hogy a piarista Tóth János volt az, aki a múlt század közepe táján megszervezte a Szegedet körülölelő tanyák iskolahálózatát. (Móra Ferenc szerint Szegednek három jötevője volt, közülük az egyik éppen Tóth János, „ki a tanyasi iskolákat ültette”).

És ma? Nos, a piaristák ma is szegény rend. Kecskeméten egy-egy konviktor gyerek teljes ellátásáért 710 forintot kérnek, ami elképesztően kevés (épp mostanában kényszerülnek megemelni). Ma is ugyanúgy rászorulnak a hívek támogatására, mint annak idején. Erkölcsei és anyagi támogatására egyaránt (erről rendkívül figyelmeztető, megszívlelendő gondolatokat adott a Magyar Püspöki Karnak az egyházi iskolákkal és a keresztény családdal foglalkozó körlevele). A kecskeméti gimnáziumba küldik papjelöltjeiket az egyházmegyék. Egy-egy jelölt ellátására 300 forint ösztöndíjat kap az iskola. Ez az összeg riasztóan kevés, különösen ha figyelembe vesszük a fontos és nemes célt, hogy biztosítva legyen a magyar papi utánpótlás.

A piarista nevelés egyik alapvonása a családiasság. A tanárok életüket tették hivatásukra. Nem kényelemszeretetből, nem a biztos anyagi egzisztencia reményében. Hol vannak ma már (a piaristáknál egyébként sosem voltak) azok a viszonyok, melyekről a *Kritika* 1976 novemberi számának egyik érdekes beszélgetésében olvashatunk. Hová tűnt az a korszak, midőn — idézzük — „a paptanároknak könnyű volt... a szerzetben reggel odatették az ágya mellé a tejeskávét, a tiszta zsebkendőt, a tiszta gatyát, magyarul mondva neki csak annyi volt a dolga, hogy napi két-három órában tanítson, és utána az ifjúsággal foglalkozzon”! Hány órája is van egy mai paptanárnak? Jelenits István például, aki a pesti rendház egyik jelentékeny személyisége, s aki minden szabad idejét valóban a fiatalok között tölti, naponta öt órát tart. Régen nyugdíjra érett tanárok három-négy osztályban is tanítanak. Az azonban igaz, hogy Kecskeméten a legtöbben minden szabad idejüket a diákoknak szentelik. Az *Új Időkben* így jellemezték az egyik régebbi piarista tanárt: „Ajtaja mindig nyitva áll növendékei előtt”. Nos, a kecskemétiiek nem zárkóznak a szobáikba, hanem a diákok között élnek. Igyekeznek teljesen kihasználni adottságaikat. Aki ide belép, rögtön megérzi, hogy nagy család életének lett a szemtanúja. Olyan családnak, melynek tagjai — és vezetői sem — nem idegenkednek a munkától (a legpiszkosabb és a leglenézettebb munkától sem, tessék csak megnézni egyszer, hogyan hordják el a kecskeméti piaristák az intézményben felgyülemlett szemetet a telepre!), és nem sajnálják az idejüket, ha nevelésről van szó. Nem nyújtózhat túlságosan nagyra a család egyetlen tagja sem. Élére állítják a filléreket akkor is, ha egy-egy nemes

jótevőtől adományt kapnak. Mert kinőtték az iskolaépületüket, nincs rendes tanulósobájuk a gyerekeknek, piszkos raktárakból kénytelenek váróhelyiségeket varázsolni (mindezt maguk, a két kezük munkájával), mégsem panaszkodik egyikük sem. Hivatásukat teljesítik, elkötelezett szenvedéllyel és önfeláldozással.

A pesti család a dolgok természete folytán — itt nincs konviktus — más. Kicsit szigorúbb, tanulmányi vonatkozásban igényesebb, az oktatás vonatkozásában talán többet nyújt. (Persze könnyelműség volna általánosítani, de mintha Kecskeméten többet foglalkoznának az *emberrel*, Pesten pedig a *tanítvánnyal*.) Itt ma is tanít néhány legendás híró tanár: Pogány János, Kováts Mihály, Szemenyei László, Jelenits István. S aki ismeri a piaristák történetét, folytonos megújulási képességüket, biztos lehet abban, hogy a fiatalabbak között is készülődik hozzájuk hasonló személyiség, akiről majd évtizedek múltán keringenek olyan összekacsintó, könnyes-hálás történetek, mint manapság az említettekről.

Amikor megkérdeztem egyszer a kecskeméti gimnázium igazgatóját, Lukács Lászlót — akinek nevét jól ismerhetik olvasóink is tanulmányaiból, papok százaival pedig lelkigyakorlatairól —, mi az, amit itt és ma a piaristák adni tudnak, ezt válaszolta: családi légkört és jó nevelést. Első hallásra meghökkentően kevés. Ha alaposan végiggondoljuk: nagyon sok! Hiszen manapság érjük meg a pedagógia és a nevelés nem kis válságát, szemünk előtt zajlik le a pálya — bizonyos következményeiben aggasztó — elnőiesedése, cikkek, elemzések, tanulmányok százaival szólnak a pedagógusok túlterheléséről, aminek következtében nem tudnak diákjaikkal eleget foglalkozni. És akkor egy gimnáziumi igazgató nyugodt öntudattal kijelentheti: a náluk tanuló gyerekek családban nevelkednek és jó nevelést kapnak. Egy szülő, egy napi munkájának ezer és egy stresszhelyzetét megélt szülő számára ennél aligha lehet megnyugtatóbb.

Az igazgató nem említette, mert természetesnek találta a vallásos nevelést. Valamennyi mai magyar egyházi iskolának ez az alapja, legfőbb létjogosultsága. Ateista közegben őrzi és adja tovább a keresztény tanítást. Viták és ellentmondások keresztüztüében óvja a hit tisztaságát, alapozza racionalitását. (A piarista nevelésre különben évtizedek óta ez a kissé intellektuális hitalakítás jellemző.) Ellenkezések és kétségek közepette nevel olyan nemzedékeket, melyeknek tagjai kovásza lehetnek és sok esetben lesznek is a helyi egyházközségeknek, és ugyanakkor munkásai annak a társadalomnak, amellyel a hívő ember együttműködve, céljait vállalva folytat szüntelen alkotó párbeszédet. E dialógusban legjobb érvek a példaadás lehet: az a készség és képesség, hogy az életben ki-ki megállja a helyét.

Aki figyelemmel kíséri a mai ifjúság fejlődését és alakulását, észreveszi, hogy állandóan fenyegeti még a hívő környezetből kikerülő gyerekeket is egyfajta „tudathasadás”: kereszténységük és műveltségük sokszor ellentétbe kerül. A katolikus iskolák, közöttük a piaristák arra törekszenek, hogy a fiatalok világkepe lehetőség szerint egységes legyen. Hogy szembenézzenek mindazokkal a problémákkal, melyeket napról napra vet föl az élet, megértsék azokat, átlássák és meg is oldják.

Fiataljainkban sok a szögletesség és a gyanakvás. Bizalmatlanok, unos-unatlan fenntartásaikat hangoztatják. A mai magyar regény- és drámairodalom számtalan olyan példát kínál, melyben megbomlik a családi élet egyensúlya, ellentétbe kerülnek egymással az öregek és a fiatalok. (Mutatóba idézzük csak a valaha szintén piarista diák Thurzó Gábor annak idején sok vitát kavart *Hátsó ajtó* című színművét, mely a *Szégyen* című regény nyomán készült.) A piarista iskola nevelési gyakorlata arra irányul, hogy ezek az ellentétek a lehetőség szerint csökkenjenek, s a gyerekek minél hamarabb megértsék: a jócselekedet természetes dolog, nem az érdek diktálja, hanem a meggyőződés, a segíteni akarás, a másik ember iránt érzett fenntartás nélküli szeretet.

Az egyik pesti első osztály az iskola hittanárának vezetésével kajaktúrára indult a Dunán. Szentendrénél tartották az első pihenőt. Eszrevették, hogy egyik társuk alaposan elmaradt. Mikor utolérte őket, vezető tanáruk azonnal felajánlotta, hogy cseréljenek kajákat. Azt hitte, a rossz csónak a késés oka. A gyerek szó nélkül engedelmeskedett, aztán aggódó szemmel kezdte vizsgálni járművét. Meg volt győződve, hogy valami hibája van, s neki épp ezéért kell cserélnie. Fel sem tételezte, hogy segíteni akarnak rajta. Nos, épp az effajta bizalmatlanságot oldja föl a négy év. A negyedik végén néhány megkérdezett pesti gyerek így vallott benyomásairól. „Itt jól éreztem magam.” — „Klassz volt!” — „Nem

mondom, megizsasztottak egy párszor a kegyes atyák, de ha újra kezdeném, megint csak idejőnnék.”

Kecskeméten a gyerekanyag összetétele kicsit talán más. Valamivel csöndesebbek, bizalmuk nagyobb. Ha azonban életüket, sorsukat vallatjuk, rögtön ki-világlik, hogy sokan közöttük a „ma elhagyott gyermekei”, akiket a szent rend-alapító ugyanúgy maga köré venne, szívére vonna, mint Róma szurtos utcakölykei. A gyermekanyagnak körülbelül egynegyede ugyanis meglehetősen hányatott családi háttérből került ide. „Hála Istennek, hogy itt lehetek!” — kiáltott föl egyikük, mikor az igazgató hosszú küzdelem után elérte, hogy szülei vállalják a következő tanítási év költségeit is. Jó néhány szomorú történetet lehetne elmondani, súlyos családi tragédiát felvázolni életrajzuk alapján.

Nézzük azonban, mi lesz velük az életben.

1966-ban végzett osztály. Létszáma: 28 fő. Mai foglalkozásuk megoszlása a következő:

pap: 6

munkás: 9

értelmiségi (orvos, mérnök, tanár, irodai dolgozó): 11

mezőgazdaságban dolgozik: 2

1971-ben végzett osztály. Létszáma: 27 fő.

pap: 7

egyetemet végzett, értelmiségi pályára készül vagy lépett: 7

főiskolát végzett, értelmiségi pályára készül vagy lépett: 5

technikus, műszerész: 6

tisztviselő: 1

1 volt diákjukról nem tudnak.

1975-ben végzett osztály. Létszáma: 25 fő.

pap: 8

első évben felvételt nyert egyetemre vagy főiskolára: 5

második évben felvételt nyert egyetemre vagy főiskolára: 4

továbbtanulási szándéka van még: 2

technikus—műszerész—munkás: 6

A többi osztály adatai nagyjából hasonlóak, azokat csak a helyhiány miatt nem soroljuk föl.

Mindenekelőtt elmondhatjuk, hogy *a piarista iskola jól készítette föl diákjait az életre.* A megvizsgált nyolcvan életpálya közül egyetlen egyről nem tudnak csak számot adni maguknak. A többiek megtalálták helyüket, többé-kevésbé valóra váltották céljaikat, az élet igazolni látszik reményeiket. Hogy e megállapítás nem túlzás, annak igazolásául hadd idézzük föl találomra egy huszonegy esztendővel ezelőtt Budapesten végzett osztály adatait:

1955-ben végzett osztály. Létszám: 24 fő.

pap: 2

orvos: 6

tudományos kutató: 2

mérnök: 5

ügyvéd: 2

tanár: 1

tsz-dolgozó: 2

eltűnt: 3

meghalt: 1

Nemcsak megtalálták helyüket, hanem zökkenő nélkül illeszkedtek bele a társadalomba, megbecsült munkásai lettek. Ebben alighanem része volt annak a harmonikus világgépnek is, melyről már szóltunk, s annak is, hogy a piarista iskola — híven hagyományaihoz — ma is vallja és vállalja az életközelség elvét. Egy-egy forró latin órán — mert itt még tanítanak latint, s nem is akár-hogyan — újra meg újra elhangzik az ősi mondás: „Non scolae sed vitae discimus!”. Ez azonban itt sosem egyszerűen bölcs mondás, hanem nevelési alapelv, a struktúra és a módszer meghatározója.

A kecskeméti statisztikák tükrében is megkockáztathatjuk a megállapítást: *a piaristáknál végzett diákok, ha akarják, elvégezhetik az egyetemet.*

Vannak persze nehézségek, s ezekkel már csak azért is kendőzetlenül szembe kell néznünk, mert van szülő, aki eleve lemondóan legyint, amikor piarista gimnáziumba járó gyermeke továbbtanulási esélyeiről faggatják.

A számok azonban azt bizonyítják, hogy — a papi hivatásúakat most nem számítva (bár végeredményben ők is főiskolát végeznek) — az 1966-os osztálynak körülbelül 50%-a, az 1971-ben végzett osztálynak nagyjából a fele, az 1975-ben végzett osztálynak eddig nyersen 55%-a került egyetemre vagy főiskolára. Egy osztályközösségben nyilván vannak jobb és gyengébb tanulók. Az átlagos arány azonban semmivel sem rosszabb, mint egy jó állami iskoláé.

Vannak egyetemek, ahová az adott évben érettségiző piarista diákok közül egyetlen egy sem nyer felvételt (ilyenkor viszont bejutnak néhányan az előző évben érettségizettek közül). Az Eötvös Loránd Tudományegyetemre meglehetősen ritkán kerül be tanári pályára készülő piarista diák. (Bár érdemes lenne elgondolkodni azon, vajon a fel nem vettek pedagógiai hivatástudata nem lett volna-e esetleg nagyobb, mint a pályának néha hátat fordító bekerülteké.) A Semmelweis Orvostudományi Egyetemre az utolsó két évben csak a másodszor jelentkezők kerültek be. A Marx Károly Közgazdasági Egyetemre az idén nem vettek föl a piaristáknál most érettségizettet. Rendkívül nehezen jutnak be piarista diákok a Szegei Orvostudományi Egyetemre is. Mindez természetesen némiképp csökkenti a katolikus iskolák vonzerejét. Az egyházi iskolákból frissen érettségizettek felvétele elől elzárkózó intézmények azonban saját megfontolásaik szerint cselekszenek, és ezek a megfontolások nem mindig fedik teljesen azt a szellemet, amely egyház és állam zavartalan és jó kapcsolatának ápolását, megszilárdítását és elmélyítését munkálja. A katolikus közvélemény joggal és bizalommal remélheti, hogy az utóbbi időben oly eredményes tárgyalások hatályát erre a területre is ki lehet terjeszteni. Az egyetemek armúgy sem csinálnak rossz vásárt például a piarista — s egyáltalán az egyházi iskolákból kikerült — diákokkal. Ezt az első, második vagy a harmadik évben bekerültek eredményei, közösségi magatartása, munkaerkölcse fényesen igazolja.

Hadd idézzük fel itt a kecskeméti gimnázium utolsó hat esztendejének felvételi statisztikáját:

Évfolyam	Jelentkezett		Fölvettek			Teológus
	Az évből	Előző évből	Az évből	Előző év	% össz.	
1970—71.	33	13	12 37,5%	4	35,5%	9
1971—72.	43	12	10 23,2%	6	29,1%	5
1972—73.	36	18	6 16,6%	6	33,3%	11
1973—74.	32	8	8 25%	4	30%	16
1974—75.	33	19	9 27,2%	13	68,4%	9
1975—76.	34	12	5 22%	nincs végl.		11

Ez a kép azonban így meglehetősen csalóka, hiszen nem szerepelnek a kimutatásban azok, akiket harmadik vagy negyedik nekirugaszkodásra vesznek fel, s hogy vannak ilyenek is, mégpedig nem is elenyésző számban, az kitűnik az előbb elmondottakból.

Szólni kell arról is, vajon föltétlenül helyes-e az a mentalitás, mely a minden áron való, azonnali továbbtanulást sürgeti. Nem is egy életsors bizonyítja ékesszólóan, hogy sokan érett fővel végezték el az esti egyetemet és így váltak megbecsült tagjaivá egy-egy dolgozó kollektívának. Sajnos általános társadalmi probléma: nem a gyermek belső fejlődése, lelki érlelődése, szellemi nyitottsága a legfontosabb a szülők számára, hanem a diploma megszerzésének esélyei és reményei. Ezért is indult meg olyan elképesztő roham a tago-

zatos iskolákba való bejutásért, s most sokan hitetlenkedve döbbennek rá: gyermekük „féloldalas”-an került ki ebből az iskolatípusból, melyet tudomásunk szerint nem fejlesztenek tovább az illetékesek.

Első pillantásra érdekes ellentmondást jelez a statisztika azzal a kimutatással szemben, mely azt bizonyítja, hogy egy-egy osztályból körülbelül a tanulók fele végez egyetemet (és ennél többet várni nem is reális, hiszen nem szabad megfélemlkezni arról sem, hogy még egy igazán jó osztályból sem mindig „egyetem-érett” a létszám fele). Pedig ez a valóság. Az első és második év első benyomásra rosszabb statisztikai adatai után nincsen följegyzés arról, hány gyerek kerül be később az egyetemre — hiszen ekkor már a munkahely ajánlja őket —, s hányan végeznek esti vagy levelező tagozaton. Tény, hogy egy-egy érettségi találkozóan derül ki sokszor, hogy az osztálynak több mint a fele „menet közben” mégis megszerezte a diplomáját.

Kanyarodjunk vissza még egyszer a kecskeméti statisztikához, mely egy nagyon fontos, a magyar katolicizmus további élete és fejlődése szempontjából talán döntő adatot is rejteget: a papi hivatások számát. Évről évre jelentős számú diák fejezi be úgy a kecskeméti gimnáziumot, hogy tanulmányait teológián folytatja. A kecskeméti piaristáknál tehát a nyolcvanas-kilencvenes évek, de talán az ezredforduló hazai vallásosságának képe formálódik. Már csak ezért is megérdemel ez az intézmény mindenfajta támogatást: az egyházmegyék részéről — még egyszer szeretnénk hangsúlyozni — az eddiginél alighanem sokkal hatékonyabban.

Minden katolikus hívő számára izgalmas kérdés, mint alakult 1962 és 1975 között a papi hivatások aránya Kecskeméten.

Év	Papi hivatással érkezett	Teológiára ment 4. végén
1962—63.	4	4
1963—64.	16	10
1964—65.	24	17
1965—66.	12	6
1966—67.	22	9
1967—68.	23	12
1968—69.	20	14
1969—70.	28	18
1970—71.	18	6
1971—72.	13	3
1972—73.	18	11
1973—74.	20	16
1974—75.	8	9

Durván számolva a kecskeméti piarista gimnáziumban kb. 60% őrzi meg papi hivatását, az iskola tehát *lényegesen jobb hatásfokkal dolgozik ebben a vonatkozásban, mint a nyugati küsszemináriumok.* (Csak érdekességképpen említjük meg, hogy a tizenhárom év alatt a legkevesebb papi hivatással bíró gyereket — összesen hármat! — a pécsi egyházmegye iskolázta be és támogatta, a legtöbbit — hatvannyolcat — a váci egyházmegye. Vannak plébánosok, akik szinte évről évre küldenek papi hivatású gyermeket, vannak viszont — sajnos — olyanok is, akik lebeszélnek a szülőket arról, hogy gyermeküket egyházi iskolába írássák. Vajon katolicizmusunk jövőjét szolgálják ezzel, vagy egy fölösleges és meghaladott téveszmét? Vajon nem neveléses-e a vallásos nevelés intenzitásának és színvonalának hiányáról beszélőik, amikor egy-egy olyan magas szinten,

pedagógiailag és teológiaiilag kiválóan képzett, jelentős teológiai — és ráadásul még irodalomtörténeti — munkásságot kifejtő hittanár tanítja a diákokat, amelyen például a lapunk hasábjairól is jól ismert Jelenits István? Ez az említett lebeszélés vajon mennyiben építi vagy mélyíti, szolgálja vagy hitelesíti a magyar egyházat, ha nem számol vele, hogy — ha akadnak is váratlan kiugrások — a papi hivatások száma bizonyos mértékű csökkenést mutat, jó papok és püspökök nélkül pedig Isten népe pásztor nélkül könnyen elszéledhet?!

Nem szeretnénk idealizált képet rajzolni a piarista gimnáziumokról, hiszen maguk is érzik, hogy akad gondjuk bőven. Volt történelmünknek egy szakasza, amikor a piaristák által terjesztett műveltséganyag — például az iskoladráma — nemzedékek gondolkodásának, érzületének volt a formálója. A legelső magyarországi piarista iskola, a privigyei 1670-ben nyitotta meg poétikai osztályát, de még ugyanebben az évben bemutatták az első iskoladrámát. Kecskeméten ugyan csak az alapítás évében adtak elő egy *actiunculát*, Pesten 1719-ben avatták fel a színpadot Puhóczy Márton Zocomus királyról szóló darabjával. A nemzeti irodalom, nyelv és történelem rendkívüli hatású művelői működtek a rendben: Dugonics Andrást ünnepelték kortársai, Horányi Elek a tudományos igényű irodalomtörténetírásnak volt kitűnősége, Révai Miklósról pedig talán szegyen is volna elmondani, ki és mi volt.

Ma talán az irodalomra, a kultúra fejlődésére tett hatásuk nem ilyen egyetemes, és gimnáziumaikban talán a maguk hagyományanyagának legértékesebbjét sem hangsúlyozzák eléggé. A mai piarista iskola viszont rendkívüli eredményeket és tehetségeket vonultatott és vonultat föl a természettudományokban, elég csak Kováts Mihály vagy Pogány János nevét említenünk. De hogy „irodalmi” vonatkozásban is rejlenek itt azért jelentős erőtartalékok, azt néhány rendtag értékes publikációi mellett a kecskeméti irodalmi színpadának sikerei bizonyíthatják.

Több ízben is jeleztük — hiszen a piarista iskola létjogosultságának itt és most egyik legfontosabb oka —, hogy a végzett diákok harmonikusan beilleszkednek a mindennapi életbe, megfelelnek a feljuk irányuló várakozásnak, megállják helyüket a mindennapi munkában, és fenntartás nélkül azonosulnak népünk céljaival, azokból részt vállalnak, megvalósításukban szerepet igényelnek. Ez a fajta azonosulni tudás ugyancsak az iskola nevelői hagyományaiból forraszik. A piaristák kezdettől a magyar nyelvű nemzeti iskola élharcosai voltak. Dugonics a császár tilalma ellenére magyar nyelvű algebrát és geometriát adott ki, mert a diákok „szájában ropogott a német nyelv, hozzája nem szokhatván”. Amikor a Bach-korszakban elrendelték, hogy a gimnáziumok év végi értesítője csak latin vagy német nyelven jelenhetik meg, a kitűnő Horváth Cirill magyar nyelvű értesítőt adott ki magyar tárgyú értekezésekkel, melyeket többnyire ő maga írt. A szabadságharcról szólva történeti könyveink rendszerint túszágosan leegyszerűsítik egyházunk szerepét. Pedig a piaristák 1848-ban például forradalmi káptalant tartottak. Nem véletlen, hogy a szabadságharc bukása után Bach birodalmi belügyminiszter arra az álláspontra jutott, hogy a rebellis rendet lassú kihalásra kell ítélni, s nem szabad megengedni, hogy új teológusokat vegyen föl.

A rend és az iskola magyarországi történetét tanulmányozva arra a megállapításra juthatunk, hogy tagjai mindenkor az egyszerű emberek vallásos életének szószólói voltak, s azokat a szálakat szőtték a legerősebbre, melyek a haladó magyar gondolathoz kötötték a piaristák tevékenységét. Ugyanez jellemzi működésüket ma is, természetesen azzal a megszorítással, hogy akkor szolgájk igazán hitelesen és jól hivatásukat, ha mindent megtesznek a hit megőrzéséért és elmélyítéséért, ha hívő embereket képeznek, akik úgy őrzik és gyakorolják hitüket, hogy közben magukénak érzik a szocialista társadalom egyetemes, humanista célkitűzéseit, s azonosulni tudnak azokkal. Ennek a nem kis, az új történelmi körülmények között természetesen még sok megoldandó problémát rejtő feladatának meg is felel a rend. Hiszen ők is a teljes embereszmény megvalósításáért és kialakításáért dolgoznak ugyanúgy, mint az állami intézményekben. Ők is ugyanúgy zászlajukra tűzik az „Egészséges ifjúságért” jelszót, mint az ifjúsági szervezetek. És miért ne épp a piaristák teljesítenék eredményesen e fontos célkitűzést? Hisz vitorlásaik évről évre feltűnnek a Balatonon, csónaktúrákat tesznek, kerékpár-kirándulásaik során bekalandozzák hazánkat és a környező országokat, gyalogtúráikról legendákat mesélnek, akik részt vesznek rajta.

Már 1721-ben háromnapos szünetet adott a pesti piarista diákoknak Demka Sándor igazgató, hogy csónakkal átmelessenek a Dunán az akkor még teljesen lakatlan Margitszigetre, s ott töltsék e három kellemes napot. Még majdnem csodálatos esetről is tud a rendi krónika. Halápy Konstantin diákjaival nekivágott az erdőnek, hogy a halápi pusztán megkeresse a török dúlás előtt épített templomot. Szerencsésen meg is találták e régi építészeti emléket. Még a tornya is állott. De mintha csak e látogatásra várt volna: alighogy megérkezett a diák-sereg, hatalmas robajjal összeomlott. Szerencsére senkinek sem esett baja. Azóta is évről évre elindulnak a piarista diákok, hogy tanáraik vezetésével megismerjék hazánkat, hogy szembesülhessenek történelmi emlékeivel, s hogy a jelent meg tapasztalva készülhessenek föl az életre.

Amikor a Magyar Püspöki Kar körlevelében figyelmeztette a szülőket és a katolikus közvéleményt, hogy támogassa az egyházi iskolákat, s kérte a katolikus szülőket, hogy ezekben irassák gyerekeiket, voltaképp a magyar szellemiség egy nagyszerű hagyományrétegének megbecsülésére és megóvására figyelmeztetett, s arra intett, hogy a hívő ember jelenét is építik az iskolákban. Aki csak vázlatosan is megismerkedett a piarista iskola mai állapotával, felismeri püspöki karunk igazságát. Ezek az iskolák valóban minden segítséget és támogatást megérdemelnek, hiszen avatott kezek alatt, avatottak vezetése mellett formálódik bennük a szocializmusban élő magyar katolikus hívek jövője.

Az öregedő Sik Sándor írja egyik versében, az *Örökösökben* — melyben egyébként remekül érezteti a piarista iskola napfényes derűjét —, hogy immár ő maga is bekerült a tanárok pantheonjába, hisz arcképe ott függ a falon; ám egy váratlan fordulattal így folytatja a költeményt:

*De én kilépek rozsdás keretemből
S szürkült kezemmel, nem szürkült szívemből
áldást intek a sietők után,
Atyai áldást — a történelemből.*

*Meghalljátok-e a múltbeli áldást,
Kik a holnapról várjátok a váltást?
Mindegy, megfogam, hallatlan is, érzem,
A nagyapai Istenhez-kiáltás.*

*Dús örökséget nem adhat apátok:
Csak ami voltam, azt hagyom reátok,
De boq'u'a (Isten adja!) megfogam,
Boldog lesz tőle késő unokátok.*

Az áldás erejét, megfogadásának lassan érlelő bőségét a múltban végzett diákok ma érzik. A mai katolikusokon múlik, hogy unokáik is érezzék.

A Z E G Y H Á Z A V I L Á G B A N

„Merre tart a Vatikán?”

A fenti, idézőjelbe tett kérdőmondat egy három évvel ezelőtt megjelent könyvnek a címe. A könyv annak idején nagy sikert aratott, néhány hónap alatt több kiadásban kapkodtak el, és bőven foglalkozott vele nemcsak az egyházi, hanem a világi sajtó is. A szerzője *Reinhard Raffalt*, a bajor televízió római tudósítója. A könyvről — nem annyira fajsúlyos, mint inkább óriási visszhangja miatt — még szó esik majd az alábbiakban. Címét előljáróban azért látszott célszerűnek kiemelni, mert nem Raffalt az egyetlen, aki az elmúlt évek során ezt a kérdést felvetette. A kérdés egyébként nem új keletű, már hosszú idő óta, lényegében több mint száz éve „a levegőben van”, ahogy mondani szokták; nevezetesen azóta, hogy az olasz polgári forradalom csapatai 1869-ben elfoglalták az Egyházi Államot és Rómát, és ezzel jogilag és formailag is megszűnt a római katolikus egyház fejének a középkorból örökölt világi hatalma s egy sor ebből folyó politikai illetékessége. IX. Pius pápa, aki ennek a nagy horderejű történelmi változásnak első számú szenvedő alánya volt — emberileg voltaképpen teljesen érthetően —, már nem tudott az új helyzettel érdemileg

szembenézni, egyetlen reakciója az volt, hogy kiközösítéssel sújtott minden olyan olasz állampolgárt, aki az új polgári állam tisztviselőjeként tisztséget vállalt.

Az új, megváltozott helyzetre vonatkozó tudatos reflexió XIII. Leó pápával kezdődött, aki éppen egy híján száz évvel ezelőtt, 1878 februárjában foglalta el Szent Péter székét. A katolikus egyház szervezeti és lelkiéleti központja, amelyet közhasználatú szavakkal mint „a Szentszéket”, vagy mint „a Vatikánt” szoktunk emlegetni, és amely méltán hivatkozik arra, hogy az emberiség újabb kori történelmének legrégebben fennálló intézménye, valójában száz év óta keresi az utat, amirre tartania kell, hogy a számára külsőleg teljesen megváltozott körülmények között küldetésének, az alapítójától kapott megbízatásnak a legjobban megfeleljen.

Azon, hogy az új út megtalálása rendkívül nehéz, hogy a próbatételek olykor nagyon is kacskaringósra sikerültek, aligha csodálkozhatunk. A katolikus egyház római központja, amely a középkorban és Európa nagy részében nemcsak a vallásos életnek, hanem a kultúrának, sőt a politikának is meghatározó tényezője volt, ezt a szerepét részben már a protestáns hitszakadással egyidejűleg elveszítette. A katolikus dinasztiákhoz fűződő kapcsolatai azonban néhány évszázadon át még fenntartották a látszatot — sőt nemegyszer a valóságos helyzetet is —, hogy profán értelemben is hatalmi tényező. A francia forradalom és a múlt század közepi polgári forradalmak után vált befejezetté a tény, hogy az egyház egy öntörvényű és szekularizált világban immár csak passzív szemlélőjévé és elszennvedőjévé lett a történelmi eseményeknek. XIII. Leó pápa hervadhatalan érdeme volt, hogy az új helyzetet nemcsak reálisan fölismerte, de meg is fogalmazta a rá adott, mindmáig érvényes és hivatalosan soha kétségbe nem vont feleletet, amely szerint az egyház feje és hivatala ezentúl csak mint erkölcsi tekintély és a szóbiztos lelki gondozásáért felelős intézmény vállalhat szerepet a történelem alakításában.

Azt mondtuk, hogy ezt az elvet hivatalosan azóta sem vonták kétségbe, ami azt jelenti, hogy XIII. Leó egyetlen utóda, sem pedig a Szentszék nem tett olyan nyilatkozatot, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy más szerepet vagy másfajta jogot vindikálna magának. Ami viszont még nem zárja ki, hogy egy olyan hatalmas és az egész világra kiterjedő intézménynek mint a római katolikus egyház, ne lettek volna, sőt ne lennének még ma is olyan képviselői, akik ebbe a sorsdöntő és a maga idejében — valljuk be — a legkevésbé sem önkéntesen vállalt szerepváltozásba nem tudtak és nem tudnak olyan könnyen belenyugodni. És éppen ez teszi oly rendkívül nehézé annak az útnak megtalálását, amerre „tartani” kell.

Figyelembe véve a súlyos és a tudatokat annyira meghatározó történelmi örökséget, nem meglepő, hogy majdnem száz évnek kellett elteltelnie addig, ameddig a II. vatikáni zsinaton ha nem is vált általánossá, de nagyjából mégis elfogadásra lett a fölismerés, hogy ez a nagy történelmi változás inkább hasznára, semmint kárára volt az egyház üdvösség hirdető tevékenységének. Tény, hogy az új történelmi helyzettel érdemben a zsinat nézett először szembe. Viszont ez a szembenézés inkább úttörés volt, semmint összegezés egy, az emberek tudatában lejátszódó folyamatnak. Ezért kell még mindig a zsinat igazáért harcolni, amint azt a Lefebvre ügy és kísérő körülményei világosan megmutatták.

Az, hogy a francia érsek mozgalma akkora visszhangot válthatott és vált ki még mindig, nem azért történt, mert az egyházban valamiféle hitszakadás veszélye merült volna fel ezáltal. Ilyen veszélyre valójában komolyan senki sem gondolt és nem is gondol. (Jellemző, hogy egy közvéleménykutatás keretében, annak a 37 százalékat kitevő francia katolikusnak, akik bejelentették, hogy igazat adnak Lefebvre érseknek, kevés híján száz százaléka nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy követnék-e az érseket akkor is, ha az intézményesen szakítana Rómával.) Nem hitbéli vagy liturgikus kérdésről van itt szó elsősorban, hanem arról, hogy ez a sokak szerint jámbor, de teológiaiilag hiányosan képzett érsek olyan nosztalgiaknak adott hangot, amelyek kétségkívül széles katolikus körökben vannak még jelen és hatnak is. És az ilyesfajta nosztalgiaikkal szemben — lévén érzelmi jellegűek — keveset használ, ha például a *Civiltà Cattolica*, az olasz jezsuiták több mint száz éve megjelenő folyóirata, amelynek amolyan félhivatalos jellege is van, csak az elmúlt öszön két nagy tanulmányban teljes teológiai apparátussal mutatta ki Lefebvre szóban és írásban kifejtett nézeteinek tarthatatlanságát.

Az igazság az, hogy amíg a teológia, majd az egyház legfőbb vezetése is fokozatosan tudomásul vette és a maga számára fel is dolgozta a száz évvel ezelőtt bekövetkezett nagy változás következményeit (ha ez nem történt volna meg, nem is kerülhetett volna sor a II. vatikáni zsinatra), addig a hívők széles köreiben erre a feldolgozásra, az új helyzettel való szembesülésre mód nem kínálkozott. Sok minden közrejátszott ebben, így a helytelen és az ún. „egyszerű hívőket” kiskorúságban tartó egyházi pedagógia is, de talán még inkább az, hogy az intézményes katolikus egyház századokon át kialakult összefonódása a világi hatalommal még a polgári forradalmak és Róma elfoglalása után sem volt oly könnyen leépíthető, és különbséppen nem azokban az országokban, ahol a hatalmi politikában részvételhez még az újkori nacionalizmusokkal való azonosulás is társul. Gondoljunk csak az Action Française-re. Aztán itt vannak a sokféle még jelentős szerepet játszó keresztény pártok, amelyeket a hivatalos egyház ugyan sehol sem ismert el és ismer el önmaga illetékes reprezentánsaként, az a támogatás azonban, amelyben egyes helyi egyházi vezetők ezeket a pártokat mégis részesítik, a hívők széles rétegeiben erősíti meg azt a nézetet, hogy ezek a pártok valamiképpen az egyház világi hatalmi kariát képviselik.

Mindez együttesen magyarázza meg, miért okozhatott a katolikusok széles köreiben, sőt a kevéssé informált, vagy informátódnai nem is akaró sok pap körében is mehökkenést a II. vatikáni zsinat több határozata, XXIII. János és VI. Pál pápa több körlevele és VI. Pál pápának, valamint az általa irányított Szentszéknek több kezdeményezése, így például az ökumenikus mozgalom, vagy az ún. „keleti politika” terén. És ugyanez a szellemi háttér magyarázza meg Reinhard Raffalt bevezetőül említett *Wohin steuert der Vatikan?* (Merre tart a Vatikán?) című könyvének nagy sikerét és visszhangját.

Reinhard Raffalt, aki 1923-ban született és 1952 óta él Rómában, elsősorban orgonaművész. A római Santa Maria dell'Anima orgonistája. Rómában Bach-társaságot is alapított. Ugyanakkor könnyűtőlú és tölényes intelligenciájú publicista, aki nagyon tudja, mi kell az olvasóközönségének. Háromszáz oldalas könyve tulajdonképpen egyetlen szellemesen megírt vezércikk, amelyben végigkommentálja mindazt, ami a legutóbbi két évtizedben az egyházban és az egyház meg a világ kapcsolatában történt Latin-Amerikától Ázsiáig, Izraeltől az Egyesült Nemzetek Szervezetéig és az egyházak Genfben székelt Világtanácsáig. És mindezt VI. Pál pápa személye köré csoportosítva, hiszen ő, az újkor nagy utazó pápójaként mindezeket a helyeken megfordult. Raffalt ugyanis, az egyházban bekövetkezett változások kulcsfiguráinak tekinti VI. Pál pápát, akiről éppen ezért igyekszik egy szerinte lehetőleg pontos portrét rajzolni.

Az ilyenfajta vállalkozás persze még akkor is nehéz, ha olyasvalakiről akarunk írni, akit személyesen jól ismerünk és gyakran beszélgettünk vele a számára legfontosabb dolgokról. Raffaltnak azonban semmiféle ilyen személyes tapasztalata nincsen a pápáról. Amit könyvében rendkívül olvasmányosan és a kritikátlan olvasó számára valóban meggyőzően összehord, valójában a római pletykáknak, valamint a sajtóban (és még csak nem is a komoly egyházi szakirodalomban, hanem a bulvársajtóban) megjelent írásoknak és kommentároknak szellemes keveréke. Az egyházi dolgokban járatosabb olvasó csak ott fog gyanút, amikor nem kis meglepetésére azt olvassa az ázsiai és afrikai útjaira olyan büszkén hivatkozó Raffaltnál, hogy a Charles de Foucauld-ról elnevezett fehér atyák és testvérek társaságát maga Foucauld alapította, holott az a legkevesebb, amit Raffaltnak tudnia kellene, hogy ezt a rendet a szent halála után 25 évvel Lavigerie bíboros, Afrika egykori „primása” alapította, és hogy ez a rend valójában egészen más módszereket alkalmazott, mint mártírhalált halt névadója, és köztudottan megkérdőjelezhető szerepet játszott a francia gyarmati politikában.

Raffalt könyvében nincs egyetlen egy jegyzet sem, nincs egyetlen alátámasztott adatra való hivatkozás, ami persze nem zárja ki azt, hogy ettől még ne lehetne érdekés olvasmány. Azonkívül az író elég okos is, hogy úgy fogalmazzon, hogy ne tekinthessék sem túlságosan haladónak, sem túlságosan konzervatívnak. Álláspontját úgy közli, mint a katolikus egyháznak elkötelezett európai értelmiségiet, aki elborong azon, hogy miként számolja fel. árusítja ki önmaga VI. Pál pápa jóvoltából az a római egyház, amely valamikor az európai kultúra megteremtője volt.

Jellemző például, hogy a könyv második fejezetének ezt a címet adta: „A római hagyomány széthullása”. Nem támadja ebben frontálisan a zsinatot, mint

mondjuk Lefebvre, de egy percre sem kétséges, hogy csupa olyan dolgot írat, amit hivatalosan a zsinat tett először kérdésessé. Ékes szavakkal ecseteli, milyen nagyszerű építmény jött létre az egyház tanításának és a római jogi gondolkodásnak összefonódásából, ami által az egyház azzá lehetett, amivé virágkorában lett. Az egyház azonban szerinte most nemcsak a maga létrehozta kultúrát tagadja meg, vonul vissza belőle, de amikor az ökumenikus gondolat elfogadásával lemondott eddig fennhangosan kizárólagossági igényéről, tulajdonképpen a „halálharangot húzta meg maga fölött”.

Látható ebből, hogy Raffalt és sok lelkes olvasója egy olyan egyházi eszmény bűvöletében vagy illúziójában él, ami talán még a középkorban sem volt így igaz, de semmiképpen sem volt már történelmi valóság a humanizmus, a reformáció és a felvilágosodás óta. Annak azonban, hogy Raffalt ennyire nem érti meg a zsinatot — noha közelről követhette végig —, mélyebb oka is van. Egy olyan Isten- és emberfogalom, ami felbukkanhatott, sőt nyilván jelen is volt egyfajta egyházi szemléletben, semmiképpen sem evangéliumi ihletésű. Jellemzően árulkodik erről könyve befejező részének — amely egyébként az „Ellentmondásaim” címet viseli — néhány mondata, amiből egyébként az is kiderül, milyennek látja az egyház három utolsó pápáját. „Aki azt állítja — írja itt Raffalt —, hogy csak akkor tudna Istenben hinni, ha az a rengeteg evilági igazságtalanság megszüntetésével létét bebizonyítaná, akkor minden kétkedőhöz hasonlóan kétségkívül komolyan kell őt venni. Társadalmi magatartásában esetleg nagyon is látens keresztény lehet. De vajon joga van-e arra, hogy katolikusnak nevezze magát? XII. Pius nemet mondott volna erre, és imádkozott volna érte. XXIII. János óvakodott volna attól, hogy Isten irgalmának határokat szabjon. VI. Pál viszont hajlamos arra, hogy elfogadja az illetőt, még mielőtt megért volna. A Montini pápa ellenfelei és követői egy tekintetben azonos felfogást vallanak: az embert fejlődésképes lénynek tekintik, aki természetének korlátait meg tudja haladni.” Raffalt nem tartja az embert ilyen fejlődésképes lénynek, szerinte a világ lényegében sohasem fog megváltozni, éhség, nyomorúság, háború fogják az emberek millióinak földi sorsát mindenkor meghatározni. Amennyiben az egyházhoz tartoztak, eddig „legnagyobb az örök élet vigasztalása nyithatja szenvedésüket. Most azonban a kételkedés és bizonytalanság eluralkodásával még ettől a vigasztól is megfosztódnak.

Raffalt minden más tekintetben is pesszimiztikusan ítéli meg a zsinat nyomdokaiban járó VI. Pál pápa kezdeményezéseit. A pápát egyszerűen utópistának tartja, aki nem veszi észre a reális nehézségeket. Az ökumenikus mozgalom például szerinte csak azt eredményezte, hogy az egyház lemondott kizárólagosságának „nagy erőt jelentő” tanításáról anélkül, hogy „a pápa által megáldott” világegyházhoz akárcsak egy lépéssel is közelebb jutottunk volna. Ugyanilyen utópisztikus szerinte a pápa koncepciója Jeruzsálem nemzetközivé tételére és természetesen a Szentszék ún. „keleti politikája” is, amelyet egyébként szintén úgy tüntet föl, mint a most uralkodó pápának valamiféle személyes szendélyét.

Mindenesetre a keleti politikáról szólva igyekszik Raffalt a leginkább elkerülni azt, hogy konzervatívnak, vagy akár reakciónak és jobboldalinak lássák. A keleti politikát, látszólag tárgyilagosan, a XII. Pius pápa és VI. Pál pápa felfogása közötti alapvető különbségre vezeti vissza. A Pacelli pápa idejét, írja, elképzelhetetlen volt a hid egyrészt az Istent mint Teremtőt, Megváltót és a történelem Urát elismerő hit és egy olyan gondolati rendszer között, amelyben az ember önmagát helyezi a természet csúcsára. Raffalt nem veszi észre, hogy ez a szembeállítás alapjában véve hamis és ellene mond a kinyilatkoztatásnak is. Hiszen a Biblia szerint maga a teremtő Isten helyezte a saját képére és hasonlóságára teremtett embert a természet csúcsára. Mindenesetre Raffalt szerint Montini pápa nem osztotta a fentebb leírt felfogást. Számára a kommunizmus reményeséget képvisel. Mint gazdasági rendszer ugyanis, kétségkívül úgy tűnik, sokkal több társadalmi igazságot valósít meg, mint amennyi a kapitalistáknak valaha is eszébe jutott. Márpedig az igazság gyakorlása a világban az evangéliumnak is parancsa. Miért lenne tehát lehetetlen óvatosan közeledni a kommunista partnerhez és az Istenre vonatkozó kérdés kikapcsolásával a közös gondokra és feladatokra tenni a hangsúlyt. „XII. Pius — írja szó szerint Raffalt — kategorikusan gondolkodott: az egyik oldalon az Isten tagadása, a másik oldalon a kereszténység; ez két olyan elv, amelyek között minden megértési kísér-

let bűnnek számított. Montini ezzel szemben pragmatikusabban gondolkozik: sehol sincs megírva, hogy a kommunizmus az ateista doktrína következtében nem képes arra, hogy az Evangélium társadalmi követelményeit beteljesítse; talán még jobban meg tudja tenni, mint va amennyi kapitalista együttítve. XII. Pius volt az utolsó főpáp, aki eszkatologikusah gondolkozott. Montini viszont a világnak amaz igényeiből és szükségleteiből indul ki, melyeket az egyház betölthet."

Raffalt VI. Pál pápának ezt a meglehetősen egysíkúan és egyoldalúan ábrázolt felfogását a pápa személyes baloldali rokonszeűvére vezeti vissza. Ezt a baloldal iránti vonzódást a pápa szerinte még a liberális eszokolasz családí környezetből hozta magával, majd még jobban megerősödött benne, amikor a fasizmus idején egyetemi lelkész volt és azonosult az ellenzéki szellemű diákság antifasizmusával. Raffalt szerint minden antifasizsla mindmáig bizton számíthat a pápa támogatására, még ha módszereit a pápa esetleg nem is helyesli.

Ebből a néhány vázlatos utalásból is látszik, mennyire igazá volt a Raffalt-könyv egyik neves kritikúsanak, Mario von Gallinak, amikor többek között ezeket írta: Raffalt nem veszi észre, hogy egy álomról ír, azonban nem a pápa álmaról, hanem Reinhard Raffalt álmaról arra vonatkozólag, hogy miket álmodik VI. Pál. A tényeket kiválogatja és a maga szája íze szerint kapcsolja össze őket és a valójában fontosabbakat egyszerűen elhagyja, nem veszi tudomásul, így például az „Octogesima adveniens”-t.

Ha már azonban a keleti politikáról esik szó, a legcsattanósabban egy másik könyv válaszul Raffaltnak, amely a múlt évben ugyanannál a Piper Verlagnál jelent meg, amely Raffalt könyvét is kiadta. Ezt a könyvet egy másik német újságíró, Hansjakob Stehle írta *Die Ostpolitik des Vatikans* (A Vatikán keleti politikája) címmel. Stehle ugyancsak Rómában tevékenykedő újságíró, a *Die Zeit* című hamburgi hetilap állandó római tudósítója. Könyve legalább akkora feltűnést és visszhangot keltett, mint Raffalté, és mindenképpen sokkal megérdemeltebbet. Hansjakob Stehle nem publicisztikát és nem is riportkönyvet írt, hanem a szó legjobb értelmében vett történelemtényeket, amelynek minden állítását jegyzetekkel (a számuk több mint ezer), forrásutalással, idézettel, fakiszimilével támasztja alá.

Stehle könyve, noha a Szentszék ún. „politikai tevékenységének” csak egy szektorát dolgozza fel, mégis nagyon fontos dokumentuma annak a száz éve tartó útkeresésnek, amelyről fentebb szoltunk, hiszen ennek az évszázados történelmi szakasznak szinte pontosan a félidejében tört ki az októberi forradalom, akaratlanul is válaszadásra és állásfoglalásra kényszerítve azt az egyházi vezetést, amely sokfelé még mindig csak a polgári forradalom következményeivel bajlódott. Azt, hogy ennek a válaszadásnak és állásfoglalásnak szükségességét a Szentszék is felismerte, világosan bizonyítja Hansjakob Stehle könyve, amelyben adatokkal és okmányokkal alátámasztva mutatja ki, hogy a „Vatikán keleti politikája” lényegében egydís az októberi forradalommal. Jegyezzük meg azonban itt mindjárt, amit Stehle is szükségesnek tart megjegyezni, hogy maga a politika szó — legyen az akár keleti vagy nyugati — ismeretlen a Szentszék szóhasználatában. A Szentszék a hivatalos álláspont szerint sohasem politikát folytat, hanem a mindenkorí lehetőségeknek és szükségleteknek megfelelően igyekszik szolgálni a maga — lényegében transzcendens — küldetését.

Sokak számára — így kezdí könyvét Hansjakob Stehle —, már ez a szó, hogy „keleti politika” úgy hat, mint a vörös posztó; más kortársak pedig afféle fekete mágiának tartanak mindent, ami a Vatikánból jön. A pápa mai keleti politikája vitatott kérdés; ez a könyv erről a politikáról szól, amennyiben izgalmas, széles háttérű, de cáfolhatatlan történetét dokumentálja. Csak előtörténetének kritikus átviágítása teszi ezt a keleti politikát érthetővé. Alapvonalai a Szovjetunió történetének kezdetéig nyúlnak vissza, módszerei pedig olyan régiek, mint azok az államok, amelyekkel és amelyekben az egyháznak mindenkor élnie kell. A pápai egyház számára a diplomácia mindig is apostoli munkájának eszköze volt; az az állítás, hogy ezt az apostolságot Keleten diplomáciával helyettesítí, már csak azért is abszurd, mert a lelkipásztoritól eltérő célokhoz hiányoznak a hadosztályai. A kérdés tehát csak az, hogy ez a politika megfelelő-e céljának.

Hansjakob Stehle ezután a bevezetés után közel 500 oldalon át bizonyítja, hogy ez a politika lényegében valóban megfelel a céljának. Noha ő nem vallia magát — Raffalttól eltérően — elkötelezett katolikusnak. Mint ahogy láthatóan

politikailag sem elkötelezett semmilyen irányban sem. Viszont egy egész sor adatot, sőt okmányt ő közül először hitelesen ebben a kérdésben. Így például azt az 1922. március 12-én aláírt és annak idején titkosan kezelt megállapodást (a francia nyelvű eredeti szöveg az *accord* névvel illeti), amely egyrészt a Szent-szék, másrészt a szovjet kormány között jött létre. Aláírói Pietro Gasparri bíboros államtitkár és a szovjet kormány megbízásából Vaclav Vorovszky. A megegyezés egyébként egy részletkérdésre vonatkozott és lényegében azoknak a kiküldötteknek státusát és tevékenységi körét szabályozta, akik a Szent-szék megbízásából a Szovjetunióban tevékenykedtek vagy a jövőben tevékenykedni fog-nak. A forradalom után ugyanis még majdnem hét évig katolikus segélybizottság működött Moszkvában (Levélpaóirának cirillbetűs felelőjét fakszimilében közli Stehle), amely a világháború, majd a polgárháború miatt ínséget szenvedő orosz népnek szánt szentszéki adományokat osztotta szét.

A Szovjetunió gazdasági életének fokozódó konszolidálódásával párhuzamo-san ennek a segélybizottságnak működése fölöslegessé vált, a diplomáciai kon-taktus azonban a Szent-szék és a szovjet kormány között még 1929-ig folytatódott. Alapjául a Szent-szék részéről nyilván az az álláspont szolgált, amelyet Gasparri bíboros még 1922 tavaszán így fogalmazott meg: „Az egyháznak sen-miféle előítéleten alapuló ellenvetése nincs egy kommunista jellegű államszer-vezet ellen, a gazdaság kérdéseiben tökéletesen agnosztikus és indifferens; lelki érdekei (interessai spirituális) kívülállnak a gazdasági rendszereken és minden politikai és társadalmi légkörben megőrizhetők. Az egyház csak azt kívánja, hogy bármilyen típusú legyen is egy államforma, ne korlátozza a vallásos és szent-ségi élet szabad kibontakozását, ami az egyház feladata és szolgálata, és ne küzd-jön ellene.”

Más kérdés, hogy ezt az önmagában teljesen világos állásfoglalást miért nem követte, miért nem követhette egy ugyanilyen mértékben világos és egye-nem vonalú politika, hogy mégiscsak ezt a Szent-szék számára nem kívánatos kifejezést használjuk. Túlságosan nagymértékű volt az egyház beágyazottsága az Európában uralkodó társadalmi és politikai szerkezetekbe, azonkívül pe-dig akkoriban elképzelhetetlen volt még az ortodox keleti egyházaknak mai öku-menikus szemlélete. Minden bizonnyal volt némi igazság Csicserinnek az akkori szovjet külügyi népbiztosnak, aki 1929-ig állandó tárgyaló partnere volt Pacelli berlini nunciusnak, a későbbi XII. Pius pápának, abban a trefás megjegyzésé-ben, hogy a katolikus egyház egy kicsit abban is reménykedett, hogy a forra-dalom győzelme és a cári egyház hatalomfosztása után visszatérítheti „elveszett keleti báránycsordát”.

Messzi vezetne, ha lépésről lépésre követni akarnánk mindazt, amit Hans-jakob Stehle a „keleti politika” további fejlődésével kapcsolatban feltár. De már talán ennyi is elegendő annak kimutatására, hogy a Szent-széknek a mai szocia-lista államokkal kialakított és továbbra is alakuló kapcsolatai nem valamiféle utopisztikus pápai szeszély eredményeképpen jöttek létre, hanem megvan a ko-moly történelmi háttérük.

A második világháború után lényegében ezt a történelmi fonalat kellett csak ismét fölvenni. Hogy ez nem történt azonnal és zökkenésmentesen, annak ugyan-csak történelmi, társadalmi és politikai okai voltak és jelentős szerepet játszottak benne személyi okok is. Stehle könyve lelkiismeretesen és itt is mindenütt hiteles adatokra és okmányokra támaszkodva követi az egyházpolitika alakulá-sát azokban a kelet-európai államokban, amelyek a második világháború után a szocializmus útjára léptek. Habár akaratlanul is egy liberális nyugati újság-író szemszögéből, de lényegében azokat az eseményeket, a fejlődésnek azokat a fázisait írja le, amelyeket a mai nemzedék már személyes tapasztalat alapján jól ismer. Persze találkozunk jó néhány olyan adattal is, ami számunkra is új és bizonyos értelemben revelatív. Vegyünk csak egy példát erre.

Jól tudjuk, hogy a katolikus egyház helyzetének alakulása kezdetben merő-ben más volt Lengyelországban és Magyarországon. Ennek okait keresve szinte jellekénessé válik Hansjakob Stehle egy-egy érdekes adata. Mikor a második vi-lágháború befejezésével a nemzetközi kapcsolatok lassan megindultak, és a Szent-szék is kereste a kapcsolatokat a helvi egyházakkal, Lengyelországra vonatkozóan úgy döntöttek a Vatikánban, hogy elsősorban nem nuncius útraküldését szorgal-mazzák, hanem azt, hogy Hlond bíboros, Varsó érseke térjen haza. Hlond bí-

boros a háború által elpusztított Európán át tette meg a viszontagságos utat hazájának fővárosába és kísérelte, akinek megbízása volt, hogy az utat biztonságossá is tegye, egy harmincnégy éves fiatal kommunista politikus, név szerint Pjotr Jaroszewicz volt, nem más, mint Lengyelország mai miniszterelnöke. Ugyanakkor Magyarországon az egyházpolitika legfőbb irányítója az a Mindszenty bíboros volt, akinek már veszprémi püspökké való kinevezésétől is nem kisebb ember intette óva a pápát, mint Serédi Jusztinián, Magyarország akkori esztergomi érsekprimása. Stehle a vatikáni levéltárban találta meg azt a levelet, amelyet Serédi bíboros 1943-ban XII. Pius pápának írt, szó szerint ezeket mondta: „Mindszenty, aki 27 év óta kisvárosi plébános és nincs egyetemi képzettsége, vitathatatlan szervezőkészséggel rendelkezik; szenvedélyes temperamentuma miatt azonban, amely megakadályozza őt, hogy előjáróival szemben elegendő tisztelettel viseltessék, az alárendeltjeivel szemben viszont túlságosan szigorúvá teszi, a mai nehéz időkben kockázatosnak tűnik kinevezése.”

Hansjakob Stehle egyébként annyira fontosnak tartja a hatvanas évek második felében kialakult „új” keleti politika (az „új” szót maga Stehle teszi idézőjelbe) keretében a magyar egyházpolitikai fejlődést, hogy könyvének nem túlságosan nagyszámú fényképes dokumentációjában ennek a politikának kezdő állomásaként közli a fényképet a Szentszék és a magyar kormány között 1964. szeptember 15-én megakadályozott jegyzőkönyv aláírásáról. A jegyzőkönyv aláírói Casaroli érsek és Prandner József, az Állami Egyházügyi Hivatal akkori elnöke.

A fejlődés azóta történt fázisait már nagyon jól ismerjük. De talán ide kívánczik még egy csöppet sem jelentéktelen epizód, amire 1967. január 30-án délután fél kettő órakor került sor a Vatikánban. Egy magas, sötétruhás férfiú, mellén a Szovjetunió hőse kitüntetéssel hivatalosan meglátogatta VI. Pál pápát. Nyikolaj Podgornij volt ez, a Szovjetunió Államtanácsának elnöke. Egyszerű protokollja volt ennek a látogatásnak, a pápa nem trónuson ülte, hanem dolgozó szobájában, az íróasztalánál ülte fogadta vendégét, akinek részére, közismert láncdohányos lévén, még egy csomag cigarettát is oda volt készítve, szent borzadályt váltva ki sok udvari ember körében, hiszen erre soha nem volt még példa. A félórás beszélgetés során a pápa egy emlékérmét adott át látogatójának, amelyet XIII. Leó Rerum novarum kezdetű enciklikája megjelenésének 75. évfordulója alkalmából bocsátottak ki. „Egy olyan okmány emlékére verettük ezt az érmet — mondotta a pápa —, amely a munkások sorsának volt szentelve. Szeretjük a munkásokat!” „Vajon ki nem szereti őket?, hiszen mindnyájan munkások vagyunk!” — válaszolta a szovjet elnök.

Sokat írtak akkoriban erről a találkozóról, se szeri, se száma nem volt a találgatásoknak. Stehle szerint az eseményt sem túlértékelt, sem alábecsült, nem szabad. Hiszen nem volt egyébről szó, mint egy megindult folyamat további lépéséről. Mindenesetre a *Novosztij* szovjet sajtóügynökség kommentárjában már két héttel előbb föl idézte régi idők eseményeit, a Pizzardo bíboros és Csicserin külügyi népbiztos között Rapallóban folytatott megbeszéléseket és Pacelli bíboros berlini kontaktusait. Majd megállapította, hogy a hidegháború elmúltával új fejlődés indult meg ezen a téren is „nem azért, mert a pápai testőrök alabárdot viselnek, de sokkal inkább azért, mert a Vatikán erkölcsi presztízse sok országban és különösen azokban, amelyekben a katolikusok a lakosság többségét teszik ki, valamint a Vatikánban bekövetkezett bizonyos változások indokoltá tették mindkettőnek számbavételét”.

Hansjakob Stehle nem tette föl a kérdést, hogy „merre tart a Vatikán” és nem is akart rá válaszolni. Mint ahogy nincs is erre a kérdésre válasz, ha csak kizárólag politikai szempontból közelítünk hozzá, hiszen nyilvánvaló, és ezt ma már nincs az egyházban aki vitatná, hogy az egyház küldetése nem politikai. Feladata elsősorban és mindig Krisztus evangéliumának hirdetése, az emberek üdvösségének szolgálata és általában elsősorban szolgálat az ember érdekében. És ha ebből a szempontból nézzük a kérdést, eszünkbe kell, hogy jusson XXIII. János pápa rá annyira jellemző mondása, amellyel a saját arcképeit ábrázoló emlékérmét Hruscsov akkori szovjet pártfőtitkár leányának átnyújtotta: „Adja át ezt az édesanyjának és mondja meg neki, hogy szeretettel üdvözlöm, hiszen csak az ellentétes nézetek válaszulnak el minket, ez pedig igazán nem sok.”

DOROMBY KÁROLY

MIT MOND AZ EROICA-SZIMFÓNIA?

Beethoven halálának 150. évfordulójára

Ha valahol ezt a címet olvasom: „Mit mond az Eroica-szimfónia”, gúnyosan elmosolyodom. Mert 1804 óta, amikor Beethoven ezt a remekét befejezte, már minden elmondhatónak véltet megírtak róla. A Hősi Szimfónia irodalma egybefoglaltan számos testes kötetre rúgna. Minden benne van, a vázlatkönyvek tanúsága, az első bemutatók lefolyása, a bírálatok, különféle elemzők ilyen-olyan magyarázata, a nagy alkotás kihatása más művészetekre, szerepe a mester életében, munkásságában, zenetörténeti kisugárzása, utódok vélekedése róla és átvétele belőle, stb. Azt is tudja minden zenebarát, mily kivételesen nagyszabású ez a zenekari költemény a maga idején, s hogy szerzője sem ismételt meg hasonló tettet a késői IX-ig. Az is jól tudott, hogy a korbeli modorhoz közel álló II. szimfónia után ez az újdonság óriási meglepetést keltett, merőben megújult stílusra ébresztett. Nem kevésbé sokszorosan leszögezett adalék, mennyire kényes föladat az Eroica előadása, mily fontos erőpróba zenekarnak és karmesternek. Ha ezek után mégis vállalkozom a fölöslegesnek látszó perfölvételre, az eddigi magyarázatok revíziójára, annak csakis szokatlan, különös és döntő oka lehet. A lehető legegyszerűbben szólva: az eddigi elterjedt nézetekbe *hiba* csúszott. Bizonyára a múlt századi programzene hatására, a legjobb szándékok ellenére.

Itt persze megjegyzendő, hogy a remekmű, benső erejénél fogva, helyes irányban fejt ki hatását azokra is, akik helytelenül tolmácsolják a mondandóját. Mert az két különböző dolog, valamit helyesen átérezni, és erről az érzésről aztán hibásan beszámolni. A muzsika jelentése és annak irodalmi megfogalmazása között számos híd vezet, de nem mindegyik hidalja át a félreértések útvesztőit, Nagyon kedveltek az oldalt elkerülő viaduktok, pompázatosan virágzó rétek fölött. Legfőként pedig el szokás kerülni a vallomást, hogy a híd egészen másféle tartományba vezet, zene és irodalom között nincsen semmiféle azonosság. Magyarán: a zene tartalmának nincsen maradék nélküli egyenlege szavakban! Annyi mindenképpen elmondható, hogy jelen esetben jobbára hősi hangvétel (heroikus tónus) uralkodik az alkotáson. De ennél többet csak nagyon óvatosan és számos fönttartással lehet elmondani róla. Igaz ugyan, hogy az első tételben túlnyomó az erőteljes, férfias, helyenként erőszakos vonás, a második darab pedig, a Gyászinduló simán beilleszthető a hősi élet kelléktárába. De már a következő tételhez, a Scherzóhoz, csak igen erőltetetten lehet kapcsolatot lelteni a heroizmussal. Végül a záró darab (finálé) csaknem egészen kivonja magát az „Eroica” címben megszabott hangulati körzet alól; pompás multság, némi katonás jókedvvel, befejezése előtt csendes visszaulálással a Gyászindulóra, hogy annál ujjongóbb lehessen a kihangzása. Legelső kötelességünk tehát bejelenteni, hogy a Hősi Szimfónia címe tulajdonképpen az első két tételre jellemző, a további lefolyása pedig olybá vehető, mint elért hegycsúcsról a levezető ösvény, hatalmas feszültség után a kiegyenlítés. Beethoven ugyanis nem alkot programzenét, az ő műve klasszikus szimfónia, a szokásos négy tétellel; mindegyik tételben van tematikus vonatkozás a homlokletél fő gondolatára, és éppen *ezáltal* válik jogossá a „Hősi” epitheton mindvégig az egész ópuszon. A klasszikus alkotásmódra nézve ugyanis azt jelenti ez a körülmény, hogy a többi tétel is a kezdetinek, legfőbbiknek *kisugárzása*. A hiba pedig ott esett a magyarázatoknál, hogy mindenképp hősi tónusra akarták akadni a humoros III. és a szabad-variációs IV. tételben, holott ezek nem adnak alkalmat ilyen leleményre.

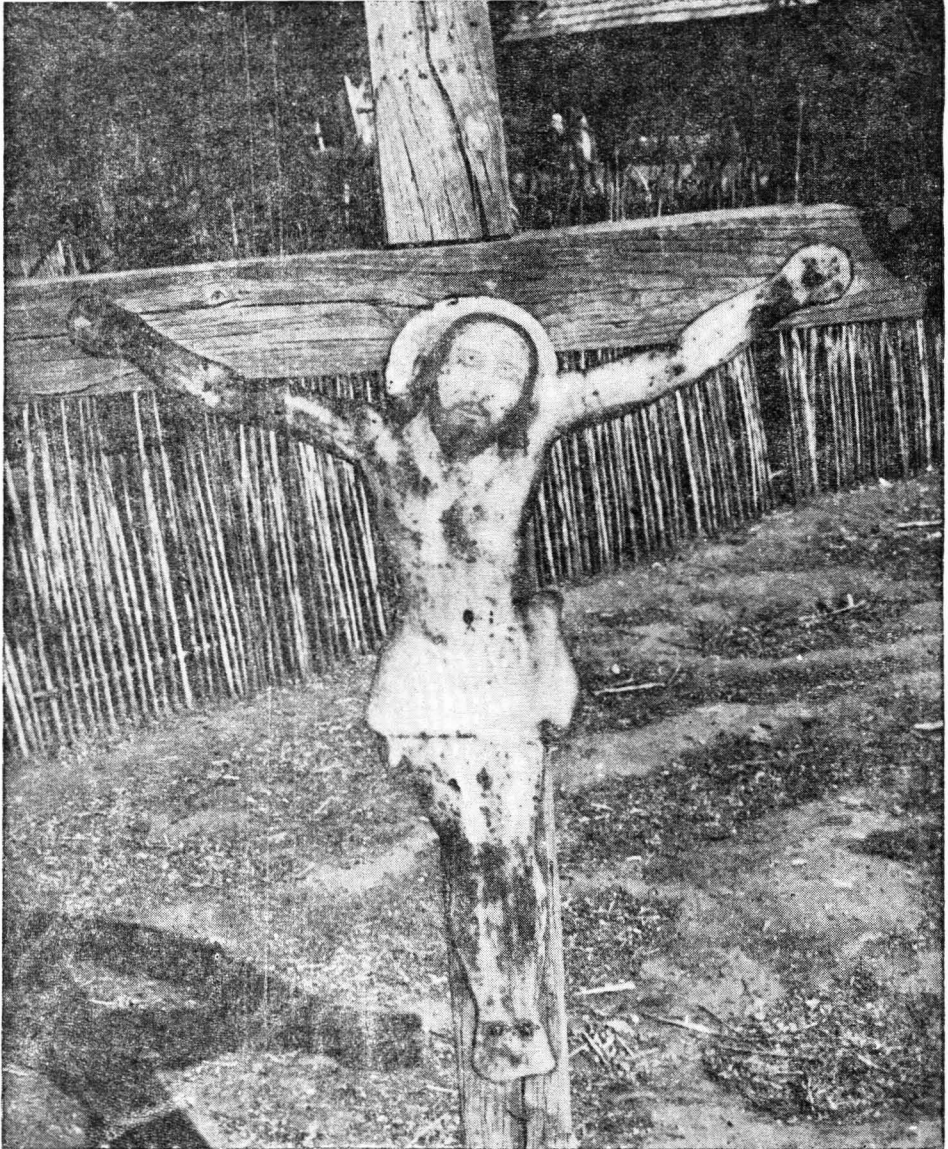
Hogy is mondják? Miután a hős bemutatta jellemét (vagy arcképét) az első tételben, ünnepélyesen eltemetik a másodikban, s aztán...? Itt kénytelen vagyok gúnyolódni. Elemzői szerint ugyanis a hősi halál után héroszunk a harmadik tételben jókedvűen elszórakozik — a közép-rész még vadásatról is beszámol —, legvégül pedig kiélvezi a hősiességgel kivívott boldogságot, amiről a finálé dalol. Ami a jellemrajzot illeti, ott megtévesztő lehetett a kéziratot vezérkönyvön lévő fölírat: „BONAPARTE”. Beethovenre nagy hatást gyakorolt a későbbi császár személyisége; eleinte úgy tervezte, hogy művét Franciaország első konzuljának fogja ajánlani. Innen a fölírat. Ám az első szólamkiadáson már csupán ennyi maradt az eredeti szándékból: „Komponálva egy nagy ember emlékénnepélyére” (*composta per festeggiare il sovvenire di un grand' uomo*). De minden egyébtől eltekintve: azokban az időkben még nem készítettek zenei portrékat, mint majd a romantikus programzenészek (Berlioz: „Lear-nyitány”, Liszt: „Hamlet” stb.). Legábrázolhatóbb művére, a Pasztorális szimfóniára, ezt írta a mester: „Inkább érzés, mint festés”. Ez pedig éppúgy érvényes a többi alkotásra nézve is. Hát akkor honnan meríthette a meglehetősen részletező hősi karaktert az Eroicához? Így szól főkérdésünk ebben a perben.

Íme a válasz:

Beethoven kivétel nélkül minden hangszeres alkotásában lírikus: önmagáról vall. Efféle műveiben csak elvéve találunk egyértelműen elbeszélő vagy drámai vonatkozású elemet. A Pastorale madártriója, a Leonóra-nyitányok távoli trombitaszava, a „Lebewohl” zongoraszonáta stilizált kürtkettőse külvilági jelenség. Hasonló epikus vagy dramatikus vonatkozás alig akad a Hősi szimfóniában. A Gyász-induló megdicsőítő közép-részben a hangsúlyozott menetelés és a hangos tiszteletadás: ilyen beszédes idézet. Lehet a Scherzo közép-részből — mint jeleztem — vadászkedvre következtetni, a három kürt víg felszólításából. Egyéb nem lírai elem aligha volna kimutatható e remekműben. Vannak ugyan magyarázók, akik abból a körülményből, hogy Beethoven a IV. tétel szabad-variációs ábrándjához témának a „Prometheusz teremtményei” c. balettjéből idéz — előbb humorosan a várakozáskeltő basszust, majd magát a csinos kontratánctot —, arra következtetnek, hogy mesterünk itt a tűzhozó titán eszméjével önhajtotta megtisztelni a szimfónia hőst. Azonban prometheuszi vonásra hiába próbálnánk hajtóvadászatot rendezni a zárótételben; ott olyasminek nyoma sincs. Marad tehát a tiszta önvallomás. Ámde milyen joggal? Hogyan meríthet a művész képességet a tulajdon lelkéből arra, hogy hősi atmoszférát árásszon? Nem túlságos elbizakodás ez? Egyáltalán nem. Beethoven teljes joggal mondhatta: ha katonai pályára ment volna, egyedül neki sikerülne leverni Napóleon-t. Érzésvilága nagyon közel állt a valódi hősiességhez. Éppenséggel a benső rokonság készítette őt a III. szimfónia megalkotására. Ez a mű: vallomás a heroizmusról. Mégpedig a Beethoven hősiességéről, szembezállásáról az élet szörnyű megpróbáltatásaival. Így aztán persze nagyon is küzdelmes az I. tétel feldolgozó részében a túlnyomó térség; önmaga vére menő válságairól beszél itt a mester. A teljes ópusz pedig beszámoló a hősi életéről, annak örömeit, keserveit, szépségét és veszélyét szövi zenei formává. De hogy a feldolgozó rész holmi csatakép volna?! Mert hát ilyen izmos föltevésre is vetemedik olyik elemző atléta. Csatakép? Az valóban divatos volt 1800 táján, mesterünk is elkövetett ilyet („A Vittoria melletti ütközet”), de a III. szimfóniában nem fordul elő. Talán Richard Strauss tévesztette meg a félremagyarázókat az ő önletraizi „Hősi élet”-ének ütközetével (maradiak és újítók között). Persze, ha lehet háborúsdi az önarcképben, miért ne lehetne a Bonaparte-portréban?! Hiszen a nagy hadvezér pompásan csatázott. Igen ám, de Beethoven nem vezetett hadat — ő lelki hős volt és ezen építette föl monumentális szimfóniáját. Ezért torban meg tüstént a kezdeti fanfártéma belépte után a cselló-dallam és ad helyet fájó sóhajtnásnak — és ezért lép föl kétszer is megható gyöngédséggel a könnyes részvét témája, ahol a feldolgozó rész már-már betetőződik. Tisztára Beethoven ez is,

az ellágyuló, a nyomort megértő és enyhítő, valamint a grandiózus alakító, szerkesztő, akinek a kezén fény és árnyék, erő és lágyág egyaránt alkotó elem.

Összefoglalóan: mesterünk a *hősiesség megünneplésére* készítette III. szimfóniáját. Legfőbb emberiség a valódi hőse, kemény szembenzés a veszéllyel, segítő készség, mélységes részvét, állandó harc a végzettel, haláltudat, és a teljesített nagy kötelesség erkölcsétől nyert benső szabadság, valamint a szabadság adta kozmikus derű — ennyi talán túlságos tévedés nélkül kiolvasható az Eroicából.

Pléh-Krisztus. Moldován Domokos felvétele
Gajdos János (Gesztenéd) munkája

A CANONICA VISITATIO (Fogalma, rövid története, jelentősége)

A *canonica visitatio*t kánoni, vagyis az egyházi törvények által előírt látogatásnak is fordíthatjuk. Alttal azonban egyházlátogatásnak, az erről készült iratot pedig egyházlátogatási jegyzőkönyvnek szokták nevezni.

E tanulmánnyal a honismerettel foglalkozók figyelmét szeretném felhívni ezekre az eddig eléggé nem értékelt forrásokra, amelyek a latinul értő kezében valósággal hangszerként szolgálhatnak: velük a halottakat, korokat szólaltathatjuk meg. Kutatásaimat a győri püspöki levéltárban végeztem, ezért elsősorban ennek anyagán keresztül szeretnék rámutatni a vizitációs jegyzőkönyvek forrás-értékére.

Az egyházlátogatás az Egyház ősrégi intézménye, már Szent Bonifác (+754-ben) is említi: „*Statuimus ut singulis annis unusquisque episcopus parochiam suam circumeat...*”(1) Elrendeljük, hogy mindegyik püspök évenként látogassa végig plébániáját, azaz egyházmegyéjét. Kezdetben a vizitáció kizárólag a püspök joga és kötelessége volt, később azonban az egyházmegyék nagy kiterjedése szükségessé tette helyettesek alkalmazását. Az archidiaconusok (főesperesek) végezték főpásztoruk megbízásából ezt a bölcsséget és lelkiismeretességet igénylő feladatot.

A magyar katolikus egyházi szervezetben rendszerint mindegyik várispánságban kialakult egy főesperesség. Szent István királyunk elgondolása szerint a világi és egyházi közigazgatási szerveknek egymással szoros kapcsolatban kellett működniük. Feltételezhető tehát, hogy a vármegyék és főesperességek egyszemben létesültek. Az isván (*comes*) volt az ispánság katonai, közigazgatási, bírói, sőt gazdasági vezetője is: egyházi vonalon ugyanilyen hatalmat gyakorolt a főesperes a várispánság területén.(2)

A főesperes végezte a plébánosok beiktatását, hozzá tartozott a plébános és hívei közötti ellentétek elbírálása. A saját területén egyházi fenytéket (*excommunicatio, interdictum*) alkalmazhatott. József szentendrei főesperes 1297-ben a körületéhez tartozó papokat exkommunikálta.(3) Házassági ügyekben bíráskodott, ezért főesperes csak az lehetett, aki három éven át jogot hallgatott. Minden évben végiglátogatta az ispánság területét és ellenőrizte, hogy a plébánosok betartják-e az egyházi törvényeket, kánonokat. Életmódjuk, öltözködésük, működésük megfelel-e az előírásoknak. Nem szokott-e a plébános mezítláb misézni. Nem remeg-e a pap keze, nem hibás-e a szeme, nem iszákos, nem kőborló-e. Nem foglalkozik-e szerencsejátékkal, kereskedéssel. A XIII. században általános volt a panasz, hogy a falusi plébánosok paraszt híveik életmódját utánozzák: vásárokra járnak, kocsmáznak, üzletelnek. A budai zsinat 1270-ben úgy rendelkezett, hogy a papnak a kockajátékot még néznie sem szabad.(4) A főesperes ellenőrizte, hogy az oltáriszentséget, a szent olajokat megfelelő helyen és tisztán őrzik-e, a templomi fehérműt tisztas vénasszony, vagy lány mossa-e (Budai zsinat). Van-e misekönyv és kellő templomi felszerelés. Milyen a templom és plébánia állapota, mennyi a pap jövedelme.

A többnyire szegény plébánosoknak nagy megterhelést jelentett a vizitációs vendéglátás. Ezért IV. Béla király (1235—1270) úgy intézkedett 1252-ben, hogy a főesperesek a vizitáció alkalmával hatlovas kísérettel elégedjenek meg és ellátást évente csak egyszer igényeljenek. A túlzások megakadályozását és a plébánosok védelmét szolgálta a királynak az a kikötése is, hogy a főesperes a vizitáció költségeinek fejében nem kérhet többet, mint a rendes katedratikum felét: vagyis anyaegyháztól fél fertót, kápolnától három pondust.(5) Fél fertó egyenlő volt egynyolcad márkával, vagyis 30 ezüst dénárral. Egy pondus 5 dénár, 3 pondus tehát 15 dénár, mai értékben kb. 150 Ft.(6)

Ugyancsak IV. Béla király állapodott meg 1255-ben Omodé győri püspökkel (1254—1267), hogy az egyházi tized $\frac{3}{4}$ -ed része illeti meg a püspököt, $\frac{1}{4}$ -ed részének $\frac{3}{4}$ -e a magisztereké és rektoroké, az $\frac{1}{4}$ -ed részének az $\frac{1}{4}$ -e, vagyis az egész egyházi tized $\frac{1}{16}$ -a pedig a lelkipásztorokó papságé. Ez a tizenhatod (*sextadecima*) szerepel a *canonica visitatio*kban nagyon gyakran eltorzítva, „megmagyarítva” szedecima-ként.(7)

A XIII. században a falusi plébániák elszaporodtak, és a főesperesek a kényelmesebb életet jelentő kanonokságra törekedtek. Ez a központhoz kötötte őket, ezért a vidéki papság soraiból helyettesít, *vice-archidiaconus* neveztek ki, aki az ő nevéükben és megbízásukból gyakorolta hivatalát.(8)

A lelkeskedő papság évenként jövedelmének megfelelően adózott püspökének: ezt szeretetadománynak, *charitativum subsidium*nak nevezték. Nagyobb plébániák esetében ez az 1—2 márkát is elérte. Akkoriban a pénzt nem számlálták, hanem mérlegelték. Egy márká ezüst fél font súlyt jelentett, ebből koroktól különbözően 160—200—400 dénárt vertek. Általában egy márká, vagy gira ezüsten 240 dénárt szoktak érteni. A legtöbb plébános szegénysége miatt negyed, vagy nyolcad márkát fizetett püspökének.

A főesperes kapta a katedratikumot: ez egy fertő, vagy 6 pondus volt. A templomok búcsúnapjának jövedelme a kanonokokat illette: ezt azonban csak személyesen, vagy papi küldött által vehették fel.(9) A lelkipásztorokodó papságnak az egyházi tized tizenhatodán kívül csak a helyi kisebb jövedelmek maradtak. A IV. lateráni zsinat (1215) ülésein foglalkoztak a papság nyomorával. A püspök kötelességévé tették, hogy a plébánosok illő ellátásáról (*portio sufficiens*) gondoskodjék.(10) E célból még azt is engedélyezték, hogy a plébános az önkéntesen felajánlott stólát elfogadhatja. Ezt eddig simoniának bélyegezték. Az anyagi javak elosztásának igazságtalansága miatt a papság elégedetlensége oly nagy és általános volt, hogy az egri és veszprémi egyházmegyékben püspökeikkel szemben Rómába fellebbeztek.(11)

A canonica visitáció virágkorát a tridentin zsinat nyitotta meg: a reformáció, illetőleg az ellenreformáció tette olyan fontossá ezt az intézményt. A zsinat határozata szerint (*Sess. XIV. cap. 13.*) 100 arany forint az a minimum, amelynek tehermentes élvezetére minden lelkész igényt tarthat.(12) A püspök kötelessége, hogy ezen jövedelem forrásait a helyi viszonyok figyelembevételével a főesperes által megtartott canonica visitatio alkalmával írásba foglaltassa, így a lelkész számára biztosítékot adjon, másrészt pedig a híveket az esetleges túlkapásokkal szemben megvédi.(13) A zsinat engedélyezte (*Sess. 22. Decretum de observandis in celebratione missae*) a püspök által a canonica visitációban írásba foglalt stóla szedését is azzal a megokolással, hogy ez — mint egyházi illeték — a lelkész ellátási alapjába beleszámítson.

A tridentin zsinat után tehát a főesperesek már nem a saját hatáskörüknél fogva, hanem püspöki megbízás alapján vizitáltak, és annak eredményéről írásban kellett jelentést tenniük.

A középkori viszonyai között a vizitáció fontos intézmény volt az államigazgatás szempontjából is. A kor szelleme nem ismerte a mai értelemben vett vallás-szabadságot, az emberi jogokat. A hatalmon lévő lelkiismereti kötelességének tartotta, hogy az állam-vallást támogassa, a „rebellis” másvallásúakat pedig „az igazság nevében” — valójában persze politikai érdekeinek megfelelően — elnyomja.

A magyar országgyűlések ismételten sürgetik, hogy a püspökök a főespereseket a vidéki egyházak vizitálására kiküldjék (1548. évi 6. és 10. tc., valamint az 1559. évi 41. tc.)(14) Hogy ezek a rendelkezések tényleg meg is valósultak, erre bizonyítékként felhozhatom az esztergomi egyházmegye 1559, 1560, 1561, 1562. évi vizitációit.(15)

Vannak az egyházlátogatási jegyzőkönyvek között olyanok, amelyek *Visitatio generalis*nak, vagyis tüzetes, részletes vizitációnak nevezik magukat. Az ilyen egyházlátogatás feltétele a püspöki megbízáson kívül a királyi mandátum volt (*mandatum visitatorium, litterae visitatoriae*). A központi hatalom ezzel azt akarta jelezni, hogy a vizitáció adataira neki is szüksége van. A főesperes a királyi mandátummal kezében nem tett különbséget, hogy valamely község papja és lakói katolikusok-e, vagy nem, hanem a vizitálási jogot a másvallásúakkal szemben is megkísérelte gyakorolni.(16)

Az akkori felfogás szerint ehhez a következő szempontok adták meg a „jogi” alapot: 1.) A király főkegyúri jogát tetszés szerinti formában, tehát a katolikus Egyház közegei útján is gyakorolhatja, csak a szabad vallásgyakorlatot ezzel ne sértse. Márpedig a vizitáció önmagában — mondták — ezt nem teszi. 2.) A protestáns hitközségek túlnyomórészt katolikus parókiákból keletkeztek. A katolikus Egyház tehát csak a saját jogát gyakorolja, amikor a templomok, plébániák jövedelmeit, felszerelését az új birtokosoktól is számon kéri és azokra így igényét fenntartani törekszik. Egyes mandátumokban kifejezetten is benne van, hogy a vizi-

tálási jog a protestánsokra is kiterjed. Ilyen pl. I. Lipót 1672. aug. 31-i mandátum visitatorium-a Bársony György nagyváradai püspök részére:... „*Quaslibet Ecclesias parochiales etiam acatholicorum...*” (17)

Ma már egy cseppet sem csodálkozunk azon, hogy a protestáns egyházakat látogató főesperes gyakran került megalázó, sőt életveszélyes helyzetekbe. Ez a korszak nem ismerte a vallási közömbösséget, Pázmány Péter Léva evangélikus lakóinak tiltakozása Péterffy főesperes látogatása ellen 1674. szeptember 27-én.(18) „Jóakaró Péterffy úr, mi Replicalunk... Ó Felséghe expressé Eleinknek megengedte” a szabad vallásgyakorlatot, tehát nem szabad senkinek sem,... „hogy az Religiot Conturballya”. Azután a királyi mandátum egyes szavaiba próbálnak bekapaszkodni:... „az mi Ecclesiank az kigyelmetek tekintete szerint nem Ecclesia”,... „nekünk templomunk nincs, csak együgyű közönséges ház”... „Ulto ha kegyelmed cselekedik, mi Ó Felséghit készek vagyunk requirálnunk...”

A rábaközi (kapuvári) főesperesség területén 1696—97-ben tartott vizitáció alkalmával több hely is akadt, ahol a főesperessel szóba se álltak.(19) Az 1698-i győri székesegyházi főesperesség vizitációjában pedig Lacza János főesperes a következőképpen számol be csikvándi élményéről: „Hiába követeltem tőlük, hogy a templomba beengedjenek. A királynak saját kezűleg aláírt és pecsétjével ellátott parancsát bemutattam, de az említett luteránus lelkész (Molitoris András) és Kuczár Mihály, valamint Czin György bírák és az összefutott nép azt felelték: ők engem nem hívtak, ez nem a császár parancsa, ez csak papi ügyeskedés, kitalálás (*confictio sacerdotum*). Próbáltam őket meggyőzni, de így feleltek: beszélhetsz nekünk, de a templomba be nem mégy! Most hoztuk rendbe, és szeretnénk tőlünk elfoglalni.”(20)

Pannonhalma éberen őrködött kiváltságai fölött, ezért Lacza kanonok ott is barátságtalan fogadtatásra talált. Amikor az előre megbeszélt napon a vizitációra megjelent és a főapátnál tisztelni akart, azt mondták neki, hogy a főapát úr nincs idehaza, a perjel pedig a jószágot látogatja, menjen utána, ha beszélni akar vele. Senki másnak nincs joga ahhoz, hogy őt fogadja. Amikor harmadszori látogatása alkalmával végre sikerült a priort „elkarnia” (*ultimo tamen deprehendens Patrem priorem*), ez akkor sem tárgyalt vele, még a hívek számát sem volt hajlandó megmondani. A prior atya konokul csak azt hajtogatta: a mi egyházmegyénknek mi viseljük gondját.(21) A főesperes nyilván ismer-te Keresztély Ágoston püspök álláspontját, hogy „nem akar a jó öreggel (a főapáttal), kit szeretve tisztel, pereskedésbe bocsátkozni”, ezért üres papírral és békében hagyta el Pannonhalmát.(22)

A vallási küzdelmek legvéresebb korszaka az 1720-as évek körül zárult le. A katolikus Egyház visszanyerte hatalmi túlsúlyát a Habsburg birodalomban, a protestantizmus pedig főleg Európa északi, északnyugati államaiban. Az abszolutisztikus uralkodók valláspolitikájában ekkor két fő szempont kezdett érvényesülni: 1.) Az állam-vallás szervezetének kiépítése, munkájának anyagi eszközökkel és kiváltságokkal való segítése. 2.) Az elnyomott fél meggyőzése, hogy helyzetében belátható időn belül változást nem remélhet. A Habsburgok protestánsellenes intézkedései is ezt az európai mintát követték.

A normális egyházi élet kibontakozásának, további szervezeti kiépítésének legnagyobb akadály a lelkipásztorok nyomora volt. A Gyórtól igen gyakran távollévő herceg Keresztély Ágoston püspöknek írja Matuschek András püspöki helynök (1699-től 1713-ig): nincs nyugta a plébánosok szenvedései miatt, akik gyakran évente sem kapnak semmit híveiktől. A plébánosok anyagi segítésére a saját jövedelmét is feláldozza.(23) Ugyanilyen nemes papi lelkülete volt utódjának, Kontor István helynöknek is, aki egyenesen felszólította az akkor már bíboros esztergomi hercegprímás Keresztély Ágostont, nyújtson — a saját jövedelméből — anyagi támogatást a neszélyi plébánosoknak. „*Laudo zelum Rsmæ vrae...*” írta a bíboros saját kezűleg a kérvény hátlapjára feleletként. (Örülök Főtisztelendő Uraságod buzgóságának.) (24) Komáromi János mezőörsi plébános is „kintelen” búsítani panaszos soraival a helynököt, mivel az egyik filiájában (Rétalapon) azt felelték hívei az egyházi adót szedő egyházfinak... „ha akarunk anni adunk, ha nem, nem...”(25)

Az egyházi élet e sorvasztó baján akart segíteni III. Károly 1733. március 7-i rendeletével, amelyben a Pozsonyban felállítandó „Cassa Parochorum” (Plébánosok kasszája) nevű intézményről rendelkezik. E szerint a minden plébános-

nak járó évi legkisebb fizetés 150 forint. Ahol ezt helyi forrásokból fedezni nem lehet, ott a hiányt ez az intézmény folyósítja. Fedezetként az állam erre a célra 16.000 Ft-ot biztosított, a többit a püspökök voltak kötelesek előteremteni. A célkitűzésből nagyon kevés valósult meg: a pénzt legtöbbször a királyi kincstár vette „kölcson” hadikiadások fedezésére.(26)

Egy szempontból mégis korszakalkotó jelentőségű ez a rendelet. Egyik págrafusa szerint ugyanis... „*exinde necesse erit, ut archidiaconi vel horum vicegerentes, adiuncto uno officiali comitatensi reditus singularum ecclesiarum parochialium iuxta tabellam praenexam examinent...*”(27) Tehát a canonica visitatióknál ezután nem elegendő az egyházi képviselőt a főispáres személyében, hanem a megyékben egy megyei, a városokban pedig egy városi tisztviselő által a világi hatóság is jelen kíván lenni. Később a földesúr képviselőt is elrendelte a Helytartó Tanács.(28) A canonica visitatio ezzel vetkőzte le szigorúan egyházas jellegét, és ezáltal váltak az egyházlátogatási jegyzőkönyvek közokiratokká.

Ez a rendelet mondta ki a földesúr-patrónusoknak azt a kötelezettségét is, hogy az egyházi épületek felépítésére, a plébános és a tanító ellátására szükséges földeket a községből kihalásítsák, elkülönítsék. A földek megművelése a híveket terhelte. Ezt az általános szabályt azonban úgy kell végrehajtani, hogy az a nép igazságtalan és indokolatlan megterhelésére ne vezessen.

Hogy ez a gyakorlatban mit jelentett, azt két győregyházmegyei példával szeretném bemutatni. A nagyeceni plébánia alapítása alkalmával a kegyúr 13 házas-zsellért felmentett minden földesúri szolgáltatás és alávettség alól azzal a kikötéssel, hogy kötelesek a plébános földjeit megművelni. A sopronkövesdi plébánia alapítása alkalmával pedig a plébános 11 házas-zsellért kapott, hogy a szőlők és rétek minden munkáját végezzék, a községet pedig csak a földek szántása és boronálása terhelje. A lelkészi jobbágyok eleget is tettek kötelezettségeiknek egészen addig, amíg az 1767. évi Mária Terézia-féle urbárium életbe nem lépett. Ez ugyanis a házas-zsellérek munkabeli szolgáltatásának évi 18 napi kézi munkában állapította meg, ezért a lelkész-jobbágyok sem akartak ennél többet dolgozni.

Az úgy hosszas huzavona után az 1768. december 29-én kiadott helytartó-tanácsi irattal zárult le. E szerint a lelkészi jobbágyok a két községben csak a Mária Terézia-féle urbáriumban megszabott munkát kötelesek eivégezni. Az ebből származó veszteségek nem háríthatók át a községekre, mert a plébános mindkét helyen — a canonica visitatiók szerint — elegendő jövedelemmel rendelkezik.(29)

A püspöki levéltárak, az evangélikus és református egyházak központi levéltárai, az egyes plébániák irattárai nagyon sok canonica visitatiót tartalmaznak.

A vizitációk egymást követő, évszázadokat felölelő jegyzőkönyveiből a helytörténész megtudhatja nemcsak a templom, plébánia, iskola alapításának, építésének idejét, hanem a falu vallási megoszlásának, népessége kialakulásának történetét is. A plébános, a *rector scholae* (iskola-igazgató), a *ludi-magister* (kántor), egyházi jövedelméből következtethet a falu gazdasági erejére, a földek termőképességére, az általános viszonyokra. A művészettörténésznek sokat mondhat a templom, templomi felszerelés leírása. Egy-egy plébános számára nagyon érdekes és tanulságos elődei életének, tevékenységének, problémáinak megismerése, a lelkipásztori követelmények koronkénti tükröződése. Ezek a helyszínen, alapos utánjárás, kihallgatás, aprólékos leltározás alapján készített iratok a helytörténeti kutatóknak valóságos kincsésbányái. Mindegyik egy-egy tényérnyvi valamikori élet. Váriák a szorgalmas munkásokat, akik őket a felszínre hozzák, megszólaltatják, mert szeretnék elmondani a most élőkhöz szóló üzenetüket.

VARGA IMRE

Források: 1) Dr. Timon Ákos: A párbér Magyarországon. Pallas kiadás 1885-ben. 81. old. 2) Dr. Lengyel Alfréd: A győri várispánság kialakulása. „Arrabona”, 1963. Xántus János Múzeum évkönyve, 101—118. old., valamint Eröss István: A győri egyházmegye története 1526-ig. Kézirat. 3) Kapiánffy István—Szepessy Tibor: Paulus Hungarus két Notabiliájának magyar vonatkozású helyei. Akadémiai Kiadó, 304. old. Különlenyomat a Me-

morla Saeculorum Hungaricae sorozat 1. számából. Hazai Okmánytár V. 82. old. Győr, 1873. évi kiadás. 4) Hermann Egyed: A Katolikus Egyház története Magyarországon 1814-ig. Aurora Kiadó, München, 115. old., 5) Dr. Bedy Vince: A győri Székeskaptalan története, Győr, 1938. 51. old., Wenzell: Árpádkori Új Okmánytár: VII. 387. old., 6) Bedy i. m. 222. old., 7) Bedy i. m. ugyanott, 8) Dr. Balics Lajos: A Róm. Kat. Egyház története Magyarországon, 1885. II. kötet II. rész, 87. old., 9) Balics, i. m. II. II. 461. old., 10) Timon i. m. 8. old., 11) Balics, i. m. II. II. 462. old., 12) Timon, i. m. 12. old., 13) Timon, i. m. 13. old., 14) Timon, i. m. 20. old., 15) Timon, i. m. 20. old. Protocollum transsumptorum archivi ecclesiae primitivae veteris continens visitationalia acta Anni 1559, 1560, 1561, 1562. Fasc. I. L.b. 1., 16) Timon, i. m. 21. old., 17) Timon, i. m. VI. függelék, Országos Levéltár, Kancelláriai oszt. 1672. Nr. 331., 18) Timon, i. m. 118. old., 19) Varga Imre: A Rábaközi Főesperesség Egyházlátogatási Jegyzőkönyvei 1696–97-ből. „Arrabona” 1972. évkönyv 283–315. old., 20) Varga Imre: A Győri Székesegyházi Főesperesség Egyházlátogatási Jegyzőkönyvei 1698-ból. „Arrabona” 1971. 217. old., 21) Varga Imre, „Arrabona” 1971. 204. old., 22) Dr. Kelemen Atanáz OSB: Keresztély Ágost herceg katolikus reszaurációs tevékenysége a győri egyházmegyében Pannonhalma 1931. 28. old., A Pannonhalmi Szent Benedek Rend Története V. kötet, 74. old., 23) Kelemen i. m. 25. old., Keresztély Á. püspök iratai a győri püspöki levéltárban: Act. I. 1581. lap. 1705. jún. 9., 24) Kelemen, i. m. 29. old., 1723. okt. 23., 25) Győri I. sz. Állami Levéltár, Törvényszéki iratok 1727. év. 874. szám, Reichardt Gyula pannonhalmi bencés: Réta'ap története. Kézirat., 26) Hóman—Szekfű: Magyar Történet, IV. kötet, 358. old., Timon, i. m. 55. old., 27) Timon: i. m. XV. sz. függelék, 31. old., 28) Timon: i. m. 27. old. 1747. július 29. XVI. sz. tabella, 37. old., 29) Timon: i. m. 60. old., XX. sz. függelék, 43. old.

TŰZ TAMÁS VERSEI

Antifresco

*Nincs fogódzó a háború éjszakájában,
csak betömhetetlen bombatölcsérek,
időrendben elbokrosodó lövészárkok.*

Az uborkaszazonnak vége.

*Kitérő válaszokat adnak az újságírók
s a tábornokok arcásai kiszorítják a hirdetőket.*

Elhatalmasodik a papírlepra.

*Zubbonyzsebbe kerül a kedves képe,
anyánké is, és ha van, gyermekünké.*

*Férfias — mondják — e korszak s célozgatnak a vérre,
akik csak mészárszékekben látták a vért
és hallomásból tudnak a puskvégek villámzó iszonyáról.*

Egyetlen mozdulattal letörlöm most e freskót.

Jöjjenek csendben, méltóságteljesen

a villaszarvú fehér ökrök, kettős tükrözéssel:

egyik az úszató, másik a délibáb azúr egében,

borzas pulik és nagynövésű,

hószín komondorok éber szeme előtt.

Emberfölötti kép lesz ez,

ahol az ember legyőzte önmagát és ünnepélyes

külsőségek között elutasítja mindazt,

ami a gémeskút belső szentélyére tör.

Bennünk az égbolt

VARJAS GYULA FESTMÉNYEIRE

Verso l'infinito

Félni lehet, hogy moccanni se mernek
a rondella izzó terébe fűt
lélek előtt, a megnőtt kék elemnek
futása láttán, míg az éjbe fűt

emlékezet kivergődik a partra,
végighúzza ijedős csápjait
a fövényen s akarva-nemakarva
látja a titkot, mit imádvá hitt.

Eleve tudták, mint a vadmadár,
ki ismeretlen égtájakra száll
szélben vergődő lágy szárnyaival,

hogy majd az úrben, hold és nap felett
elhal az átkozott és rettegett,
esőben föloldódó vad vihar.

Meditazione

Minek kinézni már a nyílt mezőre,
ha magunkban is föltárul a tág
látóhatár, a láthatatlan kőre,
testetlen húrra épített világ,

ha megízleltük már a mennyországot
a belső éden titkos rejtekén,
ha jön az angyal s lágy karjával átfog
a mindent átragyogó égi fény.
Nem kényszerképzet ez, nem is tébolyda,
nem kell a fejre hús borogatás,
csak bámulunk a belső csillagokba

s a gondolat a szív mélyére ás.
A kolostori csendből Isten-születen
merül föl lényünk s testet ölt a tűzben.

L'armonia prestabilità

Azt meg kell hagyni, szép az élet
és szép a test, az álmodó
szemek, a láb, a ringó léptek,
az elfutó vidám folyó.

Egy kicsit prüszköl még a hab,
megáll, forog a szirt alatt,
aztán ráomlik majd a rétre,
ahogyan elrendeltetett.

S ezek a villámgyors kezek!
Ahogy beintenek a fénybe,

tüzes tarajú áradásba
s egyszerre rend lesz, tisztaság,
a földöntúli földi mása,
összhang: mennyből hullt szép virág.

La mano del Creatore

Zajong a zölde ár, elhallgat pillanatra,
mert a hegyek mögül már kél az ujj, a kéz,
amely alkotni, gyúrni mindig újra kész,
áldást a földre, holdra, s tüzet hint a napra.

Mintha lombikkal játszanék, kísérletezne,
kamasz gyerekek, merészen, álomittasan,
mint kinek valami kiáltó titka van
és eget forgató, szép, mérhetetlen mersze.

Prófétikus, villámló, vad, herkulesi,
tüzes oroslán, meglapul s várja-lesi,
a semmiből világokat mikor teremthet.

Közben két naprendszer közt ujjával dobol,
kinéz a száguldó galaktikák alól
s leporol egy kis csillagot, mit rég teremtett.

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLI: Kérjük kedves munkatársainkat, hogy a jövőben lapunknak szánt kéziratokat két példányban (egy másolattal) és a szabványnak megfelelő gépeléssel (kettős sorközzel, megfelelő margóval) küldjék be, mert ezzel egyrészt megkönnyítik a nyomdai korrektúra munkáját, másrészt megkímélik a szerkesztőséget a kéziratmásolás többlet-költségeitől. — Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

Zarándokutak*

Írta KERÉNYI GRÁCIA

1.

1976, Nagyboldogasszony. Távozási busszal indulok Aradról Máriaradnára. A busz Lippára visz; „Máriaradna ma közigazgatásilag Lippához tartozik”, a *Románia* Útikönyv felvilágosítása szerint. Alig néhány kilométer után lerobban. Várunk, míg másikat küldenek; csaknem dél van már, amikor tovább indulunk. Útközben két falusiakkal megrakott teherautó jön szembe, templomi zászlók: már visszafelé. „Vége lesz a búcsúnak, mire odaérünk” — mondom hangosan, a mögöttem ülők magyarul beszéinek, rájöttem már előbb, hogy ugyanoda mennek; hívnak, csatlakozzam hozzájuk. Lippa főterén a volt török bazár épülete Kazimierz főterét idézi emlékezetembe, lefele tartunk, a Maros vashídja felé, a túlparton egyre sűrűbb a tömeg, előbb megérdeklődjük, mikor megy vissza vonat, délután, Lajos megy el érdeklődni, talán Antival.

Szabó Lajos aradi és református, a felesége, Erzsi irányítja a kis csoportot, vele van a hatéves Attila, meg a falujabeli család: a két öccse, János és Géza, János felesége, Erzsi és Géza felesége. Erzsi, az egyik Erzsi húga, Gizella, meg annak a férje, Anti. Zetelakiak mind, székelyek, harmincan jöttek a búcsúba Zetelakáról, a többiekkel fent találkoznak a templomnál, valamivel később; szervezett utazás, egy összegben fizettek be rá, a szállás is benne van, az aradi Park Szállóban, ahol és is lakom, jóval drágábbért. Erzsi családja náluk szállt meg, azért érkeznek külön.

Árusbódék közt tolongunk föl a templomhoz, a mise végére érünk oda, épp kezdődik az áldoztatás; Erzsi, Gizi este óta nem ettek, s már egy óra múlt. A csodatevő képet 1668-ban helyezték el a templomban, mely az 1520-ban épült kápolna helyén emeltetett; a mostani templom 1761—67-ben épült a Pallas Lexikon szerint, a Ferencendi kolostor 1756-ban, barokk stílusban, az Útikönyv szerint. Ugyancsak szerinte „egy, a XVII. századból származó szentképet őriznek itt, amely Romandini de Bassano műhelyéből került ki”.

Az oltár, a csodatevő kép körül négykézláb mászó asszonyokat látok, kezükkel támaszkodnak térdeltükben a földre, egyik-másik az oszlopokat, köveket csókolja, ahol éri; Czestochowában a csodatevő kép hátát csókolták, de állva járták körül, huszonkét évvel ezelőtt. Persze itt is van, aki állva, én is. Kint letelepszem a fűre fektetett pokrócra, a zetelakiak süteménnyel kínálnak, kicsit csepereg az eső; azután az emberekre bízunk a cuccok őrzését, s elindulunk az asszonyokkal meg a gyerekekkel fel a hegynek, a szépen kiépített, szentszobros kápolnákkal, kálváriával szegélyezett, lépcsőkkel meg-megszakított szerpentinén. Zene zendül, erősödik, búcsús csoport jön fentről lefele, madeira-hínuzésű zászlók, rózsafüzér a fehér-rózsaszín-világoskékrűhás Mária-leányok nyakában, a fűvószenekarban sok a fiatal legény, akad köztük hosszúhajú, farmeres is, fújják a trombitát, a zene néhány üteme a Himnusra emlékeztet: németül énekelnek, valamelyik környékbeli sváb falu búcsúsai. Gizi szeme könnybelábad.

A sátrakban emléktárgyak, enniváló alig, több giccs, mint népművészet, az anyagok: fa, cserép, papír, habgumi; tömegével lógnak a szivacsbélésű melltartók, fehérek, rózsaszínek, világoskékek. A korondiaktól veszek tányért, bokályt, az árusok a legtöbb bódében csak románul állnak szóba a vevővel, ott is, ahol feliratos fényképeket árulnak: *In Maria Radna hab ich an Dich gedacht, und Dir dies Andenken mitgebracht*. Géza festett szentképet vesz, olcsóért, csak huszonöt lej kezetesül, Gizi szivacs-sapkát az egyik gyereknek, kisseprűt a másiknak, mind a négynek nem jut, de az anyiának is egy fejkendő. Csak Attilával van baj, egyik ajándék sem elég jó neki, többször sirva is fakad, de hamar megvigasztalódik. A szalmakalapot azért veszem meg, mert ugyanilyet vettem Kalotaszegen 43-ban. Rómában hagytam el 47-ben, ott maradt a Magyar Intézetben.

Rohammal vesszük be a vonatot, de végül mindenkinek jut ülőhely, s hamar befutunk Aradra; a zetelakiak holnap reggel indulnak tovább, s csak éjjelre érkeznek haza, én meg kényelmesen le is rakodhatom, s pontosan érek az esti misére, a volt minorita templomba.

* Kerényi Károly, a kiváló magyar vallástörténész, aki 1973 áprilisában halt meg a Zürich melletti Kilchbergben, január 19-én lett volna 80 éves.

2.

Minorita atyák voltak a kivégzendő aradi vértanúk mellett, négyen mentek át — Winkler Bruno, Sujánszky Eustach, Pléva Balázs és Bardócz Sándor — október 5-én délután a várba, s ugyanők keltek fel másnap hajnalí két óraker, hogy idejekorán keressék fel újból az elítélteket, átvegyék megbízásaikat és leveleiket, s előkészítsék és elkísérjék őket utolsó útjukra. A református Dessewffy és az evangélikus Leiningert Baló Béni református lelkész készítette elő; csodálkozva olvasom az Útikönyvben, hogy Leiningen a borosjenői katolikus templomban van eltemetve. Damjanich kedvetlenül fogadta Szombathy Balázs görögkeleti lelkészt, s a halála előtti reggelen katolizált: meggyónt Sujánszky atyának, letette a hitvallást, s az atya áldását kérte.

Bardócz minorita teljesítette Schweidel tábornok kérését: agyonlövésére után kivette kezéből a véráztatta fészületet s átadta fiának, Schweidel Béla honvéd-századosnak, aki ugyancsak az aradi várban raboskodott, de a parancsnok nem engedte meg az apának, hogy fiát még egyszer, utoljára láthassa.

A vesztőhelyre első délelőtt zarándokolunk el, a Hollandiából érkezett Erzsike, Liesbeth van der Sman-Kasulakov aradi rokonaival. Látjuk a falat, ahol a négyet agyonlőtték, s az emlékoszlopot a helyen, ahol a kilenc bitófa állt; egyszerű cölöpök voltak, mintegy nyolc lábnyi magasak, s Vécsey, aki csak kétoszlopú akasztófákat látott addig, megütődve kérdezte: „Hát ilyen akasztófákat készítettek számunkra?” — Nagy-Sándor József megnyugtatta: „Hagyd el, barátom, ez a legjobb és legcélszerűbb.”

A szabadságharc leverése után a császáriak parancsára minden épület leromboltak a vár közelében, 300 ölnyi körzetben. A tér, ahol a bitófák állottak, Bíró Imre zsigmondházi birtokos kaszálója volt akkoriban: most gépek törik fel az emlékmű és a műút közt elterülő rétet, s ásott árkok köröskörül, a vizet vezetik a campinghez. Vesztőhely-camping, akárcsak a Oresztész-camping Mükénében?

3.

Apám szavait idézem Erzsikének: Ferenc József, mint ifjú és tehetségtelen uralkodó, iszonyú szokást kezdeményezett a világtörténelemben azzal, hogy itt, Aradon, 1849. október hatodikán kivégeztette a levert szabadságharc tábornokait. Apám önéletrajzi jegyzeteiben, a *Tessiner Schreiftisch* c. kötetében magvarázsa a mai, svájci olvasóknak, hogy Temesvárra való, de Aradra is, s különbsézet kell tenni a kettő között: „Kétféle érzület, a nemzeti és politikai gondolkodás kétféle stílusa választotta el egymástól a két várost, s az ő városa ebből a szempontból inkább Arad volt, mint Temesvár... Az alávetettség jegveit hordozta magán a város, ahol született; a függetlenség szelleme uralkodott Aradon. Iskolába Aradon járt... Arad »a tizenhárom vértanú városává« lett. A város közepén állott »az aradi tizenhárom« múzeuma.”

Az iskola, ahova Apám járt, a Maros hídjával szemben emelkedő Líceum, mindmáig a város egyik legszebb épülete. Elégge hosszú utat tett meg minden reggel, a Ferencz tér mögötti Kórház utcából idáig. Gimnazista imakönyvben találtam meg egykori címét: Varjassy József utca 11, s Aradon élő volt osztálytársa. Szentgyörgyi Aladár segít visszaemlékezni a többször átkeresztelt utcára. Szentgyörgyiékhez Petru atya vezet el, Apu román pap-barátja, élete utolsó éveiből. Petru Sălăgeanu szinte véletlenül ismerkedett meg Kerényi Károlyal, amikor Jungot kereste Asconában; ő is mítosz-kutató, egy egységes számrendszerre vezeti vissza a világ összes fellelhető mítoszait és meséit. Petru atya jól beszél magyarul, lányával, Dianával németül értekezem.

A Kórház utcai ház úgy áll, érintetlenül, mintha egyszer se tatarozták volna 1915 óta, amikor Apám érettségizett. Emeletes ház, a túlsúfolt kis belső udvarban virágok, gyümölcsfák: körte- és szilvafa. Az udvari toldalékház előtt kövér öregasszony paradicsomot főz be, földszintes ház zárja le szemből is az udvart. Egy magyarul beszélő asszony néz ki az emeletről, fölmelegyek; a lépcsőt félig elbarikádozzák a jobboldali, földszinti lakásból kirakott holmik: bádogteknő, mosógép, megymás. Az egyik háztulajdonos 90 éves öregasszony, az 5. sz. lakásban lakik, ő még emlékezhetne is nagyapámékra, de csak harminckét évvel ezelőtt költözött ide. Szomszédasszonya lekesen meséli el a házról, amit csak tud: hogy három lakás van fent és kettő lent, s most két tulajdonosa van, hogy annakidei én Barkó Lidia vette meg a házat, akinek az apja asztalos volt, de már harminckét éve

meghalt, és a Lidá kiment Amerikába; ez a tulajdonosnő magához vette a Lida volt cselédjét, azzal lakik most együtt, egyébként egy haromszázados emberhez ment férjhez, „elvette három gyerek apját”... Ismerősöm nem lelkesedik a svábokért, lebiggyeszi a száját: ezek is szentannaiak, az új tulajdonosok. Amikor másodszer járok itt, a férjével is megismerkedem, valaha Borosjenőn volt boltos, a háború alatt nem lágerba vitték, hanem munkára, később a Fő utcában dolgozott egy textilboltban, most nyugdíjas. Házi meggylikörrel kínálnak, hogy viszo- nozzák a MOSHAT-tubust, amit rájuk hagyok ajándékba: mert mikor először itt voltam, kérdezte az asszony, nem hoztam-e eladni valót, mosószert, piperecikket Budapestről?

Szoba-konyhás lakásuk pontosan olyan, mint a századfordulón: hímzések és porcelánfigurák, rengeteg ló, kutya és e'efánt, hímzett, puffos párnák, a falon késsel slingelt terítők, házi áldás helyett: „Boldogság a háznál, ha gyermek ül az asztalnál” — vallásuk szigorúan tiltja, hogy hiába vegyék Isten nevét. De ha nem mondanák, nemigen tudnám megkülönböztetni, melyikük sváb és melyik zsidó: Auerbach vagy Eppeldauer?

4.

Szentannára a búcsút követő napon megyek ki, Kintzigekeket keresni. „Apja sváb-paraszti származású postahivatalnok volt. Mindkét nagyapja a postát bérelte, mellékállásként, nem nagy s csakhamar egészen elenyésző földbirtokok művelése mellett” — írta Apám. Tudom, hogy postás volt a Kintzig dédapám, és az úkapám is Új Szent Annán, valaha főjegyztem az ősök neveit, szükség volt rá negyven- négyben. „Kerényi Károly zsidó vagy sváb származású volt?” — kérdezi egyik író-kollegám Temesvárott, s rögtön lábjegyzeteimem kell a választomat: hogy Apu mennyire hadilábon állt a németességel, ugyanis mint öntudatos aradi diák, s mint ő maga írja, ellenállását a német nyelvvel szemben csupán egyetemi hallgató korá- ban, a klasszika filológia szakirodaima kedvéért adta fel, — nem azért írta később németül a könyveit, az egészen más tésztá; s különben is, csak az apai ágon való felmenői, de ott is volt egy magyar nevű úkanyám, viszont a másik ágon az anyai nagyapja, Halász Károly dédapám, nagy magyar volt, ahogy a *Vojtek nagyközség története* című könyvecskében is olvasom, „mindig csak ma- gyar cselédet tartott házánál és gyermekeit is magyarosan nevelte”, de az ő anyja meg Wilmann-lány volt, Wildmann János és Walter Anna lánya, — hát egyál- talán, fontos ez, lényeges ez?

Vojtekre, ahol dédapám jegyzősködött, előbb jutok el, mint Szentannára: a búcsúnap előtti szombatban rándulok ki Temesvárról. A vasútállomás máig is ugyanaz, könyvecskémben látható az „indóház” képe: az állomással szemben szék- gyár, a hajdani Deák Ferencz úton indulok be a faluba, tehennel, majd puly- kákkal találkoztam, az utat akác-fák, dió- és gesztenyefák szegélyezik. A templom frissen tatarozva, kérészemre kinyitja az egyházi, de csak mikor németre váltom a szót; a plébános nincs otthon. Minden újszágú, az oltárkép nagyszerű állapotban, pontosan megfelel a birtokomban levő leírásnak: „...loverini Szent Sándor püs- pököt, a templom védőszentjét ábrázolja... a főalakot Szent Sándor püspök bá- natos anyjának a képe adja, aki lefejezett vértanú fiának fejét ölében nyugtatja, míg megcsonkított holtteste lábainál hever”, a kétségbeesett anya éneket emelt tekin- tetével és az égbolton felvonuló angyalsereg mély benyomást tesznek a szemlélőre, a holttest lábainál egy pogány lélek álmélkodik a vértanú nagyságáról...” Kár, hogy nem beszélhetek a pappal, így titkárnoje anyjával, a téves könyvelőjével elegyedem szóba, ugyancsak németül: bármely percben megjöhetnek, az ő férje vitte be őket kocsin Temesvárra, s vissza kell érnie egy órára, hogy elvigye őt a jugoszláv határig, mert fél háromkor indul onnan a busz Versecre, s mindig át- megy szombat délután, a piacra. Az asszony megmutatja a régi óvodaépületet, máig is azt használják, ugyancsak a dédapám alapította, akárcsak a postát, a tűz- oltóságot, hitelszövetkezetet, tejszövetkezetet. Az 1902-ben kiadott könyvecske sze- rint a századfordulón „anvanyelv szerint 79 magyar, 1084 német, 700 román, 19 szerb és 6 tót aikú egyén” lakott a faluban, vallásra nézve 1142 róm. kath., 710 görögkeleti román, 19 görögkeleti szerb, 21 görög kath., 16 református, 3 izraelita és 1 ágost. hitvallású ev. lélek; most megtudom a papgazdasszony anyjától, Ger- lina nagyanyjától, hogy azóta megszorodtak a magyarok, beköltöztek a volt béresek a pusztáról. Az asszony nem hív be egy rántottára, mert lesi az urát, közben elered az eső, hát visszaindulok Temesvárra.

A vonaton egy dentai lánnyal beszélgetek, Szatmárból költöztek le, meg egy resicai asszonnyal, — idejövet egy monostori családdal utaztam egy fiúkében, lakodalomba mentek Bogsánba, celofánba csomagolva vitték a tortát, csak el ne ázzon; két kocsiból álló motorvonatra szálltak át Vojteken, mert Vojtek azóta is vasúti csomópont, hogy a resicabányai szárnyvonalat megépítették. Pötyi anyja is Resicán lakik, Pötyi — a hollandiai Erzsike másodunokahúga — biztosan ebédre vár, de épp nem esik az eső, amikor a vonat beér, azért inkább az ellenkező irányba induló villamosra szállok fel: megyek megkeresni Apám szülőházát.

A temesvári kollegák jól ismerik az Erzsébetvárost, rögtön megmondják, melyik a Holló-utca. Derűs, tiszta kisvárosi utca, megértem, miért költözött a nagyapám később Kiszpestre. Itt is akácok, akárcsak Aradon, a Kórház utcában, itt is virágoznak: kései másodvirágzás, hosszú őszt ígér. A tizenkettes: földszintes ház, hét ablakkal néz az utcára, lent pinceablakok. Zöld kapu, tágas, virágos-vadszőlős udvar; baloldalt az egyik, oszlopos tornácú lakást épp most tatarozták, még a nyitott tornác fatát is megfestették, amolyan hengermintásra, bár szemmel láthatólag hengerte'lenül. Tizenkét lakója van a háznak, s előre láthatólag nemigen bontják le a közeljövőben; még nincsenek blokkok erre felé. A frissen festett lakás gazdasszonya a régebbi tulajdonosokról mesél valamit, de én a kertet nézem, a meg'epetés-szép perspektívát: sárga kőfal, az utca frontjával párhuzamosan, középen zöld vasrácsos kapu — mintha a visegrádi főutca valamelyik házának utcai frontját látnám —, s mögötte, egy-két lépcsőfokkal lejjebb, kert kezdődik, gyümölcsös- és szőlőskert, a messzeségbe nyúló, végtelen. De kár, hogy Anu élete utolsó éveiben nem jött el ide... hátha mégis szívébe fogadta volna szülővárosát?

5.

Szentannát most Sintanának hívják, s talán csak az idevalósiak tudják, hogy volt egy külön Új Szent Anna, Ó Szent Anna, meg Komlós. A plébános épp szabadságon van, a káplántól csak annyit tudok meg, hogy harminc-nyolcvan magyar család lakik a községben, s havonta egyszer mondanak nekik magyarul misét; a hívek túlnyomórészt német ajkúak. A románok Komlóson laknak. Erzsike egyik unokatestvérével utazom ide, az első férje szentannai volt, most Kolozsváron él, s a fia jussának akar utánajárni. A sógorasszony kislánya készséggel elvezet Kintzig Teri nénihez, s megtanít a falu topográfiájára: négy részből, utcából illetve kerületből áll, a nevük magyar-német: Schmelz, Nincs, Fakó és Eselszeg. Csak azt nem tudom, hol lakhattak a módos gazdák?

Teri néni csak a férje révén Kintzig, a fia, János, revizor Aradon, s vele a családnak ez az ága véget is ér. Szép fekete asszony, pankotai iparos-lány, a felmenői kétszázötven évre visszamenőleg mind iparosok voltak és keresztények, pedig Kohnok. Magyarul beszél, csak töri a németet, beszéde ízes, szókincse gazdag, — hirtelen kezdem magamban dicsérni, elismerni a televíziót. Aradon és környékén mindenütt fogják a magyar adásokat, Auerbachné a Kórház utcában Latinovits halálának körülményei iránt érdeklődött, a temesváriak panaszták, hogy a szentesi adó nem hat el Temesvárig...

Teri néni mesél a gazdag Kintzigeokról, a tímármesterről, aki egy egész utca tulajdonosa lett, meg a budapesti polgármesterről, vagy főispánról; s előkeresi a papirost, amire fölírta a plébános az ő fiának-férjének a felmenőit. Ez a családja Kintzig Sebestyénig megy vissza, akit 1797-ben kereszteltek Új Szent Annán, s alighanem az úkapám testvére lehetett; mert úgy tudom, Mária Terézia telepítette ide a családot. Én is fölírom, egy másik cédulára, hogy odaadhassa a fiának: Kintzig József, fia Kintzig József, fia Kintzig Kálmán, aki Kerényire magyarosította a nevét, amikor a fia, Kintzig Károly, pár hónapos volt 1897-ben. Amikor Temesvárról, a „császári szellemű” Temesvárról a „függetlenségi” Aradra költöztek.

Teri néni almáspitével, házil'kőrrel kínál, azután elkísér idősebb sógorasszonyához, Kintzig Nina nénihez, meg a lányához. Nina néni nyolcvan esztendő, és szívesebben beszél magyarul, mint németül; nagyon megőrül a rokoni látogatásnak. A temetőbe nincs miért kimennem, néhány évvel ezelőtt számolták fel a régi sírokat, meséli Teri néni. S bár a fiát várja Aradról, kikísér a vonathoz is, öleléssel-csókkal búcsúztat. Indulás előtt az utolsó percben fut be Erzsike unokatestvére, jól megrakodva: háziszámival, édes paradicsommal; már a vonatban meséli, hogy időközben hazaérkezett a sógorasszony férje, és kiderült, hogy annak az egyik nagyanyja is Kintzig-lány, tehát atyafiságban volnánk...

Aradon Erzsike sógorasszonya izgatottan fogad: okvetlen menjek el vele egy ismerős házaspárhoz, mert érdekes dolgokat tudhatok meg a Kintzigekekről. A műgyűjtő órásmester szép olasz származású felesége elmondja, hogy az aradi temetőben a Kintzigekek kriptája a legdíszesebb, s alighanem a legbiztonságosabb is: ebbe rejtették a vértanúk földi maradványait (Leiningen és Damjanich kivételével) a kivégzés után, itt találták meg néhány évvel ezelőtt.

6.

Az aradi múzeum történeti gyűjteményében csupán néhány tárgyat őriznek a hajdani „aradi tizenhárom múzeumából”: köztük a kerek tőgyfaasztalt a világoosi Bohus-kastélyból, melyen a fegyverletételt aláírták. Kerek asztalnál ül, a vojtekli plébániatemplom új, oltár melletti szószékének faragott díszítésén, Jézus és Nikodémus; illetve Jézus inkább lebeg, mint ül, inszerű ruhában, glóriában, Nikodémus turbánt visel és törökös bugyogót, az asztal zöld, az ablakokon kiflihold néz be.

Kerek asztalnál ülünk, az aradi Fő utcái ház tágas lakásában, Erzsikével és rokonaival. A rokonság mesél nekem Erzsike felmenőiről, akikről ő maga sem tudott sokkal többet a közelmúltig: Fehérváry Antalról, a kolozsvári színház igazgatójáról, a fiáról, Fehérváry József színésztől és annak három színésznő-lányáról. Erzsike anyja, Marcsa primabalerina volt; tizenkilenc éves korában hagyta ott a színpadot. Akkor járta el híres „tűztáncát”, amiktől meggyulladt a fátyla, ruhája, s a színház is lángba burolt. A férje, Vladimir Kazulakov, karjaiban vitte ki a tűzből; holtig viselte magán az égés nyomait.

Én is mesélek a kerek asztalnál, a rokonságnak: Erzsikéről, akit Liesbethnek hívtak Ravensbrückben. Együtt teljesítettünk szanitéc-szolgálatot a Nagy Sátorban, s később együtt feküdtünk betegen a tizenegyes blokkban. Ő akkor kapott először csomagot, ötévi börtön és egyéves lágerélet után; s nekem adta a finom falatokat, a svéd-kenyeret, sajtot, szardíniát, ő maga továbbra is a rossz lágerkosztot ette. Pedig azt hitte, nem élem túl. De nem akarta, hogy észrevegyem. Azért adta ide egy levágott hajfürtjét, amikor elkérte az enyémet: hogy elküldjük egymás hozzátartozóinak, ha kiszabadulunk. 1945 áprilisa volt, őt hamarosan elszállította a Svéd Vöröskereszt, a hollandokkal együtt (Hollandiában tartóztatta le a Gestapo), s el is küldte a hajfürtöt Apámnak, Svájcba, megható levél kíséretében. Apámtól tudta meg később, hogy életben maradtam. De nem találkoztunk harminc esztendeig. Csak most. Aradon.

„Az összes magyar városokban felléptem — írta Isadora Duncan regényes önéletrajzában —, köztük Fünfkirchenben és Aradon is. Fünfkirchenben olyan mély benyomást tett rám a hét forradalmár tábornok fölakasztásának története, hogy elhatároztam: sajátos módon hódolok emléküknél. Egy tágas, nyílt mezőn, a városon kívül, ahol tragédiájuk lejátszódott, Liszt zenéjének heroikus, komor hangjaira legszebb táncaim egyikét komponáltam meg, s a tömeg kalaplevéve, könnyes szemmel gyönyörködött benne.”

Isadora összekeverte Fünfkirchent-Pécset Araddal; valószínűbb, hogy Aradon táncolt. Pécs németül Fünfkirchen. Pécsen született Liesbeth-Erzsike. Pécsen tanított az Apám. Aradon járt iskolába. Aradon élnek Erzsike rokonai, Aradon találkozom Liesbeth-tel. Akivel németül levelezem és magyarul beszélek. Arad németül is Arad, románul is Arad. Itt folyik a Maros vize csendesén, miután Mária-radna és Lippa közt kiért a hegyek közül a lankás síkságra, a Nagy Alföldre.

Irodalom: Aradi vértanúk albuma. Szerkesztette Varga Ottó tanár. Második, bővített kiadás. Budapest. Arad sz. kir. város tulajdona. 1890. — Szmda Lajos: **Temes vármegyei Vojtek nagyközség története.** Kiadja: Vojtek község közönsége. Temesvár. Csanád-egyházmegyei könyvnyomda. 1902. — Karl Kerényi: **Tessiner Schreibtsch.** Steingrüben. Stuttgart, 1963. (id. részletek saját ford. K. G.) — **Románia.** „Ü ikönyvek”. 2. átdolgozott kiadás. Panoaráma, 1973. — Isadora Duncan: **My Life.** (A lengyel fordítás alapján: **Moje zycie.** Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków, 1974.)

KUTYAKRUMPLI HERCEGNŐ

Írta LESKOVAR JENŐ

Első megjelenő írásomat hálás tisztelettel
ajánlom Ottlik Gézának.

Bobi vigyorgott. Az ínyét egészen felhúzta. Gyönyörű fehér fogsora ragyogott. Hatalmas agyaráin bukfcencet hánytak a napsugarak. Az egyik sugárka akkorát bukfcencezett, hogy ráesett a garatmandulájára. — Pardonnez moi, monsieur — hebegte ijedten —, eszem ágában sem volt a torkát csiklandozni. — Bobi ügyet se vetett rá. Bőskét nézte, ahogy jött le a lépcsőn. Farka olyan sebesen pergett, hogy az utcán enyhe pálinkaközi állapotban dülöngélő propellerkapitány felsőhajtott. — Ha az én öreg teknőmnek ilyen csavarja lenne. — Böske jött. Szokás szerint fehérben. Fodor itt, csipke ott, hólfalkni és egvebek. Beletúrt a kutya bundájába és homlokát a homlokához koccantotta. Bobi boldogan nyalt végig a képén, azután jobb első mancsával előre toltta a tányérját. A krumpli még forrón gőzölgött. Böske kivett egyet. Egyik kezéből a másikba hengergette, fújta, majd lehúzta a héját. — Egyél Bobikám — mondta, miközben kétpofára falta a krumpelit. Bobi is óvatosan enni kezdte a krumpliját.

*Kis kece lányom fehérben vagyon,
fehér a rózsza, kezében vagyon.*

Hova viszed azt a gyereket, te kutya? — nevetett a néni. Böske méltóságteljesen vonult a járdán. Erősen markolta Bobi fülét. — Hogy az a nagy dög hagyja a fülét rángatni ettől a töpörtyűtől! — vihogta a bácsi is. — Dög vagy te! — visította Böske — Tudod? Ez a Bobikám! Nem dög! Aranyos Bobika! És majd az üledbe harap, ha szemtelenkedsz! — Bobi vészjóslóan morgott. A házaspár méltatlankodva igyekezett odábbállni.

Böskék megálltak a zöld deszkakapu előtt. — Kövér Mülke engedje be, Mülke itt vagyok — kiabálta Böske. Müller néni kaput nyitott. — Na gyere, nézd csak, mit csinált neked bajszos Mülke. — Az asztalos már jött is. A kezében kis gvúródeszka, sodrófa, mosóteknő. Mindegyik pontosan olyan, mint az igazi. A kislány a nyakába ugrott. — Pusztit Erzsikének, pusztit Erzsikének! — kiabálta. — De kegyes hangulatban van a hercegnő — nevette az asztalos, miközben jobbról-bairól nagyot csuppanzott az arcára.

*Keresd meg a tűt, én meg a gyűszűt,
Hadd varrjam meg a babámnak a perkálingjét.
Meg is varrtam már, rá is adtam már,
Barnapiros két orcáját megcsókoltam már.*

Rendes krapek ez a Müller — mondta Sugárka. Már egészen kiheverte az ijedséget, ami Bobi garatmanduláján állt belé. Berregő Berry ingerülten felelt. — Egy ilyen kolyök ne mondjon véleményt. Az emberek mind undokok. — Node Berregő Berry, ez nem igaz. — Te ne vitatkozz, te itt se vagy, és tulajdonképpen nem is vagy. — Én ne lennék itt? — esett kétségbe Sugárka. — Hát hol lennék? Nézd, milyen aranyosan játszanak, — fogta suttogóra a hangját. — Nem érdekel — berregte Berregő Berry —, és tudd meg, hogy nem lehetsz itt, ha előbb három házzal odább voltál a Bobi torkában. Ez ellentmond a sugárzás alapvető törvényeinek. És különben is az ilyen kis vacakok nincsenek is, mert ha a tömegüket mérik, nem lehet mérni a sebességüket, vagy a helyüket, vagy mi az ördögöt, és fordítva. Csoda tudja, hogy egyáltalán vagytok-e? — De Berregő Berry én egyáltalán nem tudom, hogy ez az elemi részecskékre vonatkozó izé rám is vonatkozik-e? Elvégre én mégis csak napsugár vagyok. — Nem értesz a fizikához — vihogott Berry, mert akkor tudnád, amit tudni kell. — Mit kellene tudnom? — Hülye leszek megmondani — gúnyosan kedveskedő hangra váltott át — nézd csak, milyen aranyosan játszik a mosóteknővel a Böske, a büdös kutya, meg az a hülye asztalos. — Nézem is — dühösködött Sugárka, de már a sírás fojtogatta a torkát —, lehet, hogy nem vagyok?

*Ha szél volnék, fújdogálnék,
Madár volnék, röppengetnék.*

*Hű szívemmel, hű lelkemmel
Téged elvonnék.*

Pocakos Krapek a fületövét vakargatta, belepiszkált a pipájába, és igencsak olyan pofát vágott, mint aki gondolkodik. — No látod, ez se tud semmit se mondani — súgta Berregő Berry, de végül is megszólalt Pocakos Krapek. — Hát persze, hogy vagy Sugárka, és természetesen oda mész, ahova akarsz. Ha te Böskét akarod kísérni, annak sincs akadálya. — És a fizika törvényei?! — ordította Berregő. — Nem számítanak — mondta türelmesen Pocakos Krapek —, én így írtam meg Sugárkát és akkor így van. Itt a fizika törvényei nem érvényesek, és egyáltalán semmi sem érvényes, csak amit leírok, de az úgy van es kész. Tudod, a leírt szavak mágikus ereje... — Ez is úgy van? — bűkött rá gúnyosan az asztalon fekvő papírlapra Berregő, és ironikus-hivatalos hangon elkezdte felolvasni: Magyarvár Megyei Jogú Város III. Ker. Tanácsa VB Igazgatási Osztálya, mint elsőfokú gyámhatóság nevében Árva László (Magyarvár, III. 1962. április 7.) és Árva Anna (Magyarvár, III. 1963. augusztus 30. apjuk: Dipszomán Alfréd, anyjuk: Szerencsétlen Borbála, lakásuk: Magyarvár, III. Nyomortanya u. 10 000) nevű kiskorúakat állami gondozásba veszem, stb. Látom, kétoldalas indokolást írtál hozzá. Megállapítottam..., tanúkat hallgattam meg..., a projektív tesztek arra mutatnak... Szépen hangzanak, de mondd nagy humanista, biztos vagy benne, hogy ezeknek jobb lesz így, intézetben? Hátha nekik is volt otthon egy Bobijuk, meg Mülükjük. Annak is utána néztél? És hát leírtad. Azt mondtad, hogy amit leírsz, az úgy van és kész. Engem ugyan nem érdekel, hogy melyik intézetben dresszirozzák az emberkölyköket, de ti olyan fennkölt lelkek vagytok. Nyugodt az a marhaságod, amit lekiismeretnek hívtok? — Az soha sem biztos, amit hivatalnokként ír le az ember. Persze igyekeznek tőle telhetően mindent tisztázni. A Bobit és a Mülikét is. Tévedhet is, de hidd el, csak azokat a gyerekeket viszem el, akiknek még az intézetben is jobb, mint otthon. — Mondd Pocakos Krapek — szepegett Sugárka — mi vagy te, hogy elviheted a gyerekeket? — Amolyan gyámhatósági ipse. — És Böskét is intézetbe viszed? És ha mégse biztos, hogy igaz amit leírsz, akkor mégis lehet, hogy nem vagyok? — Légy nyugodt, csak abban lehet tévedés, amit hivatalnokként írok. — Akkor hamar hagyd abba a beszélgetést és írd tovább engem, meg Böskét, meg Bobit, meg mindenkit. Ezt az undok Berregő Berryt nem lehet kihagyni? — Nem, még szükség van rá, de légy nyugodt. Minden bizonytalanság pozitív vége lesz ennek a novellának. Hát akkor folytatjuk. — Hohó író úr — berregett Berry — hát ez a szép érzelmes rész nem kapja meg a maga versikéjét? Szerencsétlen Borbáláéknak nem jár vers?

*Úgy megyen, úgy megyen szegény árva asszony
Egy nagy régi úton, egy nagy hosszú úton
Jobb oldalán viszi vala síró fiacskáját,
Bal oldalán viszi vala síró leánykáját.
Istenem, Istenem, szerelmes Istenem,
Melyiket tegyem le, melyiket vegyem fel?*

Ezt a szégvent! Megállít a Szabóné, hogy szomszédasszony maga a kutyával egy tányérból eteti a gyerekét? El nem hittem volna Uborkánénak, de megkérdeztem a Bözsikét, hogy mi volt ebédre, Kutyakrumpli. Azt mondta: kutyakrumpli. És olyan szomorúan nézett azzal a két nagy szemével, hogy a szívem majd megszakadt. Három nagy túrósbuktát úgy megevett nálam, hogy csak úgy bekapta. Nem fél a Jóistentől? Én bizony meg fogom mondani a férjének. Az az áldott jó ember is ezer kilométereket utazik, hogy maguknak mindenük meglegyen, maga meg főtt krumplit ad annak a kis tündérnek a kutyával egy tányérban. De még a Tanácshoz is bemegek. Na te áldott jó ember! Hát ezért kapott a főzőkanállal a kis tündéred. Szégyeníti az embert az egész falu előtt. Csak tudnám, kitől örökölte ezt a hazudozást? Na lóled se, az biztos. Te meg ne lógasd itt a nyelved! Erzsi, te elhallgass, mert még egy sort kapsz. Te meg ne lógasd itt a nyelved! Mars ki! Kutyának kint a helye. Na látod, nem megy. Ez is a te nevelésed. Aztán ki sem tudom lökni. Akkora mint egy borjú. — Igen — mondta angváli nyugalommal a férje — az apja bernáthegyi, az anyja kuvasz, hát van egy kis súlya. — Az asszonynak elállt a lélegzete. A fejéhez kapott és hatalmasat visított. — Hallod Bobika? A szoborkány — súgta Böske. aki közben odasündörgött Bobihoz és a füle alá dugta a fejét. Robi halkán, idegesen nyüszített. Nem tudta megszokni az asszonya visításait. Eleinte elszaladt, ha meghallotta. Úgy úgy —

mondta kedélyesen apuka — visíts csak. Akkor kimegy belőled a bolondéria. De a főzőkanalat eltűzelem, ha még egyszer azzal vered a gyerekeket. — Az asszony újra tűzbe jött. — Igen, már enni sem akar, ha a főzőkanalat nem teszem az asztalra. — Talán éppen azért nem akar enni, mert sok főzőkanalat lát, meg sok vésztást hall. — Le vagy fűtyülve te is — legyintett az asszony. Berohant a szobába. Az ajtó hatalmasat dörent mögötte. — Über allen Gipfeln ist Ruh — mondta rezignáltan Sugárka. — Te mit beszélsz állandóan idegen nyelven? dübörgött Berregő Berry — Pardonnez moi, monsieur, über allen Gipfeln ist Ruh, hottentottál nem tudsz? — Tudhatnád — szavalta oktatóan Sugárka — hogy ez nálam életkori sajátosság. Szeretem a tudásomat produkálni és különben is a magamfajta intellektuális gyermekek ilyen korban hajlamosak arra, hogy kezdő nyelvtudásukat fitogtassák. Ez nem nagyképcség, hanem szellemi igényesség, és bizonyos sikerélmények keresése. Erről jut eszembe: át kell vennem a holnap francia memoritert. En France le 14 juillet est une fête nationale. Ibi regnabit Proca rex, qui duos filios habebat... Ja ez már a latin, bocsanat.

Katalinka szállj el, jönnek a törökök,

Sós kútba vetnek, onnan is kivesznek.

Kerék alá tesznek, onnan is kivesznek.

Imhol jönnek a törökök, mindjárt agyonvernek.

Tudod bajszos Mülike, én éppen azt játszottam, hogy Hóféherke hercegnő vagyok és a mostohakirályném kutyatájból etet, azért mondtam a Szabó néninek, hogy kutyakrumpli volt ebédre. Hát nem látta, hogy én árva hercegnő vagyok? És a visító szoborkány a mostohakirályném? — suttogni kezdett. — De én mindig eszem ám kutyakrumplit, mert a Bobi szeret engem és ad. Addig nem eszik, amíg oda nem megyek. Az ebéd mindig olyan utálatos. Ma is cukorborsó leves volt aprólékkal, meg rántott hús. A kutyakrumpli jobb. Az igazi. — Hogy érti ezt a hercegnő? Mi az, hogy igazi? — Hát olyan igazi. — Úgy. Ertem már fenségedet. És az öreg vadász mit szolt a veréshez? — Húséges öreg vadászom azt mondta, hogy elégeti a fakanalakat. És az erdőbe sem visz el. Jó ám vele játszani. Olyan nagy mint egy mackó és még brummog is. — Na hallod, ha én nyávoghatok, akkor apád brummoghat. — Nem az apám, húséges öreg vadászom. — Igenis fenség. De most látom, hogy a palástja és a koronája nincs fenségeden. Kövér Mülike! Hozd már ki a hercegnő tartozékait. — Böske boldogan kuncogott. A tartozék szót nagyon szerette, olyan érdekes volt. — Tudod — mondta kegyesen, amikor már rajta volt a piros plüsstakaró és a régi lámpaernyő —, ha már én leszek a királynő, akkor csak királybútorokat kell csinálnod, és ha nagyon öregek lesztek, akkor építetek nektek egy szocialista otthont, ahol csak ketten lesztek. — Mit épít, fenséged? — nevetett kövér Mülike. Szocialista otthont — mondta komolyan Böske. — Amilyen a Fő utcában van az öreg néniknek, meg bácsiknak. De abban csak ti lesztek ketten. A Bobi fog vigyázni rátok, mert akkor már biztosan ő is öreg lesz.

Süss fel nap, Szent György nap,

Kertek alatt a kis bárány majd megfagy.

C'est tragique — pityergett Sugárka —, ez a kis tökéletlen Böske előbb mesélte a Bobinak, hogy ő titokban fogadott gyerek és az anyja valójában a visító szoborkány, az apja pedig a húséges öreg vadász, és az igazi szülei elhagyták. Most viaggá akar menni, hogy megkeresse őket. Mit csináljak, Pocakos Krapek? — Mondtam, hogy jó vége lesz a novellának, ne félj. Hallotta a kis hülye, hogy ilyesmiről beszéltek, mert tényleg van az utcában egy örökbefogadott kislány, aztán most beleéli magát. Ilyenek ezek a háborús gyerekek. Túl érzékenyek. De majd kinövi. — És mondd, állami gondozásba vennéd, ha elcsavarogna? — Ennek több akadályja van. Amikor ő elcsavarogna, akkor én még egyetemista voltam. De különben sem lennék illetékes, mert nem itt lakott még akkor. — Mi az, hogy illetékes? — Az olyan hivatali valami, ráérsz ezt megtudni. — Miért, a hivatali dolgok olyan szörnyűek? — Hajajj! Képzeld, ha valakinek azt akarom írni, hogy kérem, vagy legyen szíves, akkor nem írhatom ezt, hanem azt kell írni, hogy megkeresem. — És tényleg megkeresed? — Dehogyan, de már álmodtam azt, hogy a Gyermekvédő Intézet igazgatóját egy nagy pincében kerestük a kollégáimmal, és közben állandóan ordítottuk, hogy megkeresem a Gyermekek- és Ifjúságvédő Intézet igazgatóját. Szegény hálóingben, mezítláb szaladt előlünk. De aztán felébredtem. A Berregő Berryt is azért tüntettem el, mert rájöttem, hogy szörnyen hasonlít

a nagyképfű, szívtelen beamterekhez. Az olyan fejesebb félekhez. Akiket nem érdekel, hogy mit teszek egy kisgyerek ügyében, csak azt követelik meg, hogy az akta 30 napon belül irattárba kerüljön vissza. Ha közben egy tucát intézkedést is tettem a gyerek ügyében, az iktatókönyv lyukat mutat, és az nagy baj. — Milyen lyukat? kirágyák az egerek? — Bár rágnák. Ez is olyan hivatali szörnyűség, mint Kebelbeli Szervezési Osztály. — A te kebledben egy szervezési osztály van? — Dehogysis. Ez azt jelenti, hogy velem egy épületben dolgoznak. Egy tanácshoz tartozunk. Az ő dolguk főleg a lyukak keresése. Hogy érdemben mi történik, az nem érdekli őket. Tőlük fölfordulhat az ügyfél. — És az ügyegész is? — Olyan nincs. — Hát két fél az egy egész, nem? — A hivatalban ez sem igaz. — Te mondd, mi volt a Berregő Berry foglalkozása amellet, hogy szívtelen, okoskodó beamter és Kebelbeli Szervezési Osztály és egyéb rondaság? — Dongó. Attól berregett mindig. — Szóval motor volt? Olvastam a buszon, hogy dongó motor igen jó, KERAVILL-nál kapható, kerékpárra szerelheted, részletre is megveheted. — Hát látod, motor is lehet az ilyesféle. Körülbelül egy motornak is van annyi szíve, mint ezeknek.

Jó napot sógor.

Csónakot fózozok.

Hát az öreg mit csinál?

Kilyukadt a fenéke.

— — — — —

Bolond ke sógor!

És mondd, mi lennél legszívesebben? — Én már öreg vagyok ahhoz, hogy máshova mehessek, nem gondolkodom ilyenén. — De mégis. — Bohóc. — Bohóc? — Az. — Az nagyon kedves foglalkozás. — Igen, egy nagy cirkuszban ugrálnék, és számárkodnék a gyerekeknek, de felnőtt egy se jöhetne be. És a gyerekek nagyon örülnének és nevetnének, meg tapsolnának. Sok cirkuszt kellene csinálni sok kedves bohóccal. Futná a sok fölösleges fő- és alhivatalnok, meg fő- és alhivatal pénzéből. — Dehát akkor a hivatalnokok mit csinálnának? — Gondolom, elmennének segédmunkásnak a kőművesek mellé. — Pocakos Krapek, igazán ne haragudj meg, de nem vagy te egy kicsit hülye? — Dehogynem. Különben hogy írtalak volna meg téged, meg Böskét, meg a mindenkitet. — Azt hiszem, nincs időnk ezen gondolkodni, mert mindjárt itthon lesz a Böske, és te megígérted, hogy megcsinálod a pörkölthöz a galuskát. — Jézusmária, négy kéz kellene hozzá, hogy ennyi idő alatt elkészüljek. — Hát hiszen itt vagyok én is. Segíték. — Te Sugárka? De hiszen te... Ki ne mondd! Én igenis vagyok, mert te azt mondtad, hogy amit leírtál az van, és kész. Vagy talán még sincs így? A leírt szó mágikus ereje! Nincs talán? — Igen, igen. Üss egy tojást a tába. — Tudod mit gondoltam Pocakos? Ha van mágikus ízé, akkor nem kell sietni a nokedlivel. Megint ide írjuk a novella elejét, és attól a Böske megint kisböske lesz, és akkor nem tudja majd, hogy közben megnőtt, és nokedlifőzést parancsolt neked. Egyáltalán nem fogja tudni, hogy már feleség, meg minden. Meg különben is olyan kis helyes volt.

Kis kacsza fürdik fekete tóba'

Anyjához készül Lengyelországba.

Síkos a talpa, arany a tolla,

Fordulj ki, fordulj szép aranyalma.

Bobi vigyorgott. Az ínyét egészen felhúzta. Gyönyörű fehér fogsora ragyogott. Hatalmas agyaráin bukfencet hánytak a napsugarak. Az egyik akkorát bukfencezett, hogy ráesett a garatmandulájára. — Pardonnez moi, monsieur — hebegte ijedten — eszem ágában sem volt a torkát csiklandozni. — Bobi ügyet sem vetett rá. Böskét nézte, ahogy jött le a lépcsőn. Farka olyan sebesen pergett, hogy az utcán enyhe pálinkaközi állapotban dülöngélő propellerkapitány felsóhajtott. — Ha az én öreg teknőmnek ilyen csavarja lenne? — Böske jött. Szokás szerint fehérben. Fodor itt, csipke ott, hófalkni és egyebek. Beletúrt a kutya bundáiába és homlokát a homlokához koccantotta. Bobi boldogan nyalt végig a képén. aztán jobb első mancsával előre tolta a tányérját. A főtt krumpli még forrón gözölgött. Böske kivett egyet, egyik kezéből a másikba hengergette, fújta majd lehúzta a héját. — Egyél Bobikám — mondta miközben kétpofára falta a krumplit. Bobi is óvatosan enni kezdte a krumliját.

Kis kece lányom fehérben vagon

Fehér a rózsa, kezében vagon.

Ó, A GELLÉRTHEGYI REGGELEK!

Írta LESKOVAR JENŐ

„Ó, a gellérthegyi reggelek!” — karját kitárta, mosolyogva nézett rám. Azzal a kislíus mosollyal, ami aztán mindig szeliden szégyenkező pirulásban végződött. Mintha egy kicsit zavartan a tudatában lett volna annak, hogy komoly felnőtsége alól mindig kibújik az a régi kisfiú, akivel a Ráth utcai bérház udvarán órák hosszat sétáltunk körbe kézenfogva. Úgy őrizte magában őszén is ezt a kisfiút élön és fel-feltámadón, ahogy az emlékeit. Senkit sem ismertem rajta kívül, aki úgy tudta volna az emlékeit őrizni, akinek annyira hozzátartoztak volna mindennapjához a régi emlékek, de nemcsak a saját emlékei, hanem családi történetek, édesapja kisdíakkora, anyai nagypjának farkaskalandja, régi boszniai vadászatok, a tescheni patríciusház kísértetei.

„Semmit sem szabad elveszíteni, ami egyszer a tiéd volt, — mondta az egyik gellérthegyi reggelen, kevés közös gellérthegyi reggeleink egyikén, ahogy fölém hajolt, és boldog ernyedtségemben apró csókokkal üdélgetett — nem tudhatod, mi lesz még veled. Nem tudhatod, hova jutsz a kétlábú szörnnyetegek között. Őrizz meg mindent, ami veled történik, amit látsz, olvasol, hallasz, amit másokról tudsz. Tanulj meg tárgyilagosan és szenvedélymentesen szemlélődni. De amit így magadba fogadsz, őrizd vadul és szenvedélyesen, mert az a tiéd marad. Nem tudod, mikor válhat valamelyik emléked vigasztaló gyertyalánggá. Nemcsak a magad, hanem mások számára is. Sose feledkezz meg arról sem, hogy nekünk, akik érzékenyebbek vagyunk, mint sokan mások, nekünk kell a világot színessé tenni, vigasztalni, és emlékeztetni saját magára. Egy Scarlattí szonáta, egy kedves, finom szerelem, egy vacsorai jó íz emléke: mind-mind hihetetlen boldogságot tud felidézni, ha jól megőrzöd. Szomorúan és reménytelenül élsz napok óta — folytatta már mintegy magának beszélve — egyszer csak egy régi krisztinai utcán ballagva, amikor már arra gondolsz, hogy néhány napot átalszol jótékony altatók segítségével, hirtelen és váratlanul nagy-nagy jóérzés száll meg, és már veszed is elő a noteszedet, hogy a soron következő szerelmedet felhívd. Napok múlva jössz csak rá, hogy az utca hajlása, egy borbély régi réztányérja, a földszintes házak ritmikus rendje a pécsi Anna utcát juttatták eszedbe, ahol a mindennapos torna keretében mindig pontosan 10 óra 50 perckor végigfutottál az osztályoddal hármassorban, lépést tartva. Már az utca elején izgatottan kalapált a szíved, hogy a csodálatos Péntek lányok kint lesznek-e a kapuban, és legendás mosolyukat láthatod-e. Ez így folyt két éven keresztül. A Péntek lányokat sem akkor, sem máskor soha nem láttad. Csak a nyolcadikos osztályparancsnok és osztálytársaid rajongó elbeszéléseiből teremtetted meg őket, és valószínűleg szerelmes voltál beléjük. Jó is, hogy nem találkoztál velük, mert nem tudtad volna, hogy melyiket szeresd. E, a kamaszkori szédületet idézte fel a krisztinai utca hajlásszöge, a borbély réztányérja és a házak ritmusa. (Vajon ki lehetne fejezni mindezt matematikai formulákkal és egyenletekkel?) Ennek a jóérzése rántott ki a világfájdalomból és adta kezébe a telefonkagylót.”

Ez a reggel jutott az eszembe, ahogy egy pillanatig ott állt kitárt karral, és aztán elpirult, amit már előre tudtam, és ez hihetetlen boldogsággal töltött el. Minél jobban megismerünk valakit, annál inkább a miénk. A megismeréssel birtokba vesszük, kisajátíthatjuk. Igaz, hogy Andrásst sohasem lehetett kisajátítani. De az, hogy előre tudtam már az arca rezdüléseit, a mozdulatait, a mosolyát, teljesen az enyémmé tették, pedig tudtam, hogy csak egy vagyok a sok közül, igaz, hogy a legelsők közül.

Amikor szerelmes voltál belém, minden áron bizonyítani akartad, hogy csak egyike vagyok András számos futó kalandjának. Nem jelentek többet, mint az anitaekbergien szép fodrászlány, vagy a három exhibicionista medika, akik együtt jártak fel a gellérthegyi szobába. Akkor nem lett volna izléses, hogy magyarázkodjam, és Téged sem akartalak bántani, mert tudtam, hogy igazán szeretsz. Most, hogy több ezer kilométer választ el bennünket, és több mint húsz esztendeje az időnek, már mindent megmagyarázhatok. Tudod, hogy nincs itthon senki, akivel

igazán baráti kapcsolatban lennék. Andrászt el kell mondanom valakinek. Most, két évvel a halála után sokkal jobban érzem a hiányát, mint a temetéskor. A leveleimet másolattal írom, talán összeáll belőlük valami életrajzi regényféle. András naplójegyzetei is itt vannak nálam. Akkor adta ide, amikor Szabó Lexi receptjeiből megbizonyosodott arról, hogy nincs hátra sok ideje.

„Ide figyelj füles — mondta —, ha egyszer újra kedved lesz a szépirodalomhoz, ebből csinálhatsz valamit. Talán egyszer ki is adhatod. Persze nem tudom, hogy mit tudnának vele kezdeni a mostani húszévesek. Tudod, hogy nem vagyok értetlen a fiatalokkal szemben. (Tudta, hogy tudom, de mégsem állhatta meg, hogy ne magyarázkodjék; ragaszkodott hozzá, hogy minden lehető alkalommal dokumentálja teljes megértését a fiatalok iránt, nehogy bárkinek is eszébe jusson saját korosztálya ostoba botránkozói közé sorolni őt), de azért kénytelen vagyok egyértelműen sajnálni őket. Szegényeknek jóformán csak funkcióik vannak. Ideológiájuk, eszményeik? Persze szükségzerű volt, hogy ide jussanak, és ezt főleg az előttünk lévő korosztály linkségének köszönhetik. Azért biztosan lesz közöttük néhány, aki egy ilyen olvasmány nyomán rájön, hogy színesebben és szebben is lehet élni, mint ahogy manapság szokás.”

Egyszóval megkíséreltem megírni ezt a regényt, vagy talán inkább regényes szociográfiát. Andrásról nem lehet a kor pontos, szociografikus számbavétele nélkül írni. Hiszen a szíve sem vitte volna el negyvenöt éves korában, ha ezt a születésétől fogva rossz motort nem hajszolta volna agyon az önként vállalt tömértelen közéleti munkával.

De maradjunk a megkezdett témánál. A tűzdáliák bizonyították, hogy András szeret. Ez a virág volt a szerelmi vallomása. Két éven keresztül én kaptam a tűzdáliát születésnapomra, névnapomra. A harmadik voltam életében, akinek tűzdáliát adott. Utánam már csak egy jött. Ismered a dáliát, hiszen otthon nálatok is tele volt vele a kert. A tűzdália valamennyi között a legszebb. Szirmai kissé csavartak, tövüknél halványsárgák, hegyük felé egyre sötétednek, narancsvörössé válnak, apró lángnyelvekként lobognak.

András négyéves korában látott először tűzdáliát. Nagyanyjához mentek egy vasárnap délután látogatóba. Három óra körül volt. Izzó, augusztus végi napon. Amerre mentek, a kertek őrjöngő illatokat öntöttek az utcára. András már otthon, amikor kis fehér piké ruhájában, fehér antilopcipőcskében kiment a kertbe, várva, hogy szülei is felöltözzenek, egészen megrészegült a kert illatától. Az esti és reggeli bőséges öntözésnek már semmi nyoma sem volt. A föld felszíne cserepesre repedezve tűzelt. A növények vad, őserdei burjánzásban túleretten szívták a mélyebb rétegek vizét. Koronájuk felett látszott a párafelhő, amit kilélegeztek. A nap sugaraitól szivárványszínűre bomlott ez a pára, de egy centis élet után feloszlott a hőségben. András száján már égetően száraz levegő ömlött be, vad illatokkal telítve. Paradicsom, paprika, császárkörte, káposzták, gyümölcsbokrok illata, és valamennyi fölött az érett kapor részegítő illata, mint zenekar felett a koncertáló trombita. A napfény színes üvegtáblákká törte a levegőt. Mint egy végtelenbe növekvő kristály, vagy egy óriási gót templom üvegablaka, úgy ragyogott a délutáni égbolt. András akármerre nézett, mindenhol ezeket az egymásból kinövő, egymásba tükröződő kristálylapokat látta. Amikor bátyja kiszólt a konyhaablakon, nem is hallotta. Ki kellett menni érte, hogy a mesebelivé nőtt kertet ott tudja hagyni. Egész úton nem szólt. Szívta a kertek illatát, és az esti mesék tündérországi emlékei röpítették magukkal. Azóta is mindig extatikus állapotba tudott kerülni a nyárvégi napok fény- és színcsodáitól. Ennél az időszaknál csak a szeptember végi, október eleji napok tudták jobban megfogni vörösbe hajló pompájukkal, szelíd ragyogásukkal. A beteljesedettség, a dolgok végső magukra találásának érzése szállta meg ilyenkor. Ezek a napokon nyíltak meg számára a végtelenség kapui.

András nagyanyjához egy színes üvegű kapun kellett bemenni. Mögötte alagútszerű átjáró vezetett az udvarra. A kert tele volt tűzdáliával. A kertben a szomszédék tizenhat éves junónian teltszépségű lánya feküdt a nyugágyon fürdőruhában. Andris kitépte a kezét az apjából és a dáliákhoz szaladt. Két karját kitarva ölelt át egy bokrot és letépte róla a virágokat. A lány odament hozzá. Jó barátok voltak. A kisfiú szinte magánkívüli állapotban a dáliához ölelte a lányt.

Már akkor a miénk volt: asszonyoké.

A Vigilia BESZÉLGETÉSE

ILLYÉS GYULÁNÉVAL

Illyés Gyuláné gyógypedagógus pszichológus, a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola igazgatója. Több évtizedes pszichológiai és gyógypedagógiai tevékenysége, valamint gazdag szakirodalmi munkássága sokban hozzájárult ahhoz, hogy a magyar gyógypedagógia nemzetközi tekintélye tovább növekedjen. Három társával — Illyés Sándorral, Jankovich Lajosnéval, Lányi Miklósnéval — írt könyve, a „Gyógypedagógiai pszichológia” (1968) nemcsak hazai, hanem világviszonylatban is kiemelkedő tudományos munka, mert benne a szerzők történeti szemlélete az új keletű eredményekkel, vizsgálati módszerekkel párosul, s a gyógypedagógiához tartozó valamennyi esetlehetőség pszichológiai megközelítését, feldolgozását adja. Céljuk nyilvánvaló: a különböző — szervi, szellemi vagy érzelmi — károsodás miatt hátrányos helyzetbe került emberek ne szigetelődjenek el, hanem megtalálják helyüket a családi, az iskolai, a munkahelyi és a társas közösségekben. Beilleszkedésüket segíteni csak akkor lehet, ha ismerjük a fogyatékos ember személyiségét, a fogyatékosokból fakadó pszichés következményeket. Ezeknek a társadalmi szempontból igen jelentős kérdéseknek az összegezésére vállalkoztak.

Illyés Gyuláné nem szeret nyilatkozni, „szerepelni”. Tanár-asszonyhoz illően, magát a tárgyat, amivel foglalkozik, jobban szereti, mint a róla szóló, bármily elmés társalgást. Az embert, akire tárgya vonatkozik, jobban szereti, mint a beszélgetést, amely passzív cselekmény, az ügyet, amit szolgál, a feladatot, amit végez, közvetlenül nem befolyásolja, nem viszi előbbre. Hogy időnként mégis vállalkozik rá, publikál, interjút ad, felvilágosít, attól a felelősségérzettől vezetettve teszi, hogy a köznyelv számára is megfogalmazza a gyógypedagógia problémáit, felébressze a társadalmi együttérzést és jobb megértést, bővebb segítséget kérjen a társadalomtól mindazok számára, akik valamilyen biológiai, pszichés vagy szociális ok miatt képtelenek vagy csak nehezen tudnak az életkoruknak megfelelő követelményekben helytállni, környezetükhöz alkalmazkodni.

Óvatosan, tartózkodóan, körültekintően formálja szavait. Igyekszik pontosan, direkten fogalmazni, hogy semmiféle félreértést ne támasszon, a belévetett bizalmat senkiben — legyen az ifjú gyógypedagógus-jelölt, tanár, aggódó szülő vagy gondozásra szoruló beteg gyermek stb. — ne ingassa meg, de ugyanakkor hitelesen képviselje hivatását mindenki előtt. Emberi és tanári példájának legnagyobb értékei: határozottság, szakmai felkészültség, szigorú lelkiismeretesség, megbízhatóság, egy élet tapasztalata. Csupa olyan dolog, amikért cserébe reá bízhatjuk gyermekeinket, fiainknak s leányainknak a gyógypedagógusi pályát ajánlhatjuk nyugodt szívvel. Szavait pedig felfűzhetjük saját gondolataink fonálára, mert meggyőzőek, igazak.

FÉLREÉRTÉSEK A GYÓGYPEDAGÓGIA KÖRÜL

— A Vigilia szeptemberi számában jelent meg Gyurkovics Tiborné tanulmánya a gyógypedagógusokról.

— Tudok róla. Kartársunk leírja benne a gyógypedagógus tevékenységének legnehezebb, legtöbb áldozatot kívánó erőfeszítését, amely viszonylag és látványlag apróbb eredményeket hoz csak. De a lírai és színes leírásból világosan kiderül, hogy az értelmileg igen súlyosan károsodottakat feljebb emelni egy kicsit is, nem haszontalan fáradság. Maga a szerző jelzi azt is, hogy ő a gyógypedagógus munkájának csak egy leszűkített „speciális kategóriáját” mutatja be. A gyógypedagógia alkalmazási területe ugyanis ennél sokkal-sokkal tágabb, átfogóbb.

— A köztudatban ma is uralkodó nézet, hogy a gyógypedagógus tevékenysége kimerül a szellemileg fogyatékos gyermekekkel való intenzív foglalkozásban.

— Semmiképpen nem. Ez tévedés. Sajnos, a gyógypedagógia körül még mindig sok félreértés van. Ezt a félreértést egy kicsit eloszlatni, ezt a területet egy kicsit megvilágítani nagyon szükséges, a tények és számok talán ridegebb adataival is. A gyógypedagóg-

gia kifejezés fogalma nem alakult ki még nemzetközileg egységesen. Mégis ma már azt mondhatjuk, hogy — szinte világszerte — a gyógypedagógia területére azokat sorolják, akiknek fejlődése a legkülönbözőbb testi, pszichés vagy szociális ártalom következtében kedvezőtlenül eltér az átlagos, a „normális” fejlődéstől. Erre az eltérésre sincs még nemzetközileg mindenütt egyformán elfogadott kifejezés; sokféle, változatos néven nevezik: eltérő, sérült, gátolt, akadályozott, inadaptált, különleges fejlődés. Leggyakrabban nálunk, sajnos, még mindig a „fogyatékos” — ez az egyoldalú és ezért igazságtalan — kifejezés van használatban.

— *Kiket is nevezünk tulajdonképpen „sérülteknek” vagy „gátoltaknak”?*

— A fejlődést gátló károsodás igen változatos módokon nyilvánulhat meg, az ártalom formája, súlyossága, megjelenési ideje szerint. Lehet vaktság vagy gyöngénlátás; siketség vagy nagyothallás. Lehet mozgásszervi gátoltság, lehet beszédhiba és lehet az értelmi fejlődés sérülése vagy érzelmi zavar, illetve társadalmi inadaptáció. Az újabb szakirodalom egyre inkább emlegeti az úgynevezett „halmozott” formákat is.

— *Szaporodik-e a gyógypedagógiai nevelésre, gyógykezelésre szoruló gyermekek száma?*

— Számuk nem kevés. Világstatisztikák szerint, beleértve a felsorolt sérültek mindegyikét, a lakosságnak mintegy 5–6%-a szorul különleges foglalkoztatásra. Számuk bizony növekszik is.

— *Mik az okai ennek?*

— Igen sok oka van, és — érdekes módon — ez általánosan véve nem annyira degenerációt, hanem inkább fejlődést jelez. A tudomány és a kultúra fejlődésével ugyanis a kisgyermekkor halálozások száma szerencsésen egyre csökken; többféle — régebben halálos kimenetelű — betegség gyógyítható; a koraszülött, a gyengén fejlett is megtartható, de — sajnos — némely esetben fejlődési zavar marad vissza. Hogy a gyengébb képességűek kiszorulnak az általános iskolából, csak látszólagos számnövekedést jelent, mivel az iskolák igényei, követelményei is jóval magasabbak, szigorúbbak.

— *Egy statisztika szerint a főváros területén csaknem harmincezer veszélyeztetett gyermek él, akiknek valamilyen környezeti vagy egyéb okból kifo-*

lyólag — árvaság, elvált szülők, magára hagyottság, deviáns viselkedésű apa vagy anya, antiszociális családi körülmények, a szülők betegsége stb. — hátrányos, illetve akadályozott a normális fiziológiai, értelmi vagy lelki fejlődésük. Az intelligencia a gyermek növekedési szakaszait követve alakul ki, mindenkor függ az értelmi érést meghatározó életfeltételektől, környezettől és az adott szociális viszonyoktól. A szervi elváltozásokban vagy más biológiai-neurológiai károsodásban szenvedők számára a kedvezőtlen környezeti hatások még rosszabb helyzetet teremtenek.

— Hogy a környezetnek milyen fontos szerepe van a nevelésben, hogy a gyermeket születésétől kezdve gondozni, nevelni kell, annyira közismert, erről fölösleges tán beszélni is. Épp ilyen köztudott ma már az is, hogy az első életévemben milyen nélkülözhetetlen a csecsemő, a kisgyermek számára a szeretetet, biztos támaszt nyújtó anya, apa (vagy legalább szülőt pótló személy). A környezet nyújtja a gyermeknek az élményeket, az ismereteket, az őt körülvevő világban való tájékozódást, az anyanyelvet, a viselkedésre a példát. Ha az egyébként ép gyermek nem kapja meg közvetlenül mindezt megfelelően és idejében, lemaradhat — átmenetileg — ő is életkorától. A sérült gyermek még gondosabb, gazdagabb nevelést igényel. Az ő nevelésükben két — ellentétes — hiba a leggyakoribb: vagy túlságosan elkenyézti őket a család, vagy szegényli és elhanyagolja. Mindkét esetben a sérülés okozta károsodáshoz még elmaradottság is járul, tehát kettős hátránnyal kell megküzdeniök. Igen súlyos ártalmat jelent rájuk a környezet durva bánásmódja, a veszekedések, az alkoholizmus, vagy az esetleges morális hibák.

— *De megoldott-e a fejlődésükben gátolt gyermekek iskoláztatása, jogalkoztatottsága? Hallani időnként olyan véleményeket, amelyek szívesen kirekesztenék őket az egészségeseeknek járó művelődési-iskoláztatási lehetőségekből. A Köznevelés szót ejtett arról, hogy a Magyarországon élő csaknem egymillió általános iskolásból tízezer hallássérült. A tízezer nagyothalló gyermekből folyamatos szociális képzésben mindössze 280 részesül. Ennyit fogad be az ország egyetlen, nagyothallók számára létesített általános iskola és nevelőotthon.*

— A szociálisan kultúrált társadalnak pedagógiájában mindenütt helye

van a sérülteknek is. Erdemes idézni az ENSZ 1959-es, gyermekekre vonatkozó deklarációját. Ez kimondja, hogy „a fizikailag, értelmileg és szociálisan hátrányban levő gyermeknek is meg kell kapnia azt a speciális kezelést, nevelést és gondozást, amelyet állapota vagy helyzete szükségessé tesz”.

A fejlődésükben gátolt gyermekeknek tehát emberi mivoltukban is joguk van a nekik megfelelő iskoláztatáshoz, műveltséghez, munkához. De ezen túl vagy e mellett a jogi, kulturális és humanista követelmény mellett a társadalom számára képzésük érdek is, gazdasági érdekek.

— *Úgy érti, hogy produktív, hasznosítható munkát végezhetnek? Termelési értéket képesek létrehozni a társadalom javára?*

— *Úgy.* A fejlődésükben gátoltak a társadalomnak értékes munkát végező tagjai lehetnek. Azokban a munkákban, amelyek nekik megfelelnek, elérik az átlagember teljesítményét, sőt azt felül is múlhatják. Vannak közöttük magas szellemi, művészi tevékenységre is képesek. Az egész „speciális” terület változatait tekintve, vannak közöttük tudományos kutatók, egyetemi tanárok, festők, zeneművészek. Hiszen értelmileg épek és tehetség is éppúgy adódhat közöttük, mint az úgynevezett átlagosan fejlettek között. Természetesen kivéve a szellemileg sérültek csoportját. A speciális iskoláztatás azonban számukra is lehetővé teszi, hogy megállják helyüket, eltartsák magukat: lehetőségeik szerint segéd munkások, betanított munkások, az úgynevezett „határesetekben” lehetnek szakmunkások is. Sőt, még súlyos értelmi sérülés esetén is munkaképesek lehetnek, noha önálló életvitelre már nem alkalmasak. Vannak igen egyszerű munkamozdulatok, ezeket ők is elvégezhetik — sokszor igen jól —, ezzel nagy részben hozzájárulnak fenntartásukhoz s ugyanakkor mentesítenek egy teljes értékű munkaezert bonyolultabb munkák végzésére.

— *Rájuk is érvényes a munkatevékenység és a személyiség kapcsolatában megnyilvánuló kölcsönhatás, amelynek révén a szociális jellegű munka eredménye örömet vagy szomorúságot, sikerélményt vagy elégedetlenséget vált ki, újabb tevékenységre ösztönöz, illetve elkedvetlenít. A társadalom egészének vagy valamely részének érdekében végzett munka még akkor is érlelő, személyiséget alakító tényező, ha pusztán*

önmagáért vagy esetleg a körülmények kényszeréből végzik. Ezek látható módon kifejeződnek a belső fejlődés, az ambíciók és a magatartás területén, hiszen a gátolt vagy károsodott ember is belevetíti akarátát, gondolatait, egyéni stílusát és vágyait tevékenységébe.

— A munka számukra általában többet jelent, mint sok átlagembernek. Nemcsak kenyérkeresetet, hanem biztontságot, megnyugvást, örömet ad nekik: ez teszi őket a társadalom egyenrangú tagjává, sőt ezzel még ki is tűnhetnek.

FELKÉSZÍTÉS AZ ÉLETRE

— *A fogyatékosok pályairányítása — mivel ettől függ egész további sorsuk, esetleg felépülésük is — a szakirodalom általános tanúsága szerint még fontosabb, mint az épeké. Többen hangsúlyozzák, hogy a „fogyatékosokat és abnormálisokat” komplex vizsgálatok, az egyén gondos tanulmányozása és alkalmazási próbák után, képességük legjobb teljesítménye alapján a nekik leginkább kedvező munkába kell állítani. Hogyan történik felkészítésük az életre, a mindennapokra?*

— Neveléssel, tanítással. Speciális, gyógypedagógiai, úgynevezett „gyógyító”-neveléssel, oktatással. A gyógypedagógia is pedagógia, de bonyolultabb, összetettebb, különleges problémákat adó, többoldalú pedagógia: kompenzáló, korrekciós, rehabilitáló nevelés és oktatás. A gyógypedagógiának sajátos funkciója, módszere, kialakult elméleti rendszere és gyakorlata van. Az átlag-tól fejlődésükben eltérők nevelése és oktatása számára nálunk is elég jól kifejtett az iskolahálózat és az intézményrendszer. A legfrissebb statisztikai adatok szerint több, mint 600 ilyen intézmény van, az idetartozó tanfolyamokkal együtt. Az 1975—76. tanévben e területre beiskoláztattak száma mintegy 34 ezer.

Ezekben az intézményekben legnagyobb részét gyógypedagógiai tanárok foglalkoznak a gyermekekkel. Feladatuk, hogy a fejlődésükben valami ok miatt gátoltakat sajátos gyógypedagógiai eljárásokkal a családba, az iskolába, a munkába, az épek közösségébe beilleszteni segítsék. Hogy harmonikus, kiegyensúlyozott életvitelre legyenek alkalmasok. A gyógypedagógusokat négyéves főiskolán képezik. Gyógypedagógiai munkakörben jelenleg kb. négyezren dolgoz-

nak. Sajnos, a rászoruló gyermekek és intézmények számához képest ez kevés, s meglehetősen nagy a tanárhiány, noha a Főiskola évről évre több hallgatót vesz fel és képez ki. Ez évben a nappali és levelező tagozaton együtt mintegy 1800 hallgató van.

— *A gyermek fejlődési rendellenességeinek, illetve fogyatékoságának felismerése a családban elsősorban megfigyelésen alapszik. Az otthon „valóság-helyzeteiben”, amikor a gyermek akár megszokott, akár újszerű feladatait végzi, könnyebb is, nehezebb is a tájékozódás, hiszen a helyes megfigyeléshez szaktudás, gyakorlat és tapasztalat szükséges.*

— Ez igen fontos kérdés. A szülők, a hozzátartozók többnyire csak a súlyosabb, a fejlődés kezdeti szakában már feltűnő rendelleneséget veszik észre. Ilyen a látás erősebb károsodása, a nagyfokú mozgásgátlótság, az igen súlyos értelmi zavar. Természetszerűen nehezebben és csak később felismerhető a halláskárosodás és általában az enyhe fokú sérülés, a beszédhiba, a magartartási, beilleszkedési nehézségek, az „emocionális”, érzelmi problémák.

Mihelyt a hozzátartozó észrevesz valami ilyenfajta rendellenességet gyermekén, ne várja, hogy „majd kinővi”, hanem forduljon szakemberhez. Szakorvoshoz, gyógypedagógushoz, pszichológushoz; azok megvizsgálják és tanácsot adnak. A mai szakvélemény szerint ugyanis minél előbb kezdenek foglalkozni a sérült gyermekkel — megfelelő speciális eljárással —, annál több remény van arra, hogy a károsodásnak további következményei a lehetőség szerint elháríthatók, vagy legalábbis enyhíthetők, és hogy személyiségük fejlődése is harmonikusabb lesz.

— *A gyógypedagógus munkája tehát nem egy tünet, egy körjelenség megszüntetésére irányul, hanem az egész emberre kiterjed. A teljes ember felszabadítására, harmóniájára törekszik, hogy az túljusson konfliktusain, a csökkentértékűségi érzésén s megőrizze, megmentse egyéni jellegzetességeit, személyiségének egészséges vonásait erősítse.*

— Igen. A gyógypedagógus — egyébként mint általában minden jó pedagógus — a gyermeknek nem egy-egy tulajdonságát nevei, alakítja egyik-másik speciális tulajdonságából kiindulva, hanem a teljes, összetett, egyéni személyiséget. A személyiség fogalmának igen

sokféle meghatározása abban hasonló, hogy az egész, a teljes embert jelenti. Testi-lelki tulajdonságainak összességét, reagálási, beilleszkedési jellegzetességeit. A sérülésnek ugyanis különféle következményei vannak. Példát mondok rá: a vakon születettnek nem pusztán az a problémája, hogy nem lát. Hanem hogy így nem tud látás útján ismeretet szerezni, s az élet sok jelensége és szépsége számára felfoghatatlan marad. Ez a veszteség azonban más módon — részben — „kompenzálódik” nála a beszéd, a hallás, a tapintás útján: megtanul írni, olvasni, számolni domborbetűs, úgynevezett Braille-féle pontrendszert alkalmazva. Ezzel végül a legfelsőbb iskolákat, az egyetemet is elvégezheti. A veleszületetten teljesen siket sérülésének következménye pedig az, hogy „néma”. Hallás útján nem tud megtanulni beszélni, így nem fejezheti ki magát, nem közvetítheti gondolatait és nem értheti a hallókat. A kompenzálódási lehetőség itt is megvan: megtanul hangosan beszélni tapintás, látás segítségével és megérti a hangos beszédet. azaz, hogy leolvassa a beszélők szájáról. Így részeseül iskoláztatásban. Mindez természetesen kihat a személyiség egész fejlődésére, és különösen az épek közösségébe való beilleszkedésre. Ezért kell minél előbb elkezdni náluk — még az otthoni — speciális nevelést, hogy az ártalmak következtében támadható konfliktusok elháríthatók vagy enyhíthetők legyenek.

— *Megtörténik, hogy a fogyatékoságot sem a szülő, sem a pedagógus nem ismeri fel idejében vagy félreismeri. A téves diagnózis vagy a gyermek valódi állapotának felderítetlensége súlyosan kihat tovább sorsára, választásaira, döntéseire. Már az iskolában vagy a rokonságban, a lakóhelyen éppúgy, mint az alkalmi gyermekcsoportokban átélheti a kiközösítettséget és a kiszolgáltatottságot s ez sokuknak előkészítheti az útját a kriminalitáshoz.*

— Ezt általában nem lehet mondani. Sőt, legnagyobb részüknél a törvényszerűs ritkább és kisebb fokú, mint az általános népességben. Már a lehetőségeik korlátozzák őket ebben. Leginkább indultai, erőszakossági cselekmények fordulnak elő például az őket gúnyolókkal szemben a siketeknél, de főleg a befolyásolható, gyöngébb kritikai képességű értelmi fogyatékosoknál. Főképp, ha beszerzik őket valamilyen törvénysértő cselekedetre. Egyébként általában in-

kább elzárkóznak, bizalmatlanok, kishitűek. Nem könnyű ebben röviden és egységesen jellemezni őket, a sérülés igen változatos formákat mutató jellegzetességei szerint.

Van azonban a gyógypedagógiának egy területe, ahova az úgynevezett „inadaptáltak” tartoznak. Egymás közt szintén igen eltérő, olykor ellentétes személyiségű csoportokat alkotnak. „Érzelmi, akarati sérülteknek” is nevezik őket, a közösségbe való nehéz beilleszkedésük miatt. Ennek a nehéz alkalmazkodásnak oka, eredete a legváltozatosabb lehet, s az ezekből mutatkozó tünetek is. Lehet különféle betegség következménye, családi ártalom, környezeti károsodás és sok más egyéb. Közöttük fordulhat elő társadalomellenes magatartás, törvénytörés is. A megfelelő körülmények közti velük való foglalkozás reményt nyújt azonban átnevelésükre, teljes rehabilitációjukra. Ez a speciális foglalkozás azonban még csak kezdeti fokon van, és sok problémát jelent.

— A gyógypedagógus tevékenysége sajátos „gyógyító”, pedagógia, oktatói és szervező tevékenység. Mondhatni: küldetészerű. Olyan nevelési elveket és olyan nevelési gyakorlatot feltételez, amely kifejleszti a sérült vagy gátolt emberben is az autonóm erkölcsi érzéket, az érzelmi és értelmi funkciókat, és szükségképpen produkálja a humánus parancsokat teljesítő és a társadalmi közösségekbe beilleszkedni törekvő, önmagát elfogadtatni akaró önálló magatartást.

— Így van. A gyógypedagógus tevékenysége csak akkor hozhat igazán jó eredményt, ha hivatástudattal végzi. Mert nehéz, fárasztó, sok ismeretet kívánó „alkotó” munkának kell lennie, szinte már művészi ihletettségűnek. Az eredmény adja meg az örömet, a szépségét, az értelmét, ezért érdemes erre a munkára az életet rászánni. Mert hiszen társadalmilag még nem eléggé megbecsült foglalkozás. Ez talán azzal is magyarázható, hogy nem eléggé ismert, vagy félreismert.

— Mennyiben segítheti ezt a munkát a társadalom megértése, aktív részvétele?

Milyen támaszt nyújthat az emberek szeretetére, pártfogó gyöngédsége? Hiszen csak a szeretet ébresztheti föl a viszontszeretetet; senki sem élhet kedve szerint, amíg a másik szenved s nem tesz érte legalább annyit, amennyit valóban megtehetne.

— Sokat, rengeteget nyújthatna. Legnagyobb problémáink egyike a sérültek behelyezkedése az épek közé. A fejlődésben gátoltak legtöbbször teljesen alkalmas arra, hogy önálló életvitelt vezetve, értékes munkát teljesítve a társadalomban harmonikusan, kiegyensúlyozottan, embertársaival jó kapcsolatban éljen. A baj az épek közössége részéről van. Nem fogadják be őket megfelelően. Feltűnően megnézik azokat, akiken mutatkozik a sérülés valami jele, túlzóan, észrevehetően sajnálkoznak rajtuk. Nemegyszer visszaélnék velük, nem odaváloán tréfálkoznak. A még súlyosabb tapasztalatokról nem szívesen beszélnek.

Ezek miatt az „integrációs” nehézségek miatt próbálkoznak több helyütt — ahol jól fejlett a gyógypedagógia — legújabbban azzal, hogy a sérülteket milyen módon lehetne minél előbb beilleszteni az épek közé már az óvodában, iskolában, legalább néhány óras közös foglalkozásra. Hogy minél előbb megismerjék és megszokják egymást. Egyelőre ez csak kísérlet.

Nagy feladat — és gond — annak elérése, még megközelítése is, hogyan győzzük meg az épek közösségét, megismertetve őket ezekkel a problémákkal; hogyan lehetne erre igénybe venni a kultúra, a művészet eljárásait, módjait, az előadások, a szépirodalom, a film, a rádió és a tévé segítségét.

Nem „jótékonyágot” kívánunk a sérültek számára itt sem. Csak annyi udvariasságot, megtértést, együttérzést, ami minden embertársunknak egymástól kijár. És még inkább azoknak, akik több küzdelemmel, több szenvedéssel, kudarc-élményekkel és lelki sérüléssel érték el a műveltségnek, munkaeredménynek azt a fokát, amit az átlagember.

HEGYI BÉLA

Lepkeszárnyon

EMLEKEZÉSEK (8)

Írta SZILI LEONTIN

A második hosszabb beszélgetésre az „ötvenes években” került sor. Unokahúgomnak egy budai eszpresszóban adtam találkozót, de ügyeimet gyorsabban sikerült elintéznem. Így a megbeszélrt időpontnál jóval korábban ültem le egy asztalhoz. „Nem zavarom?” — kérdezte egy hang: Boross Elemér telepedett mellém. Csodálkoztam, milyen jól emlékszik arra a régi beszélgetésünkre, amikor vagy két évtizede megismerkedtünk, Smolka János filmügynök irodájában vára-kozva. Most sem hallgatta el, hogy neki, a született proletárnak, éppoly mostoha sors jutott osztályrészéül, mint nekem, „a békeévek és háborús nyomorúságok egykori szemérmes úri szegényének”. Ő is „feketén” vállalt munkát, akárcsak én, aki akkoriban — egy régebbi kedves íróársam beajánlására — taxigépirői munkát és forgatókönyvek éjszakai leírását is vállaltam a filmgyárnak. Írógéppemmel a kezemben nem írói, hanem asszonynevemen állítottam be a filmgyár illetékes beosztottjától megnevezett szerzőkhöz. Ki kell jelentenem, hogy ily minőségemben is sok igaz megbecsülést adó, valóban baráti fogadtatásra találtam (hogy többek közül csak Dallos Sándorék vagy Mészöly Dezsőék nevét említsem).

De térjünk vissza a budai eszpresszó kis asztalához. Egy sokat próbált, családott, fáradt ember kortyolgatta előttem kesernyés arccal a feketéjét. Hol volt már az a bizakodó lelkesedés, amellyel 1945-ben Bálint Lulu bácsival fogadott a megalakult Magyar Írók Szövetségének Nagyatádi Szabó utcában lévő ideiglenes helyiségében. „Azt hiszem, nem tévedek, hogy 1950 márciusában megszüntették a tagságát?” Szótlanul bólintottam. „De természetesen biztosították róla, hogy ez semmiféle hátrányt sem jelenthet irodalmi munkásságának kifejtésében. Mondja, hány könyve jelent meg a felszabadulás után?” Az ujjamon számítottam: „Három regény, egy elbeszéléskötet és három ifjúsági mű.” „Es tagságának megszűnte óta?” Kénytelen voltam bevallani, hogy bizony egy sem. „No akkor kvittek vagyunk?” húzta ironikus mosolyra a száját. Kihörpintette a kávéját, és pár perces hallgatás után nagyon komolyan mondta: „De azért ne adja fel... Kérem, nagyon kérem: ne adja fel...”

Hát, nem adtam fel. Nem volt könnyű dolog helyet keresnem, illetve találnom. Sajnos közben-közben még jó ideig vállaltam ügynevezett „fekete” munkát is, amelyek saját nevemmel nem jögzetben, furcsa módon mindig megütötték a mértéket. S volt még egy szokatlan közbeeső állomásom is: Bohuniczky Szeft íróársam tanár-férjével, Maller Dezsővel kölcsönkönyvtárat nyitottunk a Széna téren. Az ötletet Medveczky Bella íróónk barátunk adta, aki facér íróónból szintén kölcsönkönyvtárossá lett. Szeft színpadiasnak ítélte Bella viselkedését; tagadhatatlan, hogy operaénekesnő korából ragadt rá némi pátosz, de sok jó tanáccsal segített bennünket — s ami a legfőbb, becsületes ember volt és áldozatkész barát.

Bohuniczky Szeft személyesen csak a hárorú után ismertem meg. Egy közös ügyben kerestem fel, neki is megjelent ugyanis egy regénye Rómában (de nem Mario Brelich fordításában). Tehát egy számomra idegen asszonyt ültettem le a kanapénkra, s amikor hosszú beszélgetés után ültéből felemelkedett, már tudtam, hogy ez az asszony egyik legőszintébb és leghűbb barátomná lesz. Életünknek leglányegesebb hasonlóságát abban leltük fel, hogy a háborúban mindketten elvesztettük otthonunkat és minden kézzel tapintható értékünknel becsesebb értékünket is: hivatásunknak nyomtatott betűkben is kifejezésre jutó gyakoriását. Úgy éreztük, hogy épp akkor, amikor a körülöttünk tapasztalt, sőt általunk is átélt szenvedések árán lényegre törő megátásainkban is valóban íróvá érhattünk. S ami még ennél is több: hitünket mindkettőnknek sikerült a legnagyobb zailásokban is megőriznünk. Nem szerénytelenségből idézem, amit ő első találkozásunkról jegyzett fel a naplójában, de talán így válik érthetővé egymás iránti kölcsönös megbecsülésünk tartóssága. „...Mikor Leontin csengetésemre kinyitotta előszobájuk ajtaját, és én szokott félszűségemmel beléptem, szembefogtuk egymást, és én nyomban elvesztettem félszűségemet. Asszonyok között az a nagyon ritka találkozás volt ez, amikor már az első percek barátságot rögtönöznek. Tudtuk, hogy nem

fogunk egymásnak hazudni, mert nem is tudunk hazudni. Oly időkben, amikor meghitt régi barátok is elvesztették bizalmukat és sunyin lesték egymás pálfordulásait, és kitérő embereket is lefőrtött a félelemből fakadt hazugság, két aszszony spontán bizalomból fakadt találkozása egy egész életre szóló jelentőséget kapott..." Nem idézem tovább, mert lehet, hogy irántam felébredt szeretete elfogultta tette. Bár sokszor jelentette ki, hogy ösztönélete csalhatatlan, bizalmát — mondta — csak olyan emberek tudják felébreszteni, akikről azonnal megérzi, hogy hazugságra hozzá hasonlóan képtelenek. Valóban: sohasem hazudott, s haláláig volt őszinte és hű hozzám, mint ahogyan és is hű maradtam hozzá — a síron túl is.

Mint már említettem, Medveczky Bella példája vetette fel a kölcsönkönyvtár ötletét. Szefi férje, Maller Dezső, mint „kommunista szimpatizáns” tanár vesztette el tizenkilenc után tanári állását, mert óráin Petőfi, Vörösmarty és Arany mellett Ady Endre verseit is megismertette diákjaival. Így nem volt nehéz az ő nevére iparendélyt és szerény vállalkozásunkhoz — eléggé csekély tőkével — tőkés társat is szerezni. A megindulás nehéz korszakában rengeteget dolgoztam, de munkám, sőt maga a vállalkozás sem volt hosszú életű. Hogy miért, ahhoz talán felesleges a hosszabb magyarázat. Közös üzleti vállalkozásunk tehát megszűnt, elmentében a barátságunkkal. Szefiék az Áldás utcai villa társbérleti szobájában hősi életet éltek. Maller Dezső, hogy valamit hozzákeressen még szerény nyugdíjához, tanítványokat oktatott. Nemrég olvastam (könnyektől elhomályosuló látással) egy róla írt, számomra különösen megkapó novellát. Írója és felesége hű barátságokkal vették körül Szefit; férje elvesztése utáni legnehezebb napjait megértő szeretetükkel enyhítették, és szemérmes tapintattal találták meg a módját a róla való gondoskodásnak is. De számára a legtöbbet jelentette — mint nekem sokszor mondogta — egy hű baráttól a legmagasabb síkon hallhatni örök szerelmének, az irodalomnak időszerű és örök kérdéseiről. Valóban, Szefi ösztönélete csalhatatlan volt, mert csakis a hű barát találhatta meg e szavakat róla: „Utolsó cikkének utolsó mondata így szól: „Még tudtam őrizni saját világomat.” Talán maga sem tudta, milyen nagy dolgot ír le ezzel. És hogy milyen szép, nemes, tiszta kincs volt ez a saját világa; milyen példás az erkölcs, amivel ezt a saját világát megőrizte.”

Egyszer találóan állapították meg rólam, hogy az alaptónusom „kissé szomorúság”. Nos, Szefi maga volt a napsugaras derű; ő tanított meg újból szívből nevetni, és kibányászta belőlem nagyon mélyre süllyedt, már-már elveszített érzékemet a humor iránt. Szép nyári napokon sokszor tettünk kirándulásokat kettesben. Bejártuk a Dunakanyar festői tájait; sokszor mondtuk el vágyakozva, ó, ha Szentendrére lenne egy fák közé elrejtett kicsike házunk! De szeretjük a budai hegyeket is, legtöbbször a Normafa környékén ütöttünk tanyát. Isten szabad ege alatt, megszabadulva a sokszor nehéz napok terheitől, mindketten ismét gyermekké lettünk. Szefi szinte beleolvadt a természetbe, minden szépségébe, amivel gazdaggá teheti Isten az előtte leborulni tudó embert. Nagyokat gyalogoltunk, s amikor már kifáradtunk, leheveredtünk a fűbe. Jó étvágygal láttunk neki megszokott menünknek: vajaskenyérnek zöldpaprikával, amit termoszban hidegen tartott vízzel öblítettünk le. Aztán jött a csemege: Szefi ízletes süteményei és a másik termoszból forrón kicsorduló párolgó feketelekvé. Közben azt játszottuk, hogy valahol a nápolyi öböl csücskének egyik útszéli albergójában falatozunk, még a vörös falernumit is hozzá képzeltük. Sokat kacagtunk, de még többször voltunk nagyon is komolyak. Mindkettőnk lelkének egyik közös kulcsa a zenéhez nyitott utat; együtt dúdolgattuk a legszebb Bach air-eket, részleteket Beethoven műveiből, hol én, hol ő találva rá a dallamára. Neki őszintén tudtam vallani sorsom külső és belső történéseiről, és én is megismerhettem az ő tartalmas életének, váltakozó lakásainak gazdag történeteit. Teljes egészében befogadott bizalmába, az ő „külön, szép, tiszta világába”, ahová — szavait idézve — csak azokat tudta befogadni, akiket „igazi barátoknak és tiszta embereknek” tartott.

A már említett novellát olvasva értettem meg, hogy mily csalhatatlan ösztönrel tartotta elsősorban ilyennek annak íróját. Hisz írásának minden egyes szava a semmit el nem felejtő és megértő barát emlékezésének jegyében fogant, ezért ejtett oly lelket átmosóan szép, lepkeszárnyként felvillanó varázslatba. Visszahozta az Áldás utcai társbérleti szoba felejthetetlen jóizeit, ahol oly harmonikus összeforrottságban fért meg megbecsülés, barátság, és őszintén átértett igaz

szavak mindarról, amiért élni még érdemes. Semmiféle teher nem húzhatja lefelé az embert, akinek nincsenek hatalmi vágyai és igényei, hanem oly szerény és derűs, amilyen Szefi volt, talán épp közösen kedvenc assisi költőszentünk, a természet csodáira oly fogékony Poverellónk példáját tartva szem előtt. Mily gyorsan száguldottak tova az órák a törött rugójú hatalmas fotój öblébe süllyedve, miközben künn teljesen besötétedett, s benn csak a megtömött kis vaskályha izzó parazsa festette lobogó vörösre az öreg bútorok megfeketedett politúrját. Miközben Szefi sűrűn töltögette a feketét, Dezső, akinek fehér oroszlánsörényét is — úgy tűnt — áttűzestette, mély hangjához hasonlóan a bengáli-vörös fény, a régi nagyok verseit idézte. Mert ő is állhatatos hívője volt az irodalomnak. És Istennek is, apjától megtartott saját hitében. A súlyos szavakat csakhamar felváltotta Szefi önfeledt kacagása, aki már Somogy behavazott téli lankáin szánkázott vissza a gyermekkorába, majd közösen repültünk el Botticelli sejtelmes dombos-völgyes mesetájjaira, kedves Toscanánk olajfái közé, hogy aztán már a Villa d'Este szökőkútjainak permetező zsongását és ciprusainak suttogását hallgassuk. Csupa, csupa varázslatos vidék és szépség: irodalomban, zenében, képzőművészetben — és emberben.

Barátságunk révén sok figyelemre méltó, nem éppen szokványos életet és életformát ismerhettem meg. Néhanapján mi is velük tartottunk a budai kis szerb kocsmába, melynek csípős ízű fűszerei olykor, ha nem is csípős, inkább csipkelődős megjegyzésekre biztatták Szefi nagy kacagásokba lendülő vidámságát. Szónylacskáival sokszor célozta meg régi illusztrátora, Fáy Dezső zsörtölődésekre hajlamos, „öregkisasszonyos” szokásait, bár a művész egyre szikkadtabb és humorban is sovány, derék feleségének neheztelő pillantásai gyakran forrasztották torkára a szót.

Bezzeg bírta a mókáit Tersánszky Józsi Jenő, aki azonban az idők múlásával egyre ritkábban mutatkozott, fején megnevezhetetlen színűvé kopott, elmaradhatatlan svájci sapkájával, amelytől a világ semmilyen kincséért sem vált volna meg. Szefi által ismertem meg Babits Mihály özvegyét, szegény Török Sophie-t is; borongós lényé azidőben már csak meghasonlott roncsa volt egykori énjének.

Nem sokkal kölcsönkönyvtárunk életre hívása után — egy borús őszi napon — lépett be Széna téri helyiségünkbe, meglehetősen félszegen, az évei számát tekintve még nagyon fiatal Czibor János, aki később szintén el-eljárt Szefiékhez. Bámultam ennek az életét könnyelműen elpazarló, nagyon is kiegyensúlyozatlan és nagyon tehetséges író éles eszének villámgyors reflexú, bár néha csavarosan különös járását, szöges ellentétekből összeállt — helyesebben szétszóródó — vonzó és taszító egyéniségét. Tudott bohókásan és keserűen is humorizálni, de ez a humor legtöbbször álmatlan, avagy mélységesen mély öntudatlanságokba süppedt éjszakái után rátört, célokot veszített kétségbeeséseit leplezte. Sokszor azonban megcsömörlöttségének életundorát már elrejtteni sem próbálta. Pedig mily okosan, sőt megszállott perceiben lángoló tűzzel tudott szólni irodalmunk egyik-másik messze költözött nagyjáról. És mily cinikusan lekicsinylő jellemzéssel tudta neveltségessé tenni a „magukat legalábbis Móricz Zsigáknak felmagasztaló törpécskéket”, akik mindenképpen óriásoknak szeretnének látszani. Pénze azonban sohasem volt. A neki megküldött, számára értéktelen tiszteletpéldányokon felül értékes irodalmi műveket is elvesztegetett a könyvtárban. Ezeket Dezső akárhányszor megvásárolta azzal a titkos célzattal, hogy amikor pénzhez jut, és hallgat a józan szóra, visszaveheti tőle. Szegény Czibor János! Életmódjának szántszerű, önröncsolásával szinte siettette amúgy is bonyolult és zilált idegrendszerének teljes megromlását. Megdöbbentő vége szomorú példázata a szkepticizmussal mindenfajta hitet elvetett, már semmiben hinni nem tudó lélek leegyszerűsített menekülési teóriájának: csak mindenáron kiszállni a szorongásokkal teli tudatból, bármiféle ismeretlenbe, ahonnan „megsenki sem tért vissza”.

A „jóság nemtőjeként” mutatta be Szefi a rászakadt nehéz életével mindig panasztalanul, bátran megbirkózott Garay Etát. Valóban, Eta anyasági ösztöne — egyetlen nagy tehetségű fia iránti korlátlan szereteten és büszkeségen felül — szinte egyetemes anyaságáá táglult minden lelki sérült irányában. S Szefinek köszönhetem, hogy még egyszer viszontláthattam Schöpflin Aladárt is, aki annak idején — régen — egy neki tetsző elbeszéléssel beajánlott Révay Józsefnek, a Franklin Társulat kiadásában megjelenő akkori Tükör szerkesztőjének. Szefi fiatalágában egykor elválaszthatatlan barátja, Irénke meginvitált Gyulai Pál

utcai otthonukba: viszontláthatom szellemben akkor még ép, de testben sajnos már csaknem béna férjét, akinek elesettségét nagyon fájt látnom. S éreztem, hogy ezúttal Szefi fel-felcsilingelő kacaja sem valódi jókedv, amint régi közös emlékeinket ízlelgetve majszilang Irénke remek kuglófját. De hála Istennek Schöpflin nem hallotta ki a régi hangnemben felcsattanó nevetésnek titkos elszomorodástól hamis mellékszöngéit. Arcának fakó szürkésége némi színt kapott, amint keresgélve elsüllyedt érzések és szavak között, kissé keserű múltba-nézéssel fordult a vidámságot hazudó Szefi felé: „Tudja micsoda maga, Szefi? A messzeségbe foszlott Nyugatnak visszaingerkedő mosolya.”

Dezső elvesztése átmenetileg nagyon letörte Szefit, de miután volt célja és tartalma életének, tartását semmi sem roppanthatta össze. A „Nyugatnak visszaingerkedő mosolyát” és képzetének varázslatos tájait magával vitte a kopár mezőre néző albertfalvai nagy bérkaszárnya szerény kis lakásába is, amelyre kénytelen volt elcserélni megszokott Áldás utcai társbérletét. 1963-ban kelt levelében így ír erről: „Ezt a kis napos, tiszta külvárosi lakásomat egyre jobban szeretem. Ablakomból óriási égboltot és dunántúlias dombokat látok. Szeretem a fényt, de még jobban, ha felhős az égbolt. Lehet, hogy író lesz itt megint belőlem. Mert bizony most hónapokon át csak képzeletem...” Két hónapig ugyanis Hollandiában élt. Itt találkozott még egyszer — utoljára — egy nagyon régi, salakmentes érzésének alkonyba hullott fényével. Talán senkinek sem írt és beszélt erről a végső búcsúról oly őszintén mint nekem. Holta napjáig gondtalan gazdagságban élethetett volna, akár én — ugyanebben az évben Edinburgban meglátogatott orvosnő barátnőmnél —, de ebben a kérdésben is közös nevezőre jutottunk. Világjárásunkból nagy élményekkel dúsabban tértünk vissza, de mindketten észrevettük a nagy jóllakottság bőségének hiányait. Káprázatos lakás, drága szalonokban különlegesen finom kelmékből tervezett, új divatú ruhák, s az üzletekben a sok selejt és krimi között, magas igényű, csodálatos könyvek — de ez utóbbiakat csak kivételes emberek vásárolják és olvassák is el. Így volt ez Hollandiában, de Skóciában is. En egy kitörölhetetlen élményt hoztam magammal. John Knox városában alig van katolikus templom, így csak nehezen találtunk rá a kis kápolnára, ahol lengyel disszidenseknek tartottak épp szentmisét. A padokban nagyrészt idős férfiak és asszonyok ültek, sokan zöldesre kopott, súlyos fekete ünnepelőben, előttük ugyancsak kopott bőrbe kötött, kapcsos imakönyvvel. Régóta élhettek már itt, de mindenkinek meggyötört arcáról kivétel nélkül a gyógyíthatatlan honvágy süttört felém, és szemükből egyformán csordult ki a könny, amikor a mise végén, hazájuk himnuszának hangjaira nehézkesen felemelkedtek, s az ősi dallamot egy emberként énekelték, szívbe markolón, leplezhetetlen vágyakozással. Tapasztalatainkat összegezve: igaz, szegényebbeknek látszunk, ám mérhetetlenül gazdagabbak vagyunk minden hitét és hazáját elhagyottnál, és azoknál is, akik egy gazdag nyugati állam szülőtteiként a jómód fuldokló unalmából menekülnek különféle lélekölő mámorokba. Szefi nem szeretett leveleket írni, de nekem gyakran küldött meglehetősen olvashatatlan írásával sűrűn teleírt kéziratlapokat, néha pedig csak pár hívó sort. Szerencsés érzékkel találtam el mindig az időpontot, amikor a legjobbkor jön egy bizalmas barát, sőt égető szükség van rá. Sok lényeges dologról esett közöttünk szó; például a hit gyógyító erejében mindketten hittünk. „Definiáld, mit értesz te hiten?” — kezdtem tőle egy alkalommal, s ő meggyőző erővel válaszolta: „Azt, amihez teljes becsületünkkel oda merünk szegődni. Úgy érzem, mindenkinek az a legerősebb hite, melyben bátran megnyilváníthatja emberségét. Az enyém: Isten és írói munkám.” Szerény kis külvárosi lakásában egyre több megértéssel nézte környezetének gyarlóságait, embertársai iránti együttérzésében egyre adakozóbb lélekkel szórta ajándékuil öregeknek, fiataloknak, kis-mimizetteknek és reménykedőknek mindazt, amit egyedül érzett értéknek: a szeretetet és a kultúrát. Amikor dolgozott, sohasem zavarták. De a délutáni órákban gyakran kopogtak hozzá szellemi kincseinek ajándékaira éhes munkásasszonyok és a meséire, kifogyhatatlan süteményeire áhítozó gyerekek. „Szeretnek és tisztelnek” — mondta meglegedetten, és tudtam, hogy a rózsadombi villa tulajdonosára gondol, aki már héttel Dezső halála után kifejezte az igénvét az általa lakott társbérleti szobára. Igen: ő valóban mindig megőrizte önmagát. S egyszer, amikor ablakából végignézett a dombokra felkapaszkodó, kék szarkalábakkal meghintett gyepes térségen, fénylő szemmel jelentette ki: „Azt hiszem itt sikerült újból írni a lennem” — és e pillanatban tudtam, hogy maradéktalanul boldog. S mondhat-e magáról ennél többet egy ember?

Az irigységet sohasem ismerte; őszintén örült, ha az életébe befogadottaknak valami sikerült. Munkára biztató meleg érdeklődése mennyire távol esett az azóta gombamódra elszaporodott, kóros járvánnyá vált „baráti elidegenedésektől”.

Lepekészárnyon felvillanó újraéléseimben csupán a messze költözöttekről szólok, mert hála Istennek még sok, nemcsak emlékeimben, de valóban élő színes egyéniség barátságát mondhatom a magaménak, habár jóval többen vannak már elérhetetlen távolságban, mint az engem levélben, telefonon vagy személyes látogatásukkal megörvendeztetők. Férfiak, nők vegyesen, katolikusok és saját hitükhöz, eszméikhez hű emberséges emberek, akik a számukra legnehezebb időkben is megőrizték — Szefihez hasonlóan — önmagukat. (Van köztük olyan, akinek mesteri tömörségű megfogalmazásában a tudatom legmélvén forma után kívánczó saját mondanivalóimra döbbenhettem, és így külön büszkeséggel tölt el barátságának ajándéka. És büszkén vallom barátomnak azt az eszméihez ugyancsak törhetetlenül ragaszkodó neves író, akinek világnézete sokban tért el az enyémtől, írásaimat mégis bátran hozta lapjában, azokban az időkben is, amikor sok baráti szerkesztő nézett el a fejem fölött, attól való félelmében, hogy a régi barátság segítő kéz nyújtására kötelezheti. Ettől pedig soha senkinek sem kellett félnie: előbbi írártársam is önként vállalt el lapjában, s nemrégiben írt levelében újabb bizonyosságát adta változatlanóságának: „...bár különböző indíttatású emberek vagyunk, s valószínű, hogy világnézetünk között is van különbség, de az alandolagban, a tisztesség és becsület kérdésében egyformán gondolkozunk. Különös, hogy ellenségeim ugyanezért gyűlölnek, amiért a barátaim szeretnek. Mert konok és megközelíthetetlen igazságkeresésem folyamán mindig elvettem és megvettem a hamisat, a hazugot, az álnokot, a csúszómászót, a kéz-kezet-mos embereket. Summa summarum: más életút után, de végül is sok azonos következtetést vonhatunk le, és alkalmasint ez rokonított bennünket akkor régen is, amikor írásai megjelenésére kívántam alkalmat adni...”)

Ó, reménytelenségem nehéz éveiben mily sokat jelentett egy-egy megértő kéz-szorítás, néha épp olyanoktól, akikkel voltaképpen sohasem álltam közeli baráti kapcsolatban! Idegen, nevemet nem is ismerő lektorok adtak írásaimnak otthont a rádióban. Először két zenei hangjátékomat. Az elsőben az öreg Verdi találkozik a meghalt feleség kívánságára alapított Casa di Riposóban fiatalságának muzsikus társaival. A rádióban több neves színészünkkel kerültem kapcsolatba. Ajtav Bandit több évtized után itt láttam viszont. Timár Józsefet és Uray Tivadart addig csak színpadról ismerem, mégsem csupán színészi értékítéletem alapján sorolom őket oda. Nem vagyok barátkozó és simulékony, különösképpen azokkal, akiket nem ismerek. S ők sem voltak olyanok. Azonban a próbák és hangfelvétel szüneteiben a beszélgetés kikerülhetetlen, s talán a megidézett nagy szellemek életútját követő gondolatok nyitottak rést zárkózottságuk falán — mert mindkettőtől hervadhatatlan szavakat kaptam: talán nem is nekem, hanem önmaguknak szánták, de mégiscsak én kaptam azokat, az én tulajdonomá lettek.

(Folytatása következik)

A lényeg árnyékában

*A lényeg árnyékában
gyökerei ver a fény.
A semmit taszító
mozdulat válik
maradandóvá.
A Gondolat szülte
teremtmény
teremtő gondolattá,
és mikor imára fakad,
felismeri magát.*

Áldást kérve

*Beásom a földbe
minden fájdalom:
teremjen örömet.
Tenyeremen
morzsolom szét
a jóreményű földet,
kegyelmet kérve a vetésre.
Áldassék a sugárzó ragyogás,
a vérverejték
az olajfák hegyén.*

VÉKEY TAMÁS

Irgalom, Édesanyám . . .

Könyveink csöndes élőlények. Türelmünk napfényében be tudják tölteni sorsukat; mintha pihenő csapatunk lennének, figyelnek bennünket, törökülésben. Élnek, változnak körülöttünk. Változásuk észlelhető, mégis titkos folyamat; kinyílnak előttünk, s megfejtődnek. S mi? Talán tágulunk, mint a galaktikák, méltóságteljesen, s egy-egy pillanatunk egybecseng nagyságukkal.

A polcról kiválik egy járőrcsapat, összeverődik az íróasztalon. Az ember eléjük könyököl, lámpát gyújt, s megmustrálja a könyvoszlopot. Legalul egy halina kötésű vastag, üres füzet. Bele kell lapozni. Mintha életünk legjobb filmjére ülnénk be, melynek egyelőre csak a fehér kockái peregnek. A nagy film ezután jön.

A halina fedélen Josef Klepešta világoskék vászonborítású könyve, mélyen nyomott, kátrányfekete címbetűkkel: **Csillagképek Atlasza**. Vélhetnénk az evangélium grafikai segédkönyvének, tengerkéék, mértani szeletekre szabdalt égboltozaton a csillagászat paramétereivel (Isten titkait kiszámíthatnánk, ha ismernénk matematikáját. A mi matematikánk egyenesvonalú, és halmozódik. Istené gömbalakú), sárga nóvák és negatív fényrendű csillagfürtök fehér pöttyeivel. A vezérvonalak figurákat revelálnak: Paradicsommadár, Légszivattyú, Sas, Oltár, Szekeres, Véső, Ökörhajcsár, Vadászebek, Hajógerinc, Kassziopéia, Galamb, Kemence, Éridánusz, Ingaóra, Hiúz, Hajófara, Szűz, Tukán, Pajzs; csillagászati verskötet.

Rajta fekszik József Attila összes verse. Zöld bőrkötése lassan öregszik, finoman barnul. Pórusai kiütkeznek, mint a gyíkbőrnek. A könyvlapok érett sárgák. Hátán meg egy bakfis-kötet, a hússzínű, aranykorsós **Két Párbeszéde** Paul Valérynak, s legfölül a keskeny, alig nyolcvan oldalas, lilásbarna zsebkönyv, Arisztotelész **Poétikája**. Alulról fölfelé fogy s keskenyedik a kis könyvpiramis. Nemhogy megférnek, átszólnak egymásnak. Az íratlan könyvbe csillagképek matricái préselődnek. Az Atlasz csillagképei meg Attila aranykeretes költészetét tartják. Attila meg Eupalinoszra vagy az építészre figyel, nagy hallgatagon. Valéry Arisztotelésszel néz farkasszemet, haragos némaságát első mondatára szegezi: „A költészetről magáról, és annak műfajairól kívánunk beszélni . . .” Valéry: Ördögöt kívánunk, hiszen az egész arról beszél, jobban mondva azt beszél! A nagy görög csodálatos metszésű arca meg se rebben, s elkezd, elkezdené, ha Attila sikoltása szavát nem venné: „Irgalom, édesanyám, mama, nézd, jaj kész ez a vers is.” Valéry korszója szikrázik a figyelemtől.

A mondat vállán ott van a — Nemes Nagy Ágnes megpillantotta — némi hó, jeléül annak, hogy megküzdött az idegen csillag jegén szalagnyi létéért. Viszi Attila, fut vele, mutatja tenyerében.

Egy kupac könyv. Emberöltőre elegendő. Kevés és arányos. Szó és ég. Törvény és szabadság. Költészet és kozmosz. Az ember vizsgáló tekintete mégis tovább vándorol, s megáll egy vörösszélű, magányos, vaskos könyvön. Ez a könyv valahogy mindig külön fekszik, odébb tolva vagy várakozva, elhanyagolva vagy agyonlapozva. Kézikönyv, méhkas, aszúhordó? Evangélium. Nem rivalizál, elmélyít. Elsőbbségért

nem tusakodik, hanem mivel első, visszahúzódik és jóváhagy. Szolgáló könyv, mindenben, mindenhez, mindenkinek nélkülözhetetlen. Súlya tekintélyes. Az 1182. oldalon van kinyitva. Jelenések könyve, 3,3: „Emlékezzél vissza, hogyan kaptad és hallottad; tarts ki mellette és tarts bünbánatot.”

Emlékezzetek vissza, hogyan kaptátok. Visszaemlékezem. Irgalom, Édesanyánk.

Vasasolóéke

DOKUMENTUM

HEVESI SÁNDOR ISMERETLEN LEVELE

Közli DÉVÉNYI IVÁN

Hevesi Sándor (1873—1939), a nagy — katolikus szellemű — rendező, dramaturg, kritikus és drámaíró, Molière, Ibsen, G. B. Shaw és Wilde fordítója, a modern magyar színjátszás alapjait lerakó Thália Társaság egyik irányítója, Mozart és Verdi operáinak rendezője, a Nemzeti Színház 1923 és 1932 közötti igazgatója, tartalmas tanulmánykötetek („Dráma és színpad” 1896, „Az igazi Shakespeare” 1919 stb.) szerzője 1920/21-ben — 1514 címmel — drámát írt. A művet — amelynek Bakócz Tamás esztergomi érsek, Dózsa György, Mészáros Lőrinc ceglédi pap és Telegdy István kincstárnok a főszereplői — 1921 októberében mutatta be a Nemzeti Színház. (Ugyanebben az évben a dráma — a szerző előszavával — könyvalakban is megjelent az Athenaeum kiadónál.)

A mai magyar irodalomtörténetírás az 1514 című Hevesi színmű megítélésében nem egységes. „A Császár és komédiásnál eszmeileg is, megírásában is gyöngébb a Bakócz Tamás személyét tragikussá növelő 1514” — olvassuk a Magyar Irodalmi Lexikon I. kötetében (Akadémiai kiadó, 1963). László Anna — akinek alapos Hevesi-monográfiáját 1960-ban adta közre a Gondolat Kiadó — már sokkal árnyaltabban (és elismerőbben...) ír „a vitathatatlanul kimagasló színvonalú” műről. László Anna is szóvá teszi a dráma eszmevilágának „súlyos hibáit”, mégis: „lenyűgöző alkotás”-ként, „monumentális körkép”-ként, „bátor tett”-ként jellemzi „a nép ügyével való szolidaritást hirdető” színművet, amelynek bemutatását rosszakaratú huza-vona, a konzervatív-ellenforradalmi körök gáncsoskodása előzte meg. (Az ún. „Színművészeti Tanács” nem akarta beleegyezését adni az 1514-es parasztmozgalmat rokonszenvvel ábrázoló dráma bemutatójához; végül is Ambrus Zoltán közbelépésére került sor a premierre.)

Az esztergomi Primási Levéltár Hevesi Sándornak egy érdekes, mindmáig publikálatlan — e drámával kapcsolatos — levelét őrzi (CA 1573/1920). A levélnek — amelynek hiányzik a borítéka — minden bizonnyal Léopold Antal prelátus-kanonok, a nagy tudású történész és művészeti író volt a címzettje.

A kézzel írott, keltezetlen levelet, ezt a figyelemreméltó irodalom- és színháztörténeti dokumentumot — amely bepillantást nyújt Hevesi Sándor alkotói műhelyébe és megvilágítja az író (Dózsa György szerepének megítélésében nyilvánvalóan vitatható...) történetiszemléletét — rövidítés nélkül, betűhíven közlöm.

Mélyen tisztelt Uram,

a Nemzeti Színház jövő évadja számára egy „1514” című drámán dolgozom, amelynek hőse Bakócz Tamás, egykori esztergomi hercegérsek. Minden szükséges művet megszerezhettem a Papnövelde prefektusától, dr. Saly Lászlótól, aki „Császár és komédiás” c. drámámhoz is a legnagyobb előzékenységgel bocsátott rendelkezésemre mindent. Van azonban egy dolog, amelyet nem sikerült megszereznem, s ez X. Leó pápa

búcsúlevele (a szó szerinti szöveg), amelyet Bakócz Tamás magával hozott Rómából, s amelyet a templomokban kihirdettek.

Minthogy a dráma prologójában e bullát — amely az 1514-iki események elindítója volt — lehetőleg teljes szövegében akarom elmondani, azzal a nagy kéressel fordulok Főtisztelendőségéhez, hogy kegyeskedjék számomra az esztergomi könyvtárból — ahol bizonyosan megvan — e bullát (akár latin, akár magyar nyelven) a saját költségemen lemásoltatni és címemre elküldeni (Budapest, X. Szapáry u. 3.).

Főtisztelendőséged igazán nagy hálára kötelez, és kegyes dolgot is művel, mert bár eddig sokan írta drámát az 1514-iki parasztlázadásról, Bakócz egyikben sem szerepelt, s a történetírók nagy része nem festett méltó képet arról a magyar primásról, aki a pápai trónra is aspirált s a ki a korszak legnagyobb szabású alakja. Nálam ő a tragikus hős, aki mellett Dózsa György csak epizód; az eszköz, mely a gazda ellen fordul.

Szíves jószágát előre is köszönve vagyok kiváló tisztelettel

Hevesi Sándor

V á l a s z

Juhász Ferencnek, az Új Írás 1976 augusztusi számában megjelent Latinovits Zoltán koporsója kívül-belül teleírva mint az egyiptomi múmia-bábok című versére.

Hazánk koszorús költője,
ne keseredjenek önkinzó ostorozássá
szavaid, az átokszíjból font szókötegek.
Ostorozó! Jaj röstelléd inkább
önéleteinkben az apró kis gyilok
szó-török halálra szurkáló pengetővét.
Miért nem tettétek Őket védett területté?
Ti Őrzők vigyázon felülkerekedve
a strázsán!
Fordítani volt nagy erőtök a Sors
kerekén, de hol van a visszatartó
fennen hirdetett értelem
töletek felszállt őszereje?
Megtanulandó lám a fékek fogaskerekű
nyüzítése a lengő körhintán.
Sirásotokból iszonyúan nyög ki
a jóvátehetetlen féltő szeretés
béna akarátja. Mért nem véditek
lángcsóvásüstökű új isteneiteket?
Bűnjátok persze az odvas föld
nyálkás-sós üregébe velük enyészni.
De Titeket őrzön az élet élére
állított jó sorotok.
Legyen erőtök vállalni az új bűn
rátok tekerült szövevényét.
Mondj inkább áment
vádolt Kedvesidért.

HALASSY ADRIEN

NAPLÓ

SZEMBEN SÍK SÁNDORRAL ÉS PUSZTA SÁNDORRAL

Aki kezébe veszi *Sík Sándor Összegyűjtött verseit*,* ha ízlésével, poézisről vallott felfogásával talán ellenkezik is a gyűjtemény nenány darabja, egy nagy es gazdag egyéniség sugárzásában érzi magát. Olyan egyéniségében, aki a kor adekvát nyelvében meg merve vallani vallásos érzületét, aki nem szégyellt vallásos költő lenni például a szecesszio időszakában, sőt, épp a szecesszio nyelvén igyekezett kifejezni magát, tehát azt a nyelvet beszélte, amit az induló *Nyugat* körül tömörülő lírikusok. Ha indulása idején nem függetlenedhetett is Ady lenyűgöző hatásától, a későbbiekben, lehalkulva, megtisztulva, a saját végérvényes költői arcát alakítgatva, már inkább Nagy Zoltánéhoz hasonult; ugyanaz a hang, ugyanazok a képek, csak az élménytartalom egészen más. Talán itt, ezen az egyetlen ponton lehetne vitatni a versek gondozójának, s a kitűnően tájékozott utószó írójának, Jelenits Istvánnak felfogását, aki példamutató szigorral és elvi szilárdsággal ítéli meg Sík Sándor költészetét, teszi mérlegre a lírikus szerepét és maradandóságát. Pilinszky Jánost emlegeti ellenpéldául. Véleményünk szerint azonban Pilinszky már egészen más korszak. Sík Sándor értékét és helyét elsősorban a maga korának költészetében kell keresnünk, olyasformán, ahogy Rónay György tette a Nyugatban, az *Összes versek* megjelenése után, amikor kifejezetten Babits kivánságára integrálni akarta Sík líráját oda, ahová való: a Nyugatéba. Persze talán igazságtalanság is mindezt elmondanunk, hiszen a kötet sajtó alá rendezője — bizonyos versek tapintatos elhagyásával, a költő saját jegyzeteinek közlésével, a tartalomjegyzék rendkívül szellemes, kitűnően eligazító megoldásával — elismerésre méltó munkát végzett, s maga is hangsúlyozza, hogy az *Összegyűjtött versek* nem a tudomány, hanem az olvasók igényét van hivatva kielégíteni. S ezek az olvasók bizonyára megtalálják majd e kötetben kedves költőjüket, századunk kimagasló egyéniségét, akinek a költészet csak egyfajta s talán nem is a legfontosabb kifejezés-

módja volt. Meggyőződésem szerint Sík Sándor mindenkinek ad valamit, aki hozzá közelít. Azoknak is, akik líráját vallatják. A következőkben, az olvasó szeszélyes jegyzeteiben, e líra talán túlságosan is gazdag tartományában kalandozva azt szeretnénk elmondani, mit adott nekünk Sík Sándor.

Mindenekelőtt a részletek csodálatos művészetét. Telve van szívdobbantó felismerésekkel, nagy költői találatokkal. Hadd idézzük egyik kései versét, a *Mozart Hegedűversenyt*:

Mozart hegedűverseny,
Ojsztrah játszik Stradiváriusán.
Alázd meg magad szeleburdi versem,
Némulj imára, szám.

Egy pillantás az emberarc mögé
Egy dobbanás az emberek zivén át...
Ember a szépség a hazáért!
Te nem lehetsz az ördögé.

Csak egy pillantás, befelé, magadra,
Ahol e percben bűg a végtelen,
Még egy szívdobbanás és megjelen
Lelked vásznán a boldog Isten arca.

Az élmény sugárzása azonnal magával ragad. Sík Sándor a személyes élményeket fejezi ki talán a legtermészetesebben. Akár Ojsztrah játékát idézi, akár a cserkész táborban eszmélkedik a haza jövőjén, akár Rómában hallgatja a Miserere-t. Ezt a személyes élményt igyekszik legtöbb esetben egyetemessé tágítani. A haza perspektívájában. A bűnös ember lelkiállapota szerint. Vagy — legtöbbször — a megtalált Istenarc boldog bizonyosságában. Ezt a boldogságát, a hitnek ezt az elemi élményét nem lehet elvitatni tőle, még akkor sem, ha mai ízlésünknek talán jobban megfelelnek a megszenvedettebb, egzisztenciálisabb mélységekbe hatoló költői megoldások. Sík Sándor azok közé a szerencsések közé tartozott, akiknek lelke nem görgetett súlyos kétségeket. Ő nem a lét peremére szorulva medítált, hanem egy ihlető, új meg új felismerésekre serkentő közösség tagjaként, annak áramkörében építhette tovább teljes önmagát. Mint a legigazibb és legnagyobb keresztények, az élet minden helyzetében megtalálta az ima lehetőségét. Az idézett versében például, amint

* Sík Sándor: *Összegyűjtött versei* (Sajtó alá rendezte: Jelenits István; Szent István Társulat, 1976).

felhangzik David Ojsztrah csodálatosan szárnyaló hegedűhangja, magától értetődő természetességgel mondja ki: „Né-mulj imára szám”. Ha egy rózsacsokrot lát (*Egy rózsacsokorra* — ugyanebből az esztendőből), teljes hitellel megélt, személyes erővel mondhatja tanulságul: *Mit adjtok, hát, ha adni kívántok? / Egy kéz-szorítást, meg egy Miatyánkot.*

Az isteni erő vonzásában minden más jelentékteliennek látszik elotte. Ezért írja, hogy verse „szeleburdi”, nona érzésünk szerint ez a jelző semmiképpen sem a legszerencsésebb, legkisebb. De talán épp ez visz a legközelebb Sík Sándor költészetfelfogásának megértéséhez. A verset, a közepkori költészet példájára, tanító műfajnak tekintette. Ez a pedagógiai szándék hatja át majdnem mind-egyik költeményét, ez bukkan fel leg-több versének finoman árnyalt szöve-séből. Az idézett versben a második ver-szak utolsó két sora árulkodik erről: „*Ember a szépség a hazád! / Te nem lehetsz az ördögé.*”

Minden verse abban a biztos tudatban születik, és arra akar tanítani, hogy a világ szépsége mulandó, ezért kell az embernek sokkal mélyebbre figyelnie ön-magába, ezért jó, ha meghallja azokat a titokzatos hívásokat, üzeneteket, melyek a másik világhoz kapcsolnak. Bármilyen látvány, a legbanálisabb kép is felrö-penti kényszerét a „más planétára”, mint az *Emlékezés egy néhai ökörfarkkóróra* című versében írja:

..... majd nemsokára
 Refogad engem is egy más planéta,
 Ott majd egymásra ismer és magára
 Virágos kóró s fiatal poéta.

Krisztusi lélek volt, s ezt a lelkiületét fejezte ki közvetlen őszinteséggel költé-szetében is. A Mennyei Atyának — Jézus figyelmeztetett erre — mindenre gondja van a földön. Ebben a tudatban járt Sík Sándor a természetben, s ez a meggyő-ződése szabályozta képalkotását. Olvas-suk el az 1941 augusztusában frott *Csonka fűszálak* bevezető négy sorát:

Járogatom a lekaszált rétet.
 Fogadatok engem közibétek,
 Beszélgetni hozzárok hadd üljek,
 Megcsonkított picli sajtó füvek.

Aki ezt a négy sort elolvassa, rögtön ráismer Sík Sándor ihletének egyik for-rásvidékére, Szent Ferencre (nem vélet-len, hogy a *Naphimnusz*t épp ő fordítot-

ta le oly tökéletesen!). Szentferenci lé-lek és egyéniség volt. S lengett száza-dunk egyik legjelentékenyebb gondolko-dója, a maga módján a Zsinat egyik elő-fuára, a magyar esztétika egyik legje-lentékenyebb alakja (szépen emlékezik meg ilyen jellegű szerepléséről Szerda-helyi István *A magyar esztétika törté-nete* lapjain), a katolikus líraelmélet megtermékenyítője: költészetében meg-maradt az egyszerűség, a „látó láttatás” hívének.

Mai ízlésunktől és meggyőződésunktől alighanem távolabb áll költészetének az a rétege, mely a *Diadalmas világnézet* prohászkaik ihletésében fogant. De tagad-hatatlan, hogy lírájának az a tartomá-nya, mely közvetlenül a korproblémákhoz illeszkedik, a mulandó aktualitásokon túl maradandó elemeket is tartalmaz. Volt hangja az igazi, a feszítő korkérdések megszólaltatására. Nem véletlenül vette fel saját versei közé a híres horatiusi *VII. epódosz* magyar fordítását és az sem véletlen, hogy a második világhá-ború idején jó néhány olyan költeményt írt, melyek azt éreztetik: nagyon is pon-tosan tájékozódott a világban — hogyne tájékozódott volna jól a Szegedi Fiata-lok szeretett mentora! —, s melyekben bátran kimondta, hogy a kereszténység-től idegen és az ember rendeltetésének ellentmond, ami a világban történik. Ezek a versek költészetének talán leg-maradandóbb darabjai. Azzá teszi őket a finom természeti képekbe ágyazott, vallomások erejű könyörgés, az a csak sejtetett, egyetemes igényű mondanivaló, melvet máskor sokkal közvetlenebbül fo-galmazott meg. Idézzük a *Jávorfút* 1942 augusztusából:

Nézel az alkonyi távolba.
 A domb alatt egy jávorfia.
 Már sárgul a lombja,
 A homlokod ősz
 Fürtjébe zsi bongva
 Beleborzol az ősz.

A hegyorom aranyat füstöl még,
 Lent barnul az esteli hűvösség.
 Megpihen a táncos
 Ide-oda lény
 A fácska ráncos
 Remegő levelén.

Hulló levelek közt milyen szép
 Ez a méltóságos fényesség!
 Lám, benned is érik
 A lombi törvény:
 Lehullani — végig
 Tündökölvén.

Ez a leheletnyi vers igazi remeklés. Belehangzik a kor költészetének egyetememes korusába, mely ugyancsak az elmúlás hangját zengette meg, s leggyakrabban őszi és téli tájakról énekelt. De Sík Sándor itt is egyetememes igényűvé tágítja a verset: az utolsó két sor felejt-hetetlenül szép, keresztény életelvvé ma-gasodó vallomásával.

Ebben a korszakában próbálgatja elő-ször az aranyjánosi hangot, mely élete és lírája utolsó korszakának lett meg-határozójává. Az *Öreg táltos* 1942-ből jellegzetesen ebből az ihletésből fakad:

Már csak amolyan zötyögősen baktat
Hámbakapott derese az avított fogatnak.
Okos gazdák ilyet már mentire hagynak.

Vágtá, előzés legényes szomja
Pókos inát már ingyen se vonja,
De igen a jászol jó meleg alomja.

Ebből a korszakból élteti tovább azt a modort, mely az *Imádság humorért* tí-pusú verseknek lesz ihleti háttere. És innen eredeztethetjük a bölcs belenyug-vásnak, az őszi tünődéseknek azokat a hangjait, melyek át- meg átszövik kései líráját.

Volt egyszer egy költő, aki úgy tudott írni, hogy imádkozott. Ezért az égiek is megjutalmazták, s megadták neki, hogy utolsó verse, 1963 egyetlen műve a *Néma Miatyánk* legyen, ennek a szép életnek és sok tanulságot kínáló költé-szetnek mintegy összefoglalásul:

Akarom élni az egész hitet,
Szeretni, ahogy Isten szeret,
Es bízni, bízni akarok,
Abban, amit a Krisztus hozott,
Nem érzem, nem is gondolom,
De akarom, akarom, akarom.

Pusztá Sándor gyűjteményes kötete* ugyancsak izgalmas számvetésre ad al-kalmat, s hogy ezt ezúttal nem részle-tesebben, a költő rangját megillető ter-jedelemben tesszük, annak az a magya-rázata, hogy lapunk elmúlt évfolyamá-ban jelent meg róla Tüskés Tibor össze-foglaló tanulmánya.

Sok mindenben el lehetne ismételni vele kapcsolatban, amit Sík Sándorról írtunk. Pusztá Sándor azonban nemcsak

egy belső ívet fut végig, annak külön-böző pontjait érintve, hanem alapvető költői változásokra is képes. Aki figyel-mesen végigolvassa legújabb verseit, lát-hatja, hogy ez a költő mindig meg tud újulni, és hogy azok közül való, akik nyitottan állnak a világ előtt. Ezt jelzi, hogy verseinek formáját megtöri, hogy egy sajátosan értelmezett szabadverssel él, és nem maradt érintetlenül Ernesto Cardenal hatásától sem. Sok mindent biz szívesen az elhallgatásra, erre a rendki-vül finom és kifejező költői fogásra. Van ennek az utolsó korszakának egy nagyon szép ciklusa, a *Feketehétfő*, mely any-ja halálának élményéből fakadt fel. Mint minden igazi költő, ő is ki tudja akná-zni a tragikus élményt, és felszínre hozta a szenvedésből azt a lávázó, sok vál-tozatban készülő újat, amit az *Iniciálé* hét sora teljesít be:

kezdő iniciálék
madárív
katedrálisok
földméli sugárzás

emléked golfáramal
ahogy
fűmelegítik a csendet.

Talán még érezni benne Pilinszky János ihletését; néhol kifejthetjük a vers réte-geiből e hatás pontos lenyomatait (*Or-vosi lelet, Mint vagonlakó*). Mégsem le-het kétséges, hogy költői továbbépülé-sének módja csak ez lehet, a formáktól, a rutintól való elszakadás, az új ösvé-nyeken való egyre merészebb emelkedés. Az, ami olyan hibátlanul szép — és eddigi lírájához képest meglepően új-szerű — versekkel ajándékoz meg, mint például a *Precízen*:

az öröklétbe ez is beletartozik
egyszer mlkor késett a vonat
s az Elethez nem volt csatlakozás
s egyszer mlkor oly pontos volt
mint a halottaskocsi
mely ajtóm előtt megállt

Már-már végérvényesnek hittük Pusztá Sándor költői arcát. E szép válogatás azonban arról győzhet meg, hogy az igazi tehetség mindig kimeríthetetlen.

SÍKI GÉZA

* Pusztá Sándor: A fények rézsút esnek (Ecclesia, 1976)

OTTO FERENC HALÁLÁRA — VÁNTUS ISTVÁN ARANYKOPORSÓJA

1974-ben köszöntöttük hetvenedik születésnapján. Most búcsúzunk tőle. Hirtelen ment el, utolsó művének munkája közben: a Szent László jubileumra misét írt a kőbányai plébániatemplom kórusának. Halála előtt két héttel még terveiről beszélt, meghívókat hozott a Rákóczi oratórium újabb bemutatóira. Valójában ez a mű a hattýúdala. Tiszta, szép zene, amelyet novemberi számunkban ismertettünk.

Ottó Ferenc Valkón született. Az érettségi után Milánóban Alfiero Arecco magántanítványa volt, s ugyanitt a Magyar Újságnak zenekritikákat írt. 1926-ban lett Kodály növendéke a Zeneművészeti Főiskolán. Tanulmányai befejeztével írta azokat a műveket, melyekkel már fiatalon hazai és külföldi elismerést szerzett. Pályadíjat is nyert. Pályáját világi és jelentős egyházzenei kompozíciók jelzik: vokális és instrumentális művek.

Mint egyházzenei komponistát a legjobbak közt kell számon tartanunk hazai viszonylatban. Írt miséket és kantátákat, népének-feldolgozásokat és oratóriumokat. Zenei stílusában mindvégig Kodályt követte, és szerencsés kézzel ötvözte a hagyományost az újjal anélkül, hogy elveszett volna az „izmusok” tengerében. Nyelvét az egyszerűség, a beleélő készség és a színes fantázia határozza meg. Különös érzéke volt a fanfár-zenéhez. Ebben találta meg igazi hangját. Frissen követte a liturgikus reformot s a zsinati szellemet átvéve már 1967/68-ban megírta Ekumenikus Nagyszvitjét, magyar ordináriumait. Zenei kultúrájára, érzékenységére vall a hazai folklór tanulmányozása — eredeti gyűjtések alapján. Így született meg a Betlehemező, a Pünkösdi ének, a Három fantázia vagy a Két pasztorál.

Világi alkotásai is számottevők: operákat, kísérőzenéket, kamaraműveket, dalokat kell említenünk magyar és német költők verseire, szviteket, átiratokat.

Mint zenei írónak főleg Bartók Cantata profana-járól írt tanulmánya keltett feltűnést, amelynek egyik példánya Babits könyvtárában is megvolt. Ismerte József Attulát, aki híres Altatóját neki ajánlotta. (Az erre a versre szerzett dala az 1959-ben a Zeneműkiadónál megjelent dalciklusban található.)

Gödöllőn temették, sírjánál Domokos Pál Péter mondott búcsúztatót.

Értékelése a magyar zenetudomány feladata.

Az Aranykoporsó című opera a Szegeden élő zeneszerzőnek, Vántus Istvánnak figyelemre méltó alkotása. A tiszparti bemutató után az őszi Zenei heteken Budapesten is elhangzott a Szegedi Nemzeti Színház Operatársulatának vendégjátékában. Az operát látva-hallgatva jutott eszünkbe: van kiút napjaink opera-válságából, s ez talán a nemzeti zenedráma feltámasztásával lenne megvalósítható. (Mintha újra Muszorgszkij figyelmeztetne erre!) Nálunk, a gazdag folklór miatt talán még könnyebb is a helyzet: a sajtóságosan hazai variánsok a népzeneben mindmáig frissítő erejűek, s nem kell a „szomszédba” menni melódiáért sem. Szabó Ferenc színpadi művei után igazi meglepetés a Vántus Istváné is; amit Szabó évtizedekkel ezelőti eredetiségben, frissességben hozott, a szegedi szerzőnél méltó folytatásra talált.

Vántus a kodályi pentatóniát egyéni módon kezeli. A ritmikai gazdságon kívül keresi az operai műfajban nélkülözhetetlen melódiát, amit az Aranykoporsó zenei szövetében meg is találunk.

A másik fontos megjegyzés: a mű témáját a zeneszerző — egyben a librettó írója is — Móra Ferenc regényéből merítette. A hazai gyakorlatban is dicséretes szokás, amely nem csupán Erkel, hanem Mosonyi Mihály művészetét is jellemzi (az Álmost Szigligeti drámára komponálta, a Szép Ilonkát Vörösmarty elbeszélő költeményére). Vántus Istvánnál meghatározó jellegű. (Keresi a jó magyar irodalmi műveket!) Természetesen az alkotóknak megfelelő téma feldolgozására vállalkozik ezután is, de nem akar megmaradni a provincializmus béklyóiban: kísérletezését janaeckinek érezzük. A szerzőt, azért mert a pannón kultúrát is megalapozó római történelem „epizódjához”, pontosabban Diocletianus korához fordult, nem csupán „a végtelen szeretettel és gondnal regényessé formált római régiségtan” (Illés Endre) vonzotta, hanem a történelmi szituáció is: kereszténység és pogányság találkozásának drámai pillanata. Móra alakjai anakronisztikusak, s az egykor divatos szerelmi történet is megfakult már. A történelmi táblá azonban hiteles és a rendező jövőtáblából eleven. Különös figurák mondanak dikciókat, gyűlölködnek, szenvednek és szeretnek, de mindez mintha Pannóniában történe. s a históriát egy límesen élő költő mondaná el, meglátva egy-egy

„sarló-forma dísz”, amit az „Ister árja” vetett partra. Hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy Móra és Aprily után a zeneszerző Vántus István az, aki az antik hangulat egyik legjobb pannón felidézője. Nem csupán dekorál, hanem jellemez, is, minden alakhoz „témát rendel”. Ennek segítségével egyénit. A lírai vonulatot meghagyja, de kifinomult drámai érzékével azt is sodrónak tünteti föl. (Kár, hogy a librettó gondozását nem bízta rutinosabb dramaturgra, aki a műben jelentkező kisebb csúszásokat is igazította volna.) A szöveggönyv megtartja az eredeti cselekményfonalat, de sűríti az eseményeket: Titanilla érdeklődését felkelti egy különös rabszolga, Quintipor, aki nem más, mint Diocletianus császár reitélyesen eltűnt fia, Apollinaris. Neki kell titokban nevelkednie, hogy tizenhétéves korában elnyerje a legrágább bíbort. A három felvonásra, tíz képre tagolt zenedráma ezt az alle-

gorikus jóslatot bontja fel létepeződokra, miközben szimbólumokat teremt rendező és zeneszerző, s olyan felejthetetlen jeleneteket, mint a zárókép vagy az ókeresztény istentisztelet nemiesen egyszerű pátosza, mozgalmassága. A rendező: Horváth Zoltán korismeretről is tanúságot tett, amellet, hogy egyensúlyt teremtett az álló és a mozgó képek között.

A szereplők közül kiemelhetjük Sinkó György (basszus) Diocletianus alakítását, Gregor József (basszus) Bionját, Berdál Valéria (szoprán) Titanilláját, Poór Péter (tenor) Maxentiusát. A Szegei Szimfonikus Zenekar és a karmester Szalatsy István pontosan és rutinosan látta el feladatát. Külön dicséret illeti a dizlettervező Sándor Lajost a kifejező színpadképekért, s a jelmeztervező Vágvölgyi Ilonát stílushű jelmezeiért.

TÓTH SÁNDOR

ÚJ KÉPZŐMŰVÉSZETI KIADVÁNYOK

Vajda Lajos, Kondor Béla, Gross Arnold, Hincz Gyula, Bortnyik Sándor és Szabó Vladimir rajz-mappái után a *Corvina Kiadó* — 1976 karácsonyára — a mai magyar festészet és grafikai művészet egyik legjelentősebb egyéniségének, a szentendrei festők közösségéhez tartozó Szántó Piroska Munkácsy-díjas művésznak pasztellképeiből, kréta- és szénrajzaiból, monótpiáiból, vegyes technikával és csorgatott zománccfestékekkel készült kompozícióiból állított össze egy nagyszerű mappát. Virágok, fák, lepkek, csontvázak, szarkofágok, Krisztus-ábrázolások, szentendrei motívumok váltakoznak a lapokon, amelyeknek színű reodukálása a budapesti *Offset nyomda* érdeme. A rajzok s pasztell- és zománcc-festmények között olyan remek darabok tűnnek szemünkbe, mint a „Félek” (1949), az „Hommage à Vajda Lajos” (1972), a „Pietà” (1973), a „Napraforgók” (1974) vagy a „Szerelmesek” (1974); ez utóbbi mű ihletésére született az „Egy rajzra” című Vas István-költemény.

A — hol színesebb, hol egészen redukált koloritú — munkák technikája is, tematikája is sokféle s a mappa anyaga stílus tekintetben is sokrétű, — mint ahogyan Szántó Piroska több periódusra

tagolódo, mindig megújuló munkássága is nélkülözi a megállapodottságot, az elért eredményeknél való kényelmes megpihenést. A kollektívot azonban egységbe fogja a művész érzékenysége, vonalainak és színtöltésének érzelmi telítettsége, alkotásainak gondolati tartalmassága, amely e műveket fölébe emeli a virtuóz mutatványnak, az elegáns, dekoratív vonaljátéknak, az ínyes artiztikumnak.

Szántó Piroska — egyik nyilatkozatában — az arany háterű trecento-képeket, El Grecót, Brueghelt, Gauguint, Ferenczy Károly „Három királyok” című festményét, Egryt és Derkovitsot említi, mint olyan művészeket, akik nagy hatással voltak rá. Megtanulta tőlük, hogy a képzőművészetben mennyire fontos a mesterségbeli tudás (formai megoldásait viszont sosem vette át...), — elsősorban azonban világképet tolmácsoló művészet megteremtésére irányuló szándékukat tekintette példaképének.

A Szántó Piroska-mappa előszavának szerzője: Szabó György joggal állapítja meg, hogy a művésznő „a jelenség átvilágításával mindig a lényeghez akar hatolni”, hogy Szántó Piroska munkái „a létezésről, a pusztulásról és a feltámadásról” beszélnek, s hogy életműve „magyar, korunkbeli és egyetemes igényű”...

A mappa Szabó György esszéjén kívül Szántó Piroska szűkszavú önéletrajzát is

közli. Ebből megtudjuk, hogy a művésznőt a budapesti Képzőművészeti Főiskoláról a 30-as években kizárták, mint a kommunista diákmozgalom résztvevőjét. Később letartóztatták (két ízben is), a Rákosi-korszakban nem nyilhatott önálló kiállításra, ösztöndíjat sohasem kapott... „Teher alatt nő a pálma” — mondja a régi latin szentencia. Szántó Piroska pálmája a terhek alatt erős és sudár fává növekedett, — ezt bizonyítva a szép grafikai mappa, amely megérdemelten lett a karácsonyi könyvkiadás egyik legkeresettebb művészeti kiadványa.

A *Corvina* másik újdonsága, a *Kritikák és képek* című vaskos dokumentumgyűjtemény a magyar képzőművészet 1945 és 1975 közötti szakaszában született tanulmányokból, vitairatokból, cikkekkel és tárlati beszámolókból ad antológiát (Nagy Zoltán művészettörténész válogatásában); a kötet második része — közel kétszáz színes és fekete-fehér reprodukció — a felszabadulás utáni három évtized festészeti, szobrászati és grafikai terméséről nyújt áttekintést. (A képanyagot Lánicz Sándor állította össze.)

A szűveges rész nagyjából objektíven tájékoztat az elmúlt harminc esztendő hazai képzőművészeti folyamatairól, korszakairól (1945—1949, 1949—1957, 1957-től máig), vitáiról, kultúrpolitikai állásfoglalásairól és a prominens kritikusok, esztéták működéséről. A kötet lapjain megszólal Kállai Ernő, Hamvas Béla, Justus Pál, Fülep Lajos és Bálint Endre csakúgy, mint Lukács György, Révai József, Aradi Nóra, Bernáth Aurél és Pátzay Pál. Méltánytalanság egyedül Kassák Lajossal történt, akitől mindössze húsz sort (!) közöl az összeállítás... (Igaz, ez a húsz sor máig is érvényes gondolatokat tartalmaz arról, hogy a művészetnek nem „a napi szolgálattétel”, nem „a napi agitációs munka” ellátása a feladata...)

Az 50-es, 60-as években fellépett új művészettörténész-nemzedék alapos tudású, higgadt érvelésű, széles látókörű tagjaitól (Körner Éva, Németh Lajos, Miklós Pál, Vitányi Iván, Rózsa Gyula, Beke László, Székely András, Vadas József stb.) bőségesen idéz a kézikönyv. Helyesen teszi... Miklós Pálnak az új magyar művészet tendenciáit rendszerező tanulmánya („Magyar művészet —

ma”, 1970), Németh Lajosnak a jelenkori hazai képzőművészet fő áramlatairól írott kiváló áttekintése („Realista, szimbolista és szurrealista törekvések a kortársi magyar képzőművészetben” 1971), Rózsa Gyulának a magyar nonfiguratív festészetről szóló körültekintő, magas színvonalú írása („Lülzeler absztrakt festészete és a mi absztrakt festészetünk”, 1971) vagy Vadas Józsefnek a posztimpreszionista művészeti örökség egyoldalú kultuszával szembe forduló, a második világháború utáni magyar avantgarde művészet legjavát (Korniss Dezső, Lakner László, Hencze Tamás és mások munkáit) szellemi életünk nyereségének elfogadó tanulmánya („Új magyar avantgarde?”, 1971) — csupa olyan írás, amely feltétlenül megérdemelte a kötetbe gyűjtést, az újra-közlést.

Lánicz Sándor képösszeállítása sajnos meg sem közelíti Nagy Zoltán szövegválogatásának szintjét. Igaz, Medgyessytől, Ferenczy Benitől, Szőnyitől, Barcsaytól, Borsos Miklóstól, Tóth Menyhértől, Vajda Júliától, Megyeri Barnától, Ország Lilitől, Csernus Tibortól, Kondor Bélától, Deim Páltól, Melocco Miklóstól s más művészeinktől kiemelkedő minőségű művek reprodukcióit közli a kötet, de hol vannak az 1950 körüli szemiatizmus szellemében festett és mintázott munkák, így például Domanovszky Endrétől „A 48-as zászlók átadása”, Kontuly Béla „Élmunkás”-a vagy „Budai Nagy Antal” című monstre-vászná, Benedek Jenő „Honvédek falun” című festménye vagy Felekiné Gáspár Annie „Fütyös kalauznő”-je? E műveknek — és velük egyívású társaiknak — bemutatása nélkül retusált, nem hiteles, nem valós a felszabadulás utáni magyar képzőművészetről — illetve annak egyik periódusáról — elénk tárt kép.

A 11. számú illusztráció — Czöbel Béla „Szobabelső” című festménye — viszont *tévesen* került be az 1945 és 1975 közötti művészettörténeti korszakot reprezentáló alkotások közé, ez a festmény ugyanis *nem* 1948-ból való (mint Lánicz Sándor véli), hanem az 1930-as évekből. A festmény 1936-ban már szerepelt a Fränkel-galéria gyűjteményes Czöbel-tárlatán, s „Műtermi enteriőr” címmel reprodukálva is van a kiállítás képes katalógusában.

D. I.

SZENTPÁL MONIKA ELŐADÓESTJE

A Radnóti Miklós Színpad függőnye szétsiklik, a kis színpad kékesen dereng, reneszánsz díszítőelemek előtt gyertyák égnek. Jobboldalt a Collegium Musicum kamaraegyüttese játszik XVI—XVII. századi udvari tánczenét. Szentpál Monika lassan bejön vagy inkább besétál s megáll. Komoly és mozdulatlan, mégis játékoságot ígér. Kicsit mosolyog, de van valami féken tartott vadság is fegyelmezettségében. Hová figyel? Itt most sorolni kezdené a szerzőket, akiknek a szövegét fogja mondani, narrátorként egy képzeletben felénk nyíló csarnokból kiszólítva őket s nem vesszőt téve a neveik közé, hanem pontot, s névsorolvasást tartana: Apor Péter, Apáczai Csere János, Balassi Bálint, Bethler, Miklós, Bornemissza Péter, Comenius János, Helldorff Gáspár, Gyöngyösi István, Listi László, Magyar István, Pázmány Péter, Sylvester János, Székelyi Horváth András, Szenczi Molnár Albert, Telegdi Kata, Zrínyi Miklós... Micsoda csillagcsapat. S hányféle villódzó, visszhangos és visszhangtalan: jelen, jelen, jelen...

Innen, a neveiktől kezdődik kétórás nyelvi örömlünk, a „Kronika az magyaroknak dolgairól”. Pompás ételekről hallunk, öltözetekről, szálfa termetről s nád-szál karcsúságról, táncokról, emésztő szerelmekről, hallunk körmönfont csúfságokat, a börtönben ülő imádságát meg híres pörlekedéseket, a nemzetet feddő há-

borgatást meg nemzedékek korholását. A nagy mű, bármikor, hatóerő, figyelemzet, érvényes. Magunkra is vesszük, ami terhünk akar lenni, de nagyot nevetünk a vaskosságokon; édesget is, elámit, ostoroz s követel is tőlünk Szentpál Monika. Szó- és betűjítésének tisztaságával végig ura (azaz, hogy úrnője) marad a kopogó és sestetegő szövegeknek, hangsúlyai ábrázolnak, átélő ereje maivá teszi a régit. Az olvasni is nehéz szövegeket pontosan és nagy gyorsasággal mondja el, de sohasem elkapkodva, elnyelve, összerántva a hosszadalmasnak tetsző szövegrészeket. Megjelenít, nem szaval: verseket sem. Előadójának csúcsa Balassi Bálint Idővel paloták c. gyönyörű költeménye; mintha egy meredek kaptatón haladnánk fölfelé, a lélek alsó bróztosától föl a fehérig, melyben a villámcsattanás beérett hirtelenségével izzik föl a szerelem.

Nemcsak a kiválasztott szerzők megragadók, a különbségeik is; a szellem és az indulat sokféleségét azonos moralitás fűzi össze. Mi, a hallgatók hajlunk arra, amerre az előadó szava, tánca, éneke visz, s nem gyanakszunk akkor sem, amikor fölénk komorlik ennek a mondat-szövevénynek egy-egy sötét tónusa; csak a második részben értjük meg, hogy csapdába estünk. Itt ugyanis már mi méretünk le, s itélet is elhangzik fölöttünk; így van jól, vigaszra és serkentésre szorulunk.

VASADI PÉTER

BEETHOVEN KÖRÜL

A zenetudomány joggal ért egyet abban, hogy Beethoven zongorára és hegedűre írt szonátáinak jelentősége nem akkora, mint a zongoraszonátáké és a vonósnyegyeseké. Mégis azt kell mondanunk, hogy a tíz szonátából álló sorozat a zenetörténet egyik nagy pillanata*. Hiszen még Mozart is csak a hegedű „egyenrangúsításáért” harcolt ilyen jellegű műveiben, amikor a szólam mellé odajegyezte az „obligato”, azaz: el nem hagyható jel-

zót, Beethoven már magától értetődő természetességgel párbeszélgeti a két hangszert, hogy kettejük hangzásképében valljon önmagáról. Mert ki kétlené, hogy a Tavasz szonáta nagy önvallomás? Vagy ki ne érezné akár az első három zongoraszonáta, az op. 12 alatt összefoglalt D-dúr, A-dúr és Esz-dúr újat akaró lendületét, mellyel a harminc évét még be sem töltött zeneszerző heroikus gesztussal valami új felé tájékozódott, legyen az akár formátlan is (mint az A-dúr szonáta Allegro vivace tétele), legyen akár

* Ludwig van Beethoven: Szonáták hegedűre és zongorára. Előadja: Kovács Dénes és Bacher Mihály. SLPX 11700-04.

szokatlan és rendkívüli, csak hiányozzék belőle a rokokó csipkésége, és kiérezék belőle, hogy az új század méhében — 1799-ben vagyunk — új eszmék, új törekvések készülődnek. Mennyire jellemző e minden kockázatot vállaló törekvésére, hogy a két hangszer még a híres Tavaszi szonátában sem beszél ugyanazt a nyelvet! Hiszen míg a zongora futamainak mélyén már ott izzik a beethoveni egyetemesség, a hegedűt óvatosabban kezeli, sokszor megelepszik a mozarti fordulatok újraélésével. „Mi közőm a ti nyomorúságos hegedűtökhöz — mondotta állítólag Schuppanzighnak —, amikor a Szellem szól hozzám?” De egészen bizonyos, hogy azért közben mohó érdeklődéssel figyelte a vonóhangszer kifejezési lehetőségeit, azt a megejtően dallamos, fénylő világot, melynek tolmácsolására csak a hegedű képes. Másképpen hogyan léphetett volna föl a cikluszáró G-dúr szonáta magaslatára? Hogyan lett volna képes a forma oly gondos és aprólékos rajzolatára, mely e műve egyik legjellemzőbb vonása? Hogyan tudott volna a nagy művek tőzsomszédságában olyan önfelédten játszani, madárhangot megszólaltatni, mint épp ebben az alkotásában? „Ahogyan a főtéma madárhangja újra, álarcosan felvillan a közjáték köztöszöveiteiben — írja költői szépségű méltatásában Szabolcsi Bence —, ahogyan a zárótéma könnyesen édes pátosza megzendül a megnyitótétel közepén, csupa könnyű kézzel, ötletszerűen odavetett apróság, nyárvégi fény, mely tükrözve gyönyörködik önmagában. Valóban, nemcsak érzékeny és kifinomult részletek művésze ez, hanem a búcsúzásoké is, igazi utóhang-zene, amilyen csak nagy időszakok végén sikerülhet.” Micsoda időszak vége volt ez! Túl a Hetedik és Nyolcadik szimfónián, túl a zongoraversenyeven! Valóban volt mitől búcsúznia, mielőtt megindult az utolsó szonáták, vonósnégyesek, a Missa Solemnis és a IX. szimfónia magaslatára. Két belső korszak metszéspontján állva még egyszer lezárta és összefoglalta a múltat: ennek nagyszerű vallomása a G-dúr szonáta.

A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat Kovács Dénessel és Bächer Mihállyal vette lemezre az összes zongora-hegedűszonátát. Talán fölösleges a vállalkozás jelentőségét méltatnunk. A két művész előadása nagyszerű. Bächer robusztusabb, tépelődőbb, míg Kovács Dénes inkább az

apollói szépség kifejezője; de a Beethoven-szonátákban e kettősség egészen természetes, hiszen maga a zeneköltő is ennek jegyében írta szonátáit. A felvétel a legnagyobbakéval is vetesszük, örvendhetünk, hogy a miénknek mondhatjuk.

Hosszabban idéztük fentebb Szabolcsi Bence *Beethoven* — Művész és műalkotás két korszak határán — című könyvének egy részletét. Ez a ragyogó alkotás 1943-ban készült, s 1947-ben került először az olvasók kezébe. 1960-ban már harmadik és átdolgozott kiadását érte meg. A zeneköltő születésének 200. évfordulóján a negyedik, s most a Zeneműkiadó gondozásában az ötödik kiadás látott napvilágot. Mindez azt mutatja, hogy Szabolcsi Bencének ez a könyve is szervesen beleépült a művelődés történetébe — mint ahogy egy másik magyar zenetudós, Bartha Dénes *Beethoven és kilenc szimfóniája* című alkotása is, a magyar zenetudomány magas színvonalát és problémaérzékenységét bizonyítva —, s alighanem nemzedékek Beethoven-élményének meghatározójává vált, és válik továbbra is.

Egy ilyen rendkívül népszerű műhöz közelítve az olvasó természetesen szeretné megfejteni hatásának titkát. Szabolcsi Bence könyve** ráadásul nem is úgynevezett „könnyű olvasmány”, hiszen a filológus mindenkori legújabb eredményeire épül, szerzője minden új kiadásba beledolgozta a Beethoven-irodalom legújabb megállapításait, s olyan magától értetődő természetességgel beszél a zeneszerző koráról és a korszak többi művészeti ágáról, hogy az alapos műveltséget feltételez olvasójától is. És mégis: csodálatos, lenyűgöző olvasmány! Mert ahogy Szabolcsi Bence tudott írni (s tegyük hozzá: ahogy Tóth Aladár írt), az a magyar nyelv-művészet, a hazai tudományos irodalom kiemelkedő remeklése. A tudóst valóban a költő szárnyalása, problémalátása segítette. Ahogy a problémák fölé emelkedik, ahogy olvasóját varázslatának részesévé teszi, azt csak csodálni lehet. Aki Beethovenról szóló könyvét olvassa, fájdalmas nosztalgiával gondolhat arra, hogy volt egy időszak, amikor a tudósok még így tudtak írni. Amikor még voltak tudósok, akik nem a tudomány fellegrárába vonulva építették a kultúrát, hanem alázatos gesztussal invitáltak műhelyükbe minden halandót, hogy ő is részese lehessen a művészetek legnagyobb eredményeinek.

(R. L.)

** Szabolcsi Bence: *Beethoven* (Zeneműkiadó, 1961)

SOMMAIRE

Le Prof. *András Szennyay*, Archevêque de Pannonhalma, traite des questions de la formation théologique des adultes. Il souligne que l'instruction chrétienne des adultes qui doit être permanente, constitue de nos jours une tâche essentielle de l'Eglise. Tout semble indiquer que la vie de l'Eglise commence à entrer de plus en plus dans un stade qui rappelle les débuts de l'Eglise primitive où la théologie était encore affaire commune au peuple de Dieu. Dans les temps des Pères de l'Eglise, la préparation au ministère pastoral demeurait la visée principale de l'enseignement de la théologie. Au Haut Moyen Age, les monastères constituaient de véritables foyers pour la pensée théologique. Par la suite, la théologie fut introduite comme matière d'enseignement dans le programme d'études des Universités. Cet enseignement, fournissant des connaissances abstraites, se préoccupait principalement de la formation de l'esprit et, de ce fait, ne préparait qu'indirectement au ministère pastoral. A partir du début de ce siècle, on remarque un intérêt accru des laïcs pour les études théologiques. C'est pour ainsi dire sous nos yeux que s'esquisse une nouvelle sorte de théologie fondée sur le dialogue avec les laïcs. De par le monde, on compte de plus en plus de professeurs et d'étudiants laïcs dans les Facultés de Théologie des Universités et dans les Séminaires diocésains. Bien plus, leur présence, l'intérêt qu'ils portent aux questions de la théologie, les problèmes qu'ils posent — ces derniers étant proprement ceux du monde — ne manquent pas de donner une nouvelle physionomie à la théologie d'aujourd'hui. Cette nouvelle sorte de théologie a pour tâche particulière de trouver le juste milieu entre les deux extrêmes, à savoir le conservatisme rigide qui considère la Tradition comme un fait historique qui n'est pas susceptible de progrès ultérieurs d'une part et le libéralisme désinvolte que ne fait aucun cas de la Tradition d'autre part. Il est indispensable d'acquiescer une manière de voir qui, dans un esprit critique, permet simultanément de faire face à ce qui est déjà établi et d'entreprendre le dialogue au sujet des nouvelles réalités de la foi. Elle permet aussi de réintroduire les formes du passé — que certains pensent immuables — tout en revalorisant leurs valeurs intrinsèques pour l'homme d'aujourd'hui. Par une vigilance attentive aux signes du temps, dans la perspective de l'heure présente, elle ouvre la voie à une intelligence plus profonde des enseignements des apôtres fixés par l'Ecriture et de ceux de l'Eglise post-apostolique transmis par la Tradition ecclésiastique. En même temps, cette vision rend capable d'interpréter ces enseignements, dans un esprit de foi qui répond aux exigences de notre époque. Cet esprit de révision, de sage critique que réclament les temps où nous vivons, ne peut faire défaut aux fidèles, ni au Magistère de l'Eglise. La communauté ecclésiastique tout comme le fidèle particulier a le droit de dire son avis, même critique, au sujet de toutes les manifestations du Magistère, qu'il s'agisse soit de documents pontificaux, soit épiscopaux. Sous ce rapport, la liberté de parole revient à tous les membres „adultes” de l'Eglise, c'est-à-dire à ceux qui, dans leur vie de foi, ont atteint la majorité. Pour qu'ils soient à même de faire un bon usage de leur droit, il est indispensable qu'ils soient dotés d'une formation théologique requise et que la mise à jour de leurs connaissances soit assurée. Au cours du dernier quart du siècle, la théologie a connu des mutations révolutionnaires. Néanmoins, en

parlant de rénovation, cela ne veut nullement dire „liquidation” des vérités de notre foi, bien plutôt leur exposé plus riche, plus développé ainsi que leur reformulation plus nuancée qui répond plus exactement à nos nouveaux points de vue. Aussi doit-on prévoir la réaction de bien des fidèles qui seront étonnés d'apprendre quelque chose de „neuf”, qui diffère de ce à quoi ils étaient habitués d'entendre de dire et redire durant des dizaines d'années. Nombre de prêtres et de laïcs continuent à tenir fermement aux formules invétérées parce qu'„elles ne jettent pas la confusion dans les esprits”. La catéchèse des enfants ne présente pas de difficultés particulières, du fait que les jeunes — à moins qu'ils n'en soient pas prévenus — ne se rendent pas compte de la différence qui existe entre ce qu'on leur fait apprendre et ce que leurs parents ou grands-parents ont appris, quelques dizaines d'années auparavant, ni de la différence des méthodes employées dans l'enseignement. Par contre, entreprendre dans ce sens la mise à jour des connaissances acquises en matière de religion par les catéchistes, les parents, les prêtres et les laïcs adultes, c'est là un travail délicat qui réclame bien de plus d'intuition et de compétence. Nombreux sont ceux qui tout en étant dûment dotés de connaissances sociologiques, économiques et professionnelles, raisonnent en enfant sur la foi. Alors que pour les connaissances techniques acquises par le passé, le besoin de la mise à jour est vivement ressenti par tous, on est frappé de noter qu'il n'en est point pour les connaissances relatives à la foi, ces dernières restant chez la plupart au stade d'une naïveté enfantine. En matière de foi, les connaissances des clercs aussi bien que celles des laïcs demandent une mise à jour qui impose une tâche difficile et délicate aux théologiens. Passer sous silence les problèmes qui se posent à nous est aussi contraire à la probité intellectuelle que d'en faire table rase au nom d'un radicalisme doctrinal.

Dans son étude, l'abbé *Gellért Belon*, auteur ecclésiastique de renom, met en lumière l'actualité de sainte Thérèse d'Avila. — *Géza Siki* rend compte des activités pédagogiques que les Piaristes déploient de nos jours en Hongrie. — Dans la rubrique „*L'Eglise dans le monde*”, *Károly Doromby* rend compte de deux nouvelles parutions dont l'une est due à Reinhard Raffalt: *Wohin steuert der Vatikan?* et l'autre à Hansjakob Stehle: *Die Ostpolitik des Vatikans* et à ce propos, il fait connaître les nouvelles orientations du Saint-Siège dans notre monde sécularisé. — A l'occasion du 150e anniversaire de la mort de Beethoven, le Prof. *Antal Molnár* rend hommage à l'un des plus grands compositeurs de tous les pemps. — *Imre Varga* donne un aperçu historique sur la *Canonica visitatio*. — On pourra lire l'entre — vue au cours de laquelle *Béla Hegyi* a interrogé Madame Flora Illyés, Directrice de l'Ecole Supérieure pour la Formation des Educateurs Spécialisés, sur les questions de l'éducation spéciale, de la formation des éducateurs spécialisés et de l'aide que l'enfance inadaptée demande à la société. — Dans la rubrique des belles-lettres, le lecteur pourra lire les écrits de *Grácia Kerényi*, *Jenő Leskovar*, *Leontin Szili* et ainsi que les poèmes de *Tamás Tüz*, *Adrienne Halassy* et *Tamás Vékey*.

I N H A L T

András Szennay, Erzabt von Pannonhalma befasst sich mit den Grundfragen der theologischen Bildung der Erwachsenen. Er stellt fest, dass in unseren Tagen die christliche Bildung und Weiterbildung der Erwachsenen eine wichtige Aufgabe des kirchlichen Lebens ist. Alle Zeichen deuten darauf hin, dass wir sukzessive zum anfänglichen Zustand des kirchlichen Lebens zurückkehren, wo Theologie noch eine gemeinsame Sache des Gottesvolkes war. Die theologische Bildung stand noch in den Zeiten der Kirchenväter im Dienste der regelmässigen Seelenbetreuung. Nur im Mittelalter bildete sich die monasterische Theologie, dann später die Universitätstheologie aus, wo die letztere in erster Reihe der individuellen Bildung diene und nur in zweiter Reihe und mittelbar dem Pas-

toral. Seit der Jahreswende erweckt aber die Theologie immer grösseres Interesse auch in den Reihen der Laien. Vor unseren Augen gestaltet sich eine neue dialogische und Laien-Theologie. Dabei handelt es sich hier nicht bloss darum, dass überall in der Welt immer mehr weltliche Referenten, Professoren und Studenten an den theologischen Fakultäten der Universitäten und in den Diözesen-Hochschulen aufzutreffen sind, sondern auch darum dass ihre Anwesenheit, ihr Interesse und ihre aus der Welt mitgebrachten Probleme den ganzen Charakter unserer neuenten Theologie umformen. Diese neue Theologie wird hauptsächlich dadurch charakterisiert, dass sie zwischen zwei Extremitäten, d. h. zwischen Versteifung der Tradition und vollkommene Liquidierung derselben seinen Weg finden muss. Wir müssen eine derart ausgeglichene kritische Betrachtungsweise ausbilden, die dem Bestehenden in die Augen schaut und ein Dialog mit den gegenwärtigen Realitäten des Glaubens anfängt. Die Zeichen der Zeit im Horizont der Gegenwart beobachtend erreicht sie tieferes Verständnis und eine zeitgemässe gläubige Deutung der offenbaren Lehre. Diese Überprüfung, eine vernünftige Kritik der erlebten Gegenwart ist nicht nur für den einzelnen Gläubigen unerlässlich, selbst das Lehramt kann sich davor nicht entziehen. Immer und überall wo die Kirche durch päpstliche Rundschreiben, Erklärungen oder bischöfliche Zirkularen ihr ordentliches Lehramt ausübt, selbst zu solchen Erklärungen hat die kirchliche Gemeinschaft oder gar der einzelne Gläubige das Recht sich kritisch zu äussern. Die wirklich „erwachsenen“ Mitglieder der Kirche besitzen auch auf diesem Gebiet Meinungsfreiheit. Damit sie aber von diesem Recht Gebrauch machen können, ist eine entsprechende theologische Bildung und Weiterbildung unerlässlich. Im vergangenen viertel Jahrhundert erlebte die christliche Theologie revolutionäre Aenderungen. Wenn wir aber von einer Neuerung sprechen, handelt es sich nicht um eine „Liquidierung“ der Glaubenssätze, sondern eher um ihre Anreicherung, Entfaltung und genauere Konzipierung aufgrund neuer Gesichtspunkte. Selbstverständlich müssen wir damit rechnen, dass viele sich wundern, wenn sie statt den „gewöhnten“, statt den seit Jahrzehnten gehörten und wiederholten etwas „Neues“ zu hören bekommen und zur Kenntnis nehmen müssen. Viele Priester und Laien beharren an alte, seit langem bekannte Gedanken, weil sie „die Seelen nicht stören“. Auf dem Gebiet der Kinderkatechese besteht grundsätzlich keine ernste Schwierigkeit, die Jungen merken nämlich — es sei dass man sie extra aufmerksam macht — nicht, dass sie etwas anderes oder anderswie lernen als vor einigen Jahrzehnten ihre Eltern oder Grösseltern. Viel schwerer, anspruchsvoller ist und verlangt auch grössere Anpassungsfähigkeit und Fachkenntnis die Arbeit mit der man die Kateketen, die Eltern, die Priester und erwachsenen Laien weiterbilden will. Leider gibt es viele die trotz ihrer gesellschaftlichen oder Fachbildung in den Fragen des Glaubens kindisch denken. Manchmal müssen wir mit Bestürzung feststellen, dass während sich auf seinem Fachgebiet ein jeder seine von Alters her erworbenen Kenntnisse erweitern will, in Sachen des Glaubens verbleiben sie gerne bei kindischen, naiven Vorstellungen. Priester und Laien benötigen heute gleichfalls eine Weiterbildung auf dem Gebiet der Glaubenskenntnisse und das bedeutet eine verantwortungsvolle Arbeit für die Theologen. Das Verschweigen der Probleme würde ebenso der intellektuellen Ehrlichkeit widersprechen wie ein theoretischer Radikalismus.

Gellért Bellon schreibt über die Aktualität der Heiligen Therese von Avila. — Géza Siki schildert die heutige Tätigkeit der Piaristenschule. — In seiner Spalte „Die Kirche in der Welt“ beschäftigt sich Károly Doromboy anhand des Buches von Reinhard Raffalt: Wohin steuert der Vatikan? und jenes von Hansjakob Stehle: Die Ostpolitik des Vatikans mit dem Wegsuchen des Heiligen Stuhls in der heutigen sekularisierten Welt. — Antal Molnár gedenkt Ludwig van Beethoven den vor 150 Jahren verstorbenen grossen Komponisten. — Imre Varga: Begriff und Geschichte der Canonica Visitatio. — Ein Vigiliagespräch führt Béla Hegyi mit Frau Professorin Flora Illyés, Direktorin der ungarischen Heilpädagogischen Akademie über die heilpädagogische Erziehung, über Ausbildung der Heilpädagogen, und über die Hilfsbereitschaft der Gesellschaft im Interesse der Kinder die einer heilpädagogischen Betreuung bedürfen. — Im Literaturteil Prosaschriften von Grácia Kerényi, Jenő Leskovar, Leontin Szili, sowie Gedichte von Tamás Tüz, Adrien Halassy und Tamás Vékey.

ZSINATUTÁNI ÉRTELMEZŐ KISSZÓTÁR
FOLYTATÁSA A-tól Z-ig

KERIGMA (a görögben: kérügma = közhírré tétel). Az újabbkori egyházi szóhasználatban így nevezik azt, amit ekképp írhatnak körül: „Az egész keresztény tanítás veleje”. Ebben az értelmezésben szükségszerűen benne van, hogy csakis azt a tanítást nevezzük kerigmának, amit Jézus és az apostolok már tanítottak.

KLERIKALIZMUS (a latinban: clerus = papi osztály). A klerikalizmus, mint történelmi intézmény, oly társadalmi rend, amelyben a papi osztály, főleg a főpapság, világi értelemben is uralmat gyakorolt, vagy legalábbis befolyása alatt tartotta a közéletet és valamely egyház törvényeit polgárjogilag is rákényszerítette az emberekre. Ellenpárja a LAICIZMUS, amely a papságot és a hivatalos egyházakat teljesen kiszorítani igyekszik a közéletből; törvényhozását függetleníti az egyházaktól. Mivel klérusnak csak a keresztény papságot nevezik, klerikalizmusról csak a régi keresztény országokban beszélhetünk. Nem keresztény, például buddhista államvallású országokban (például Burma) „teokratikus” államformának nevezik a papi uralmat. — Átvitt értelemben ma azt a papi magatartást értjük klerikalizmuson, mely saját akaratát tekintélyi alapon akarná ráerőszakolni a hívekre. A szó tehát egyértelműen rosszalló jelentésű.

KODIFIKÁLÁS. Az Egyházi Törvénykönyv hivatalos neve: Codex Juris Canonici (rövidítve: CJC), vagyis a „kánonjog kódexe”. Kodifikálni egyházi értelemben annyit, mint valamely törvényt ebbe a gyűjteménybe beiktatni.

KOEGZISZTENCIA (a latinban: con = vel, vel; existere = létezni). Napjainkban a „békés egymás mellett élést”, egymás kölcsönös elviselését nevezik így: különböző népek, fajok, vallások, embercsoportok, különböző nézeteket valló emberek között. Jobb, mint a harc és a polémia, de jóval kevesebb, mint a barátság. Babits kifejezésével illusztrálható: „Jónás fájt a cetnek és a cet Jónásnak”. Tehát csupán első lépésnek tekinthetjük a teljes megbékélés útján.

KOHÉZIÓ, KOHERENCIA (a latinban: co-haerere = összetapadni, összetartozni). Ha személyekre mondjuk: egymáshoz tartozás. Ha tárgyra vagy fogalomra: egymással szoros összefüggés. Koherenciáról beszélünk például valakinél,

akinek egész élete töretlenül képvisel valamilyen eszmét. (VI. Pál: legyen koherencia otthoni, társadalmi és vallási életünk között.) Koherencia van a hívő tudós tudományos világképe és teológiai látásmódja között. A koherencia hiányáról beszélünk az egyházban, ha például a liturgia nyelve és külső jelei elszakadnak a mindennapi élet, főleg pedig a fiatalok (a jövő egyháza) valóságától. A templomi és templomon kívüli vallássosság kettőssége (= dualizmusa) a koherencia hiányát jelzi. Korunk egyházi életének talán ez a legnagyobb veszélye, az egyház hitelvesztésének, sok hívő elhidegülésének és esetleg még a hitetlenség terjedésének is ez a legfőbb oka.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY

A Római Katolikus Hittudományi Akadémia üresedésben levő **Őszösvetségi Szentírástudományi tanszékére** pályázatot hirdetek.

Felhívom a pályázni óhajtó katolikus egyházi rendbeli férfiakat, hogy hittudományi és a római Pápai Biblikus Intézet-i (legalább licentiátusi oklevél), vagy esetleg még egyéb képesítésüket, eddigi működésüket igazoló okmányikat, tudományos működésükre vonatkozó nyomtatványokat és kéziratokat, egyházi elbocsátó levéllel, életrajzzal felszerelt kérvényeikkel együtt közvetlenül a Hittudományi Akadémia Dékáni Hivatalába (1053 Budapest, Eötvös Lóránd u. 7. I. em. 30.) 1977. február 15-ig nyújtsák be.

Esztergom, 1976. december 18.

Dr. Lékai László s. k.
bíboros, primás, érsek.
MKPK elnöke,
Magnus Cancellarius

Tájékoztató

Új kiadásban jelent meg és fogyott el napok alatt a **Biblia** (Szent István Társulat). A mostani kötet népszerűségét bizonyára fokozta, hogy ízléses kötésben, tokban jelent meg, s végre az oly fontos és hasznos elírázókat, a térkép-melléleteket is közli. Szép és jól megválogatott illusztrációs anyaga és nyomása (a Franklin nyomda munkája) olyan, hogy a kötetet az év legszebb könyvművészeti alkotásai közt tarthatjuk számon.

Érdekes és fontos filozófiai kiadványok jelentek meg az utóbbi időben. **Szerdahelyi István A magyar esztétika történetét írta meg** (Kossuth Könyvkiadó), elsősorban a felszabadulás utáni időszak műveire és áramlataira összpontosítva figyelmét. Az előzmények közül elismeréssel, de marxista kritikával szól Sík Sándor Esztétikájáról, meglehetősen elítélően Füst Milán működéséről, méltánylóan Mátrai László műveiről. A könyv központi figurája természetesen Lukács György, a vele való „szellemi bírkózás” talán Szerdahelyi könyvének legérdekesebb része. Nagy alaposággal, a kor minden rezdülésére figyelve és ügyelve alakítja ki koncepcióját, néhol azonban sajnos minden jelenséget maga akar értelmezni és megoldani, így aztán nemegyszer nyitva maradnak a kérdések. Elismerésre méltó felkészültsége birtokában — úgy érezzük — olykor fölöslegesen engedett koncepciója érvényesítésében az iradalomtörténetírás megmerevedett frontjainak.

A Magyar Orthodox Adminisztratúra kiadásában jelent meg Berki Feriz protolerej, esperes-adminisztrátor szerkesztésében **Az orthodox kereszténység** című tanulmánykötet, mely az orthodox — a szláv nyelvterületeken pravoszlávnak, nálunk általában (mint a könyv rámutat, helytelenül) görögkeletinek nevezett — egyház történetével, hittanításával, egyházi költészetével, művészetével és igehirdetésével ismert meg. Foglalkozik az orthodoxia hazai és nemzetközi helyzetével, a többi keresztény, köztül a katolikus egyházzal folytatott dialógus és az ökumenista törekvések eredményeivel is. A szép köntösű, kitűnő képanyaggal gazdagított kötet egyik hatékony eszköze lehet egymás közelebbi megismerésének és megértésének.

A Hazafias Népfront kiadásában megjelent **Honismeret** 1976. évi 5. száma közli **Hanák Péternek Mocsáry Lajos** politikus, közíróról,

a XIX. századi függetlenségi politikának, a magyarság és a nemzetiségek megbékélése ügyének egyik kiemelkedő alakjáról az MTA és a Magyar Történelmi Társulat által születésének 150. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepeken mondott beszédét. — Beszámol az 1976-os esztendőben tartott honismereti táborok és népművészeti tanácskozások munkájáról, valamint a pozsonyi Toldy Kör tevékenységéről. — Szikora Marianna gimnazista dolgozata (**MI történt 1697 nyarán Tokaj-Hegyalján?**) a hegyaljai kuruc felkelésre, mint a Rákóczi szabadságharc „főpróbájára” emlékezik, eredeti kutatások alapján ismerteti a felkelés előzményeit, lefolyását és bukásának körülményeit. — Hírt ad a lap az alsósági honismereti szakkörről, a csongrádi iskolamúzeumról és a Vas megyében nemrég lezajlott Berzsenyi emlékünnepekről. A számhoz — a honismereti vagy ilyen jellegű kiadványok könyvészeti adatait és rövid tartalmi ismertetését összefoglaló — **Honismereti Bibliográfiát** mellékel a szerkesztőség, hogy megkönnyítse a honismereti témákban tájékozódni, az e téren művelődni kívánók dolgát.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanárainak és az Alföldi Nyomda dolgozóinak gondozásában jelent meg **Magyar Lajos Csoma Sándor naplója** című poémája az 1976 nyarán Moszkvában megtartott XXIII. Nemzetközi Földrajzi Kongresszus tiszteletére. Magyar nyelven először 1970-ben a bukaresti Kriterionnál látott napvilágot a Székelyföld költőinek lírai hódolata, most pedig hét — angol, orosz, francia, japán, német, román és magyar — nyelven, angol előszóval és magyar utószóval állít emléket Kőrösi Csoma Sándornak, aki egy személyben volt őshaza kutató, geográfus, történész és teológus, zarándok tudós, utazó filológus és celláia magányába mélyedő vallásfilozófus. Akinek egész működését a más népek szeretete, az emberek megbecsülése, a mindenkitől való szüntelen tanulni vágyás és olthatatlan patriotizmus jellemzték. **Magyar Lajos** költeményében a haldokló tudós vet számot életével, munkájával, s néz szembe örökkön küszködő, parkodó, jobb jövőt váró népének sorsával. A kiadvány célja az — mint ezt a kötet kiadója, Kádár László professzor, egyetemi tanár az utószóban megállapítja — hogy Kőrösi Csoma emlékének éllesztésével is a világ népeinek kölcsonös megértését, barátságát és az országok festvéries együttműködését szolgálja.